

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK VE
İŞLETMECİLİK BİLİM DALI

**ABD DIŞ POLİTİKASININ
ORTADOĞU'YA ETKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet GÜLSATAR

İSTANBUL, 2006

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI EKONOMİ POLİTİK VE
İŞLETMECİLİK BİLİM DALI

**ABD DIŞ POLİTİKASININ
ORTADOĞU'YA ETKİLERİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan;
Mehmet GÜLSATAR
UE2251-012

Danışman;
Yrd. Doç. Dr. Cüneyt YENİGÜN

İSTANBUL, 2006

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim. 12.08.2006

(imza)

Mehmet GÜLSATAR

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

Enstitümüz *İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Uluslararası Ekonomi Politik ve İşletmecilik Bilim Dalı* yüksek lisans öğrencilerinden UE2251-012 numaralı Mehmet GÜLSATAR'ın "Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Oğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**ABD DIŞ POLİTİKASININ ORTADOĞU'YA ETKİLERİ**" başlıklı Tezini, Yönetim Kurulumuzun Tarih ve sayılı toplantısında seçilen ve Fakülte binasında toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (.....) dakika süre ile aday tarafından takdim edilmiş ve sonuçta adayın tezi hakkında **Oybirliği/Oy Çokluğu** ile **Kabul/Red** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir./08/2006

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman
YRD.DOÇ.DR.C YENİGÜN

Üye
YRD.DOÇ.DR.MUZAFFER ÜREKLİ

Üye
Prof.Dr.Cengiz OKMAN

ABD DIŞ POLİTİKASININ ORTADOĞU'YA ETKİLERİ

Mehmet GÜLSATAR

Özet

Bu çalışmada; ABD dış politikasının özellikleri belirtilmiş, sürecin din-zihniyet ekseninde analizi yapılmış, ABD siyasi zihniyetinin dış politikaya yansımaları sunulmuş, bu dış politikaların küresel ölçeğe taşınma süreci incelenmiş, soğuk savaş dönemi ele alınmış, bu dönemin Ortadoğu da Amerikan-Sovyet çatışmasını nasıl tetiklediği anlatılmıştır. Sovyetlerin dağılması ile ortaya çıkan yeni dönemde yaşanan gelişmeler ele alınmış, 11 Eylül sonrası ABD'nin hegemonya çabaları, müdahaleleri aktarılmış, Ortadoğu siyasetinin merkezinde Filistin Sorunu olduğu, bu çerçevede Yahudi zihniyeti dönüşümü, bu dönüşümün çatışmaya etkileri belirtilmiş, süreçte Amerikan rolü vurgulanmış ve İsrail-Filistin çatışmasının temel parametreleri ele alınmış, Ortadoğu barışının Filistin odaklı olduğu ve barış için, uluslararası hukuk vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD dış politikası, Zihniyet ilişkisi, Ortadoğu'ya yansımaları, Filistin-İsrail çatışması

ABD DIŞ POLİTİKASININ ORTADOĞU'YA ETKİLERİ

Mehmet GÜLSATAR

Abstract

In this study; features of US foreign policy are pointed out; the analysis of the process is made in the axis of religion-mentality; the reflections of the US political mentality on the foreign policy is presented; the transfer process of these foreign policies on the global scale is analyzed; the cold war period is treated; and how this period has activated the American-Soviet conflict in the Middle-East is explained. The hegemony endeavors and interventions of USA after September 11th is narrated; that the Palestinian Problem is in the center of Middle East policy and the transformation of the Jewish mentality in this context and the influences of this transformation on this conflict is determined; the role of USA in this process is stressed and the basic parameters of Palestine-Israel conflict are treated; that the Middle East pace is focused on Palestine and for the peace the international law is highlighted.

Key Words: USA Foreign Policy, the mentality relationship, reflections on the Middle East, Palestine-Israel conflict.

ÖNSÖZ

Ortadoğu, taşıdığı jeopolitik, stratejik, iktisâdî, dinî ve kültürel yönleriyle ilahi dinlerin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmîyet) kültür ve medeniyetlerin (Sümer, Akad, Asur, Babil, Himyer, Nebati vb.) beşiği olmuştur. Bu uygarlıklar, Batı medeniyetinin ilmî, fikrî ve felsefî gelişimine ilham kaynağı olmuştur

Ortadoğu dünya ulaşım ve ticaret hattının en hassas noktasında yer alır. Stratejik çünkü, dünya ticaret ağının merkezi, İran, Mezopotamya ve Küçük Asya üzerinden gelen karayolları bu kıyılarda denize ulaşıyordu.

11 Eylül 2001'de Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar, 'uluslararası terörizm' veya 'küresel terörizm' kavramını gündeme getirmiştir. Uluslararası terörizm ulusal sınırları aşan, bütün ulusların karşı karşıya kaldığı bir tehdit halinde sunulmuştur.

21.yüzyılı gerçek bir Amerikan yüzyılı yapmayı hedefleyen yeni muhafazakarlar, Uluslararası terörizmi bir tehdit olmaktan çıkarmak için kendilerini 'özel görevle seçilmiş,' olarak görüyorlar.

Bu görevi ABD Ankara Büyükelçisi W.Robert Pearson, şu sözlerle özetlemektedir: 'Amerikalılar için tarih bir süreçtir. Ancak, bir süreç olarak tarih, şekillenmesi gereken bir şeydir. Kendimizi, tarihi şekillendirme sorumluluğu verilmiş insanlar olarak görmekteyiz. Bu yüzden bir Amerikan Başkanı'nın tarih oluşurken Amerikan ulusunu işe karıştırmadan kenara çekilip seyretmesi çok enderdir.'

Amerikan dış politika yapımcıları bu gibi söylemleri her zaman kullanmıştır. Amerikan dış politikasına yansıyan bu ahlakçı söylem ise, dini içerikli bir ahlak terminolojisine dayanmaktadır. Bu söyleme göre dünyada kötülüğü ve iyiliği temsil eden güçler bulunmaktadır. ABD dünyada iyiliği temsil eden, karşı blokta yer alan güçler ise kötülüğü temsil etmektedirler. Bu konsept uygun dönemlerde, farklı dost ve düşmanlıklar şeklinde tezahür etmektedir. Bazı dönemlerde uygun düşmanın bulunmadığı hallerde ise, ABD konseptine uygun düşmanı yaratmakta zorlanmamaktadır. (El kaide, Samuel Huntington'ın soğuk savaş sonrasında oluşmakta olan dünya sistemini medeniyetler çatışması olarak göstermesi vs.) Bush'un, sansasyonel 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya attığı şer güçler üçgeni 'uygun düşman yaratma' konseptine uygundur.

Şer güçlerin tamamının Hıristiyan alemi dışındaki ülkelerden seçilmesi kullanılan terminolojiye uygunluk göstermektedir. Bu söyleme göre, Batı medeniyetinin

bař dūřmanları esasında dūnya orta kuřak coęrafyasındaki Mūslūman ūlkelerdir, hedef ise ūzde İslam'ın kendisidir. ABD askeri operasyonlarının kahir ekseriyetinin ve dūnūřtirme projelerinin bu coęrafyaya yūnelmesi, asıl hedef konusunda ūnemli ipuęları vermektedir.

Bu ęalıřmada bana yardımlarını esirgemeyenlere teřekkūrlerimi bir borę olarak addediyorum. Danıřman hocam Yrd. Doę. Dr. Cūneyt Yenigūn'e, ūzellikle yazım ařamasında desteklerini gūrdūęūm Muhammed Aydın, Hūseyin İhtiyaroęlu ve burada ismini zikredemedięin ęalıřma arkadařlarıma, katkı saęlayan dostlarıma teřekkūr ediyorum. Ayrıca lisansūstū eęitimim sūresince desteęini esirgemeyen eřime řūkranlarımı sunuyorum.

İstanbul 2006.

Mehmet GŪLSATAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Önsöz	I
İçindekiler	III
Kısaltmalar	VI
Haritalar listesi	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SORUNSALA GİRİŞ: ÇATIŞMANIN KAYNAĞI

1. ZİHNİYET: FELSEFİ BOYUT	8
1.1. Hıristiyanlık Doktrini-Kilise-Misyonerlik	8
1.2. Oryantalizm-Sömürgecilik	10
1.3. Siyaset Felsefeleri	11
1.4. Evrim Teorileri	14
2. STRATEJİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET TEORİLERİ	16
2.1. Jeopolitik Teoriler ve Emperyalizm	16
2.2. Jeopolitik Teorilerin Öncüleri	18
2.3. Realist-Neorealist paradigmlar	24
2.4. Machiavelli-Habbas-Morgenthau-Waltz	25
3. ARAÇLAR: ABD DIŞ POLİTİKASI KURUMLARI	27
3.1. Beyaz Saray (Başkan)	27
3.2. Dışişleri Bakanlığı	28
3.3. Savunma Bakanlığı (Pentagon)	30
3.4. Ulusal Güvenlik Birimleri-Merkezi Haber alma teşkilatı (CIA)	31

4. UYGULAMA: DIŞ POLİTİKA YÖNTEMLERİ	33
4.1.Diplomasi ve İttifaklar	33
4.2.Dış Yardımlar, Hibe ve Krediler	34
4.3.ekonomik Baskılar-Bağımlılık	35
4.4.Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar	37

İKİNCİ BÖLÜM

SORUNSALIN ANATOMİSİ: ÖRNEK OLAYLAR VE SÜREÇLER

1.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ	39
1.1.Truman Doktrinine Kadar	39
1.2.Süreci Doğuran Unsurlar	42
1.3.Truman Doktrini	44
1.4.Türkiye'nin NATO'ya Girişi	46
2. SÜREÇ'İN OLAYLARI	48
2.1.Bağdat Paktı	48
2.2.Süveyş Krizi	49
2.3.Eisenhower Doktrini	51
2.4.Arap-İsrail Savaşı	52
3.SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM	55
3.1.İki Kutuplu Sistemin Sona Ermesi	55
3.2.Körfez Savaşı Ve Türkiye	57
3.3. 'Terörle Mücadele' Ve Afganistan Savaşı	58
3.4.Irak Savaşı	60
4. DIŞ MÜDAHELE VE İÇİŞLERİNE KARIŞMA POLİTİKALARI	61
4.1. Türkiye-ABD İlişkileri	61
4.2.Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler	63
4.3. Irak Savaşı ve İlişkilerin Seyri-Kuzey Irak Faktörü	65
4.4.Küresel 'Dönüştürme' Çabaları	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÖNLEYİCİ - DÜZENLEYİCİ AÇILIMLAR

1.FİLİSTİN EKSENLİ AÇILIMLAR	70
1.1.Yahudi Kimliği	70
1.2.Siyonizm Doğuşu	72
1.3.Siyonizm ve II. Abdülhamit	74
1.4.Kudüs'ün Statüsü Sorunu	76
2.BARIŞ SÜRECİ EKSENLİ AÇILIMLAR	79
2.1.Kudüs'ün Statüsü ve Uluslararası Hukuk	79
2.2.Arafat Sonrası Gelişmeler	81
2.3.ABD'nin Filistin Politikası	83
2.4.Bariş'in Önündeki Psikolojik Faktörler	84
3.DÜZENLEYİCİ AÇILIMLAR	85
3.1.Ortadoğu'nun Stratejik Önemi	85
3.2.Enerji Kaynakları ve ABD'nin Ortadoğu Politikası	88
3.3.ABD Ulusal Güvenlik Doktrini	91
3.4.Nükleer Silahlanma ve İsrail	92
4.POTANSİYEL AÇILIMLAR-İŞBİRLİĞİ ALANLARI	94
4.1.Siyasal Yönetim Biçimi Olarak Demokrasi	94
4.2.Toplumsal Mühendislik Çabaları	96
4.3.İşbirliği Zemini Olarak İKÖ	98
4.4.Küresel Aktörlük ve Siyasi Liderlik Açısından İKÖ	100
SONUÇ	102
EKLER	113
EK-1: Batı Medeniyetinin Ben-İdraki (J.Galatung)	113
EK-2: Tablo: Dünya'daki ABD Askeri Varlığı	115
KAYNAKÇA	118
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
AB	: Avrupa Birliği.
AET	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı.
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması.
AID	: Agency For International Development (Uluslararası Kalkınma Ajansı)
BM	: Birleşmiş Milletler.
BP	: British Petroleum (İngiliz Petrol Şirketi)
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
HAMAS	: Hareket'ül Mukavemet'il İslamiye (İslami Direniş Örgütü)
DoD	: Department of Defense (Savunma Bakanlığı)
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
IAEA	: International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu)
İMF	: International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KADEK	: Kürdistan Demokrasi ve Özgürlük Kongresi
KYP	: Kürdistan Yurtseverler Partisi
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
NASA	: National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık Dairesi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik İttifakı).
NPT	: Non Proliferation Treaty (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması)
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
NSC	: National Security Council (Ulusal Güvenlik Konseyi)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
USTA	: United States Information Agency (Birleşik Devletler Enformasyon Dairesi)

HARİTALAR LİSTESİ

		<u>Sayfa No:</u>
Harita 1	Mackinder Heartland Teorisi 1904	19
Harita 2	Rimland Teorisi	22
Harita 3	1967 Savaşı	51
Harita 4	Ortadoğu Siyasi Haritası	65
Harita 5	Filistin Kampları	69
Harita 6	Kudüs Sınırları 1947-2000	73
Harita 7	Doğu Kudüs'te Yahudi yerleşimciler	78

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı zihniyet-dış politika arasında teorik bir çerçeve oluşturmak, bu çerçevenin Amerikan dış politikasına etkilerini ortaya koymak, strateji-zihniyet ilişkisi, bu ilişkinin Ortadoğu'ya yansımaları ve Yahudi zihniyetiyle paralel noktalarını ele almaktır. Çalışmamızı çatışma ve müzakere teknikleri teorik çerçevesinde ele alacağız. Sorunun çözümü için önerilen müzakere tekniği ise 'çatışmanın iç dünyasını keşfetme' yöntemidir.

Çatışmanın sebepleri olarak gösterilen argümanlar dış politikanın uygulama gerekçeleri olarak karşımıza çıkmaktadır: çatışma ile uğraşan stratejiler çatışmayı faydalı ve yapıcı olarak görür. Bu zihniyet sosyal ve politik çatışmaları çözmek yerine, manipüle etmek ve yönetmek düşüncesini destekler. Yönetim şekli ise taraflardan birinin soruna çözüm bulmasıdır. Bulunan çözüm yöntemi; Kuvvet-güç kullanımı veya yıldırma. Taraflardan biri güçlü, diğeri zayıf olduğundan kuvvetler eşit değildir. Tarafları böyle davranmaya iten sebepleri irdelemek çalışmamızın omurgasını teşkil edecektir.

Savaş ve çatışmanın sebebi olarak, değerler, insan doğası ve bireysel nedenler gösterilmektedir. Bireyler kendilerini bir inanç merkezinin parçası olarak görürler. Bunlara bir saldırı olduğu veya olduklarını hissettikleri zaman çatışma potansiyeli ortaya çıkar. Bireyler savaşların birincil sorumlusudur. İnsan doğası, insanların adaletsiz ve agresif yönü, insanın ahlaki mükemmeliyetsizliği, (Hıristiyan Doktrini) psikolojik güdüler, hükümet ve devlet başkanlarının etkisi, bireylerin inanç ve güvenç sisteminden gelen önyargılı yaklaşımlar (oryantalist bakış), kontrolü kaybetme askeri operasyonlar ve kriz yönetimi benimsenmiştir. Savaşın umulan faydası, savaşı rasyonel bir karar verme prosesi haline getirmektedir.(Teori Bruce Buena de Mesquita'ya aittir.) 'Savaş getirisi, savaşın kaybindan büyükse' başvurulan yöntem savaştır.

"ABD dış politika uygulamalarının seküler bir yapıya kavuşması, Ortadoğu'nun barış ve istikrarına pozitif katkı sağlayacaktır." İddiası bu tezin hipotezi olacaktır.

Çalışmamızda her bölümü dört ana başlık altında incelemeye çalıştık. Birinci bölümün ilk alt başlığında; Amerikan dış politikasının dayandığı zihni temeller; Hıristiyanlık doktrini, kilise, misyonerlik, oryantalizm, sömürgecilik, siyaset felsefeleri ve evrim teorileri incelenecek ve Amerikan dış politikasını açıklayabilmek için bazı teorik analizler yapılacaktır.

Ortaçağ kilise babalarına göre iki güç, iyi ile kötü vardır ve biri öteki ile sürekli kavga içindedir. Günah sonucunda tüm evreni bir ‘huzursuzluk’ kaplamıştır. İnsan ‘güçlü’ olma tutkusunu taşır. Kilise’nin görevi, tanrı’nın lütfuna erecek kimseleri bünyesinde toplamaktır. Kilise, aynı zamanda geleceğin Kutsal Devleti’ni hazırlayan bir kurumdur. Bu kurumun önemli sac ayaklarından biri misyonerlik faaliyetleridir. Misyonerlik faaliyetlerinin uygulamaları ise, dinin kapsamı dışında, siyasi, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olmuştur. Sac ayağının pratiği ise sömürgeciliktir. Sömürgecilik, Batı’nın, toplumları idare etme, onlar üzerinde kontrol mekanizmaları oluşturma ve bu toplumların sahip olduğu zenginlikler üzerinde tasarrufta bulunma isteğinin bir sonucudur.

Sömürgeciliğin dayandığı zihniyet ise, Oryantalizm’dir. Oryantalizm, sömürgecilerin kontrolüne yönelik emperyalist politikaların üretilmesi ve bu üretimin meşrûlaştırılmasına yardımcı olması için önemli bir rol üstlenmiştir. Bu sürecin vardığı nihai nokta ise Kapitalizm’dir. Kapitalizm, iki unsuru ortaya çıkarmıştır: tüketim kültürü ve savaş olgusu. Tüketim kültürü hedonizmdir. Amerikan toplumsal değerlerini yapısal olarak kapitalizm’in yansımaları şeklinde formüle edersek; Amerikan kişiliğini ise, bu yansımaların tecessüm etmiş hali olarak formüle edebiliriz.

‘Ben düşmanımı yenmedikçe onun beni yenmesinden korkmalıyım.’ ‘savaş politikanın devamıdır.’ Felsefesinin referans noktasını da evrim teorileri oluşturur. Evrimcilere göre canlıların gelişimi doğadaki yaşam mücadelesine bağlıdır. Bu mücadeleyi güçlü olanlar kazanır. Darwin’e göre ayrıcalıklı ırklar, Avrupalı beyazlardı. Asyalı ya da Afrikalı ırklar ise, yaşam mücadelesinde geri kalmışlardı. Belki de yakın bir gelecekte, ‘medenî’ insan ırkları, ‘vahşi’ ırkları tamamen yeryüzünden silecekler, dolayısıyla savaş, biyolojik bir gereksinmedir, doğadaki unsurların çatışması kadar gereklidir ve biyolojik yönden yerinde sonuçlar verir.

Birinci bölümün ikinci alt başlığında; Bu teorik çerçevenin stratejiye dönüştürülmesi sürecinde, siyaset teorilerinin, ve özellikle de jeopolitik teorilerin temel paradigmaları ele alınacaktır. Çünkü İleriki sayfalarda Amerikan dış politika uygulamaları incelenirken temel referansının bu teoriler olacağı görülecektir.

Tarih boyunca dış politika açıklanırken coğrafya bir veri olarak kullanılmıştır. Ancak yeni kıtaların tanınması, yeni su yollarının öğrenilmesi, harita ve haritacılık üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu birikimler paralel gelişen felsefi akımlarla birleşince, uluslararası politikada pratik stratejiler doğmuştur. Bu stratejileri ve sınıflandırmayı yönlendiren zihniyet ise ‘Batı’ merkezlidir. ‘Ortadoğu’ kavramı da bu

zihniyetin ürünüdür. ‘Ortadoğu’ kavramını yönlendiren ana bakış, Avrupa’yı dünyanın merkezi olarak kabul eden ve dünyanın diğer bölgelerini bu merkeze olan uzaklıklarına göre ‘yakın,’ ‘orta’ ve ‘uzak’ şeklinde kategorize eden bakıştır. Avrupa ‘ben’ merkezli bir anlayışla ‘biz’ ve ‘ötekiler’ ayırımına giderek kendini diğer toplumlardan ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Bu ayırım coğrafi olmaktan ziyade, politik ve kültürel bir ayırımdır.

Bu bakış açısında Hobbes’un da iddia ettiği gibi İnsan kötü, günahkar ve ilişkilerinde gücü ön plana çıkaran olumsuz bir doğaya sahiptir. (Hristiyan Doktrini) Uluslararası sistem anarşiktir, dolayısıyla uluslararası mücadele güç mücadelesidir. Dolayısıyla uluslararası düzendeki devletler de birbiriyle savaş halindedir. Herkesin herkese düşman olduğu bir ortamda doğru, yanlış, haklı, haksız adalet ve adaletsizlik gibi kavramlar göreceli hale gelecektir. İnsan ırkının doğal durumu herkesin birbirini ezdiği savaş durumudur.

Birinci bölümün üçüncü alt başlığında; teorisi oluşturulan stratejilerin uygulama araçları olan kurumların yapısı, işleyiş mekanizmaları ve uluslararası politikada oynadığı roller tartışılacaktır. Bu kurumların aktörleri; ABD Başkanı, Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve İstihbarat Örgütleridir. ABD dış politikası Başkan’ın kararlar sonucu belirlenir. Başkan devleti yönetir, yasaları uygular, dış politika’yı yönetir. Diplomatik ilişkileri düzenler, diplomatların atamalarını yapar, devletlerin tanınıp tanınmamasına karar verir. Dış politika ise Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülür. Ayrıca Bakanlık, Başkan’a tavsiyelerde bulunma, dış politikanın belirlenmesi, uygulanması ve koordinasyon sorumluluğuna da sahiptir.

Savunma Bakanlığı tüm askeri birimlerin, eşgüdümünü ve birlikte hareket etmesini sağlar. Bünyesinde kuvvet komutanlıkları ve Genel Kurmay Başkanlığı bulunmaktadır. NASA dış politika oluşumuna hizmet eder. Ulusal Güvenlik Danışmanı ulusal güvenlik konularında Başkan’a tavsiyelerde bulunur. CIA istihbaratı koordine eder, Başkan’a danışmanlık yapar ve yurt dışı gizli faaliyetleri yürütür. CIA’nın olağan faaliyetleri arasında, ‘ötekilerin’ siyasi liderlerine suikast düzenlemek, hükümetleri düşürmek, darbe girişimlerini desteklemek ve darbe yapmak ta yer alır.

Birinci bölümün son alt başlığında ise Amerikan dış politikasının araçları olan bu kurumların kullandığı yöntemler, bu yöntemlerin uluslararası etkileri, bu etkilerin ABD ulusal çıkarı açısından sonuçları ve bir uluslararası sorun ortaya çıktığında bu güç unsurlarının nasıl kullanıldığı ele alınacaktır. ABD dış politikası ‘savaş politikasının

başka araçlarla devamından ibarettir' anlayışına dayanır. ABD sahip olduğu güç kaynaklarıyla, izlemekte olduğu dış politikasını aynı hedefe yöneltir.

Bu hedefleri gerçekleştirmenin bir yolu da dış yardımlardır. Askeri yardımlar dış yardımların en önemli kalemini oluşturur. Bu yardımlarla ekonomik ve siyasi kazanç, prestij, müttefik kazanmak hedeflenir. Uluslararası ilişkilerde baskıların çoğu ekonomik önlemlerle yapılır. ABD de aynı hedeflerle 'sopa ve havuç politikası' izler. Bir diğer araç ise dış borç ve silah sanayine bağımlılıktır. Yaptırımlar maliyet açısından askeri seçeneklere göre daha ekonomiktir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde; teorik düzlemin pratiğe yansımalarını, soğuk savaş süreci ve soğuk savaş sonrası dönem örnek olaylarla açıklanacaktır. İkinci bölümün birinci alt başlığı altında; soğuk savaş olgunlaştıran faktörler, doktrinler ve Türkiye'nin NATO'ya giriş süreci, II. Dünya Savaşı'nın sonuçları itibariyle uluslararası sistemde ABD, Rusya gibi güçlü aktörlerin ortaya çıkması, güç merkezinin Avrupa'dan Amerika'ya kayması, Yalta Konferansı'nın oluşturduğu yeni dönem, dünya'nın 'iki kutuplu' bir nitelik kazanması, ABD'nin Truman Doktrini ile Rusya'yı Ortadoğu'da kuşatması, bunun Ortadoğu politikasına etkileri ve ABD'nin Ortadoğu'da oynadığı rol, örnek olayları incelenecektir.

İkinci bölümün ikinci alt başlığı altında; Soğuk Savaş'ın ikinci döneminde Ortadoğu güç dengesinin uluslararası politikaya getirdiği hareketlilik tartışılacaktır. Bu çerçevede Bağdat Paketi'nin özellikleri, sonuçları, Türkiye'nin dış politikasına etkileri, ABD'nin pakt'taki rolü, Arap ülkelerinin tavrı, Arap-İsrail Savaşı, İsrail'in kurulması, savaşın sonuçları, Süveyş Bunalımı, bunalımın uluslararası politikada doğurduğu yeni güç dengesi, Eisenhower Doktrini ile ABD'nin güç dengesini etkileme politikaları, NATO'nun Rusya'yı çevreleme siyaseti ele alınmış, Türkiye'nin NATO'ya girişinin, dış politikasına getirdiği yeni durum ele alınacaktır.

Süveyş bunalımında İngiltere ve Fransa'nın bölge politikaları, ABD'nin ortaya çıkan tabloda üstlendiği rol, SSCB Ortadoğu ve Arap dünyasındaki politikalarına atıfta bulunacak, Eisenhower Doktrini Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlıklarını ne denli gözettiği tartışılacaktır. 10 Haziran 1967 günü sona eren ve 6 gün süren savaş sonunda Arap ülkelerinin hezimetini, İsrail'in ele geçirdiği topraklar konusu da ele alınacaktır.

İkinci bölümün üçüncü alt başlığı altında, soğuk savaş'ın sona ermesi, Körfez Savaşı 11 Eylül'den sonra ABD dış politikası karar vericilerinin 'savaş' bir araç olarak benimseyip benimsemediği tartışmaları, bu çerçevede 'küresel terör' kavramı, ABD'nin Afganistan ve Irak Savaşı incelenecektir. SSCB'nin dağılmasıyla soğuk savaş'ın

bitmesi, Amerika'nın 'dünya'yı koruduğu' 'tehdit kaynağının' ortadan kalkması, Amerikan müdahalelerinin de ortadan kalkacağı beklentisi oluşmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile, belirsizliklerin ve risklerin arttığı, dengelerin bozulduğu, 'asimetrik güçlerin' mücadele yöntemi olarak şiddet ve terörü ön plana çıkardığı bir döneme girilmiştir. Bu dönemde ABD dış politika hedeflerinin yöneldiği 'dünya enerji kaynaklarının kontrol edilmesi' tezi, enerji kaynaklarının işletilmesi hedefi, bu hedefin taşıdığı risklerin ABD, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya coğrafya'sı üzerinde doğurduğu sonuçlar ele alınacaktır.

Irak Savaşı, Arap ülkeleriyle ilişkiler, savaşın sonuçları, ABD'nin özelde Türkiye, İran, Suriye ve Suudi Arabistan üzerinde, genelde ise tüm bölge ülke politikaları üzerindeki etkileri, bu durumun bölgesel ve küresel jeopolitiğe yansımalarına değinilecektir.

İkinci bölümün son alt başlığı altında ise; 11 Eylül saldırıları, 'herkes terörist olabilir ve bunlar nerede iseler, o bölge ve ülkeler düşman sayılacaktır' görüşü ele alınacak, 'küresel terör' kavramı, uluslararası terörizmin yeni bir tehdit haline geliş süreci tartışılacak, bu sürecin ABD'nin Afganistan ve Ortadoğu müdahalesine kazandırdığı meşruiyet, ABD'nin uluslararası alanda 11 Eylül saldırılarını algılama şekli ve bütün bu yeni durumun Türkiye-ABD ilişkilerine yansımaları ele alınacaktır. Ayrıca üçüncü bölümde daha kapsamlı tartışılacak olan bölgesel dönüştürme (BOP) altyapısı için kısa bir giriş ve tanımlama yapılacaktır. Bu uygulamaların ABD Dış politikası'ndaki etik sorununa, ABD'nin soğuk savaş sonrası 'savaşı' zihniyet sürekliliği ile meydan okumaya vardırmanın tartışmaları yapılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü (son) bölümünde; sorunsalın çözümü ve 'Ortadoğu Barışı' eksenli açılımlar çerçevesinde pratik yansımalar ve sonuçları ele alınacaktır. Üçüncü bölümün birinci alt başlığı altında; Pratik düzlemin Ortadoğu-Filistin eksenli teorik tanımlamalar yapılacak, Yahudi kimliği, Kudüs sorunu ve Kudüs'ün statüsü gibi konular ele alınacaktır.

Ortadoğu Barış görüşmelerinin en problemleri konusu 'Kudüs sorunu' dur. Taraflar müzakerelerde diğer çatışma konularına (Filistin kimliği, Mülteciler sorunu, Su sorunu, Seyahat özgürlüğü, Yahudi yerleşimler sorunu, İnsan hakları sorunu, Kutsal yerler sorunu, İsrail birliklerinin geri çekilmesi gibi) kısmen veya tamamen çözüm getirdikleri halde, Kudüs konusunda görüşmeler tıkanmıştır. Ortadoğu meselesi, Filistin sorunu demektir. Filistin sorunu ise özde 'Kudüs meselesi' demektir. Kudüs, Ortadoğu

kökenli üç semavi dinin önemli merkezlerindedir. Bu nedenle Ortadoğu barış süreci Kudüs'e odaklanmıştır.

Üçüncü bölümün ikinci alt başlığı altında; Kudüs'ün statüsü sorunu, Ararat sorası gelişmeler, ABD'nin Filistin politikası, uluslararası hukuk ve barış'ın önündeki psikolojik faktörler ele alınacaktır. Davutoğlu'nun tabiriyle 'Müzakere masasındaki taraflar Kudüs söz konusu olduğunda iki siyasi aktörün temsilcisi olmaktan çıkarak, dünya sathına yayılmış üç büyük dinin temsilcileri niteliğini kazanmaktadırlar.' Bu bölümde Kudüs'ü bu denli önemli kılan sebepler üzerinde duracağız. Yahudi kimliğinin oluşumu, zihniyet değişimi ve politik kimlik konusunda Yahudiliğin yeniden inşası boyutuna değinecek, gelinen aşamada, çatışma konularının çözümü için uluslararası hukuk referans olarak gösterilecektir.

Filistin, Ortadoğu'nun önemli bir parçası olmakla beraber özellikle Kudüs, haçlı savaşlarından günümüze kadar Doğu-Batı mücadelesinin merkezi olmuştur. Kudüs'ün Yahudi ve Hıristiyan alemi için oluşturduğu bu önem günümüze kadar sürecek olan Filistin sorununun temelini oluşturmuştur. Yahudi kimliğinin 19.yy başına kadar ekonomi, finans niteliği, 19.yy dan itibaren ekonomi, politik ve siyasi bir dönüşüm süreci incelenecektir.

Üçüncü bölümün üçüncü alt başlığı altında; pratik düzlemin Ortadoğu eksenli düzenleyici açılımları sunulacaktır. 'Ortadoğu', birinci bölümde çerçevesi çizilen tanımlama, bu tanımlama teorisinin pratik sonuçları, Ortadoğu merkezli politikalar, enerji kaynakları, ABD ulusal güvenlik doktrini, bölge barışı açısından İsrail'in nükleer silah kapasitesi konuları ele alınacaktır. Ortadoğu, taşıdığı jeopolitik, stratejik, iktisâdî, dinî ve kültürel yönleri dolayısıyla üç semavi dinin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet) kültür ve medeniyetlerin (Pers Sümer, Akad, Asur, Babil, Himyer, Nebati vd.) beşiği olmuştur. Bu uygarlıklar, dünya medeniyetlerinin ilmî, fikrî ve felsefî gelişimleri üzerinde derin izler bırakmıştır.

Jeopolitik teoriler incelenirken, bu teorilerin nasıl bir pratik zemin sunduğu, bu anlamda ABD dış politikasının da bu teorileri nasıl bir uygulama pratiğine dönüştürdüğü konusu ele alınacak, dünya hâkimiyeti için Avrasya'yı, Avrasya hâkimiyeti için de Ortadoğu'yu kontrol etmenin ABD için taşıdığı anlam, rakipleri karşısında stratejik üstünlük sağlama stratejileri, 'rakip ekonomiler' durumundaki AB, Japonya, Çin ve Avrasya ekonomileri için, petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarını kontrol edebilmenin ABD için önemi, ABD petrol ihtiyacının büyük bölümünü

Ortadoğu dışından karşılmasına rağmen bölgeyi denetim altına almak istemesindeki asıl amaç açıklanacaktır.

Amerikalılar, 'önleyici saldırı doktrini' ile dünyanın iyiliği için, haçlı seferlerini andıran kahramanlık destanları gibi savaflara katıldığına inanma eğilimindedir. Uğruna savaşılan unsur; Amerika'nın milli çıkarları değil, demokratik değerler, özgürlük ve insan hakları gibi temalar olarak takdim edilmektedir. Bunun için 'ABD doğrunun ve özgürlüğün hamisi olarak dünyanın herhangi bir yerine, bu değerlere yönelik her türlü tehdidi, henüz oluşma aşamasındayken yok etme hakkını kendisi için değil, bütün özgür dünya için kullanacaktır. Ayrıca İsrail'in nükleer silahlara sahip tek Ortadoğu ülkesi olması, bunun anlamı ve dünya ülkeleri arasında sahip olduğu silah kapasitesi de bu alt bölüm içerisinde belirtilecektir.

Üçüncü bölümün son alt başlığı altında da; ABD'nin; Ortadoğu ülkelerine demokrasi, hukuk, serbest piyasa ekonomisi ve hürriyet getirip onları uluslararası sisteme dahil etmek, onları kontrol altına almak, bölgeyi İsrail'e ve 'hür dünya'ya tehdit olmaktan kurtarma politikaları BOP ile açıklanacak, bölge dinamiklerini göz ardı eden çözüm tekliflerinin bölge halklarından ilgi görüp, görmediği tartışılacaktır.

Amacı, üye ülkeler arasında, iktisadi, sosyal, kültürel, bilimsel sahalarda işbirliği ve dayanışma sağlamak, uluslararası örgütlerle üye ülkeler arasında diplomatik ilişkiler kuran, ırkçılık ve sömürgeciliğin ortadan kaldırılması, İslam dünyasının kutsal yerlerinin korunması, Filistin halkına yardım etmek şeklinde açıklanan İKÖ; işbirliği zemini olabilir mi? küresel anlamda siyasi bir aktör olma şansını yakalayabilir mi? gibi sorulara cevap aranacaktır.

I. BÖLÜM

SORUNSALA GİRİŞ: ÇATIŞMANIN KAYNAĞI

1. ZİHNİYET: FELSEFİ BOYUT

1.1. Hıristiyanlık Doktrini-Kilise Misyonerlik

Ortaçağ kilise babalarına göre evrende birbirine karşıt iki güç, iyi ile kötü vardır, ve biri öteki ile sürekli kavga içindedir. Kötü reel bir güçtür. İnsan iyi'yi bilir., fakat iyi'ye göre davranmakla güçsüzdür, ilk günah ve ilk günah'ın kaynağı buradan kaynaklanmaktadır. Augustinus günah olgusuna şöyle yaklaşıyor:

“İnsan günah işlemesi yüzünden, Tanrı karşısında yaratılmış biri olmak durumundan çıkmıştır. İnsan kendisi yaratıcı olmak istemiş, kendisini evrenin merkezi yapmaya kalkmıştır. Bu ise yaratılmışın yaratıcısına isyanıdır. Bu isyan sonucunda evrene, bir daha hiç kaybolmamak üzere, günah girmiş oldu. Günah işlemek yüzünden dünyadaki barış ve huzur kaybolmuş bunun yerini sonsuza dek bir boğuşma almıştır. Böylece yaratılanlar yaratıcıya karşı, uluslar birbirine karşı kavgayı başlatmış, toplum yöneticileriyle, çocuklar aileleriyle kavgalı olmuşlardır.”¹

Kısaca; günah sonucunda tüm evreni bir ‘huzursuzluk’ kaplamıştır. İnsan barış ve huzurun değerini çok iyi bildiği halde, yine de çok ‘güçlü’ olmak tutkusunu sürekli olarak içinde taşır.“Kötülüğü insanın günahı yaratır. Buna tanrı neden olmaz. Tanrı insana dürüstçe yaşaması için veya günah işlemesi için hür irade bağışlamıştır.”²

Yeryüzünde devletten başka bir örgütün gücü vardır, ki bu da ‘kilise’dir. Kilise’nin diğer kurumlardan farkı tanrı tarafından kurulmuş olmasıdır. Tanrı, kilise’yi bireylere lütuf olsun diye kurmuştur. Tüm işlerini tanrı adına gören kilisenin görevi, tanrı’nın lütfüne erecek kimseleri bünyesinde toplamaktır.“Kilise gelecekteki ‘Kutsal Devleti’ hazırlayan bir kuruluştur.”³

Misyonerlik teşkilatları hiçbir dönemde sadece dini amaçlı kuruluşlar olmamıştır. Faaliyetleri dinin kapsamı dışına taşmış, siyasi, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olmuştur.

¹ Aster, E., İlk Çağ ve Orta Çağ Felsefe Tarihi, 2.Baskı, İstanbul, 2000, s.87

² Skirbekk, G. Gilje, N., Felsefe Tarihi, (Çev.E.Akbaş), 1.Basım, İstanbul, 2005, s.234

³ Ebenstein, W., Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri’, (Çev.İ. Özel), İstanbul, 1996, s.193

“Latince ‘missio’ bir dinin tebliğini yapmak demektir. Misyoner ise o tebliği yapan kimse demektir. Misyonerlik, içeriği itibarıyla bütün dinler için mümkün olabilecek bir anlam ifade etse de günümüzde Hıristiyanlık ile eşdeğer olarak anılır hale gelmiştir. Hıristiyanlar, Misyonerlik geleneğini Hz. İsa’nın havarilerine kadar götürürler. En büyük misyoner olarak Saint Paul’u kabul etmektedirler. Kilise dünyanın değişik bölgelerinde 4.300 piskopos, 404.500 rahip, 848.500 kadın misyoner, 428.000 misyoner öğretici, 172.800 dini okul ve 105.100 sosyal hizmet kurumu ile 2.848 piskoposluk bölgesinde hizmet vermektedir. Buldukları toplumların sosyo-ekonomik yapısını, politik sistemini bir sosyal analizci gibi tetkik eden misyonerler, mantığını anlamaya çalışırlar, ve toplumun karakteristiğini ortaya çıkaran ayrıntıları tespit ederler.”⁴

Bu ayrıntılar temelde zengin-yoksul gibi sınıfsal farklılıklar, üst gelir kesiminin çıkarları, ayaklanma potansiyeline sahip grupların olup olmadığı, iç savaşlar, sürtüşmeler ve anlaşmazlıklar şeklinde olabilir. Bu çerçevede misyonerlik faaliyetlerini şöyle sıralayabiliriz:

- “Üzerinde çalıştıkları ülkelerdeki geri kalmışlık konusunda araştırmalar yaparak Batı için veri sunarlar.

- Etnik çatışmanın olduğu bölgelerde projeler üretmek
- Aile planlaması konusunda çalışmalar ve yardımlar sağlamak.
- Hastane, okul, kilise vb. kurumlar kurmak.
- Barış dernekleri adı altında faaliyet yapmak.
- Maddi yardımlarda bulunmak.
- Radyo TV programları ile kitlelere ulaşmak.
- Hıristiyanlığı açık, gizli yöntemlerle yaymak.”⁵

Denizaşırı çalışan Amerikan misyonerlerinin sayısında önemli bir artış olmuştur. “1992 yılındaki misyoner sayısı 78.463 iken 1996 yılında 105.689’a çıkmıştır. Aynı şekilde, 2.3 Milyar Dolar olan toplam bütçeleri 2.7 Milyar Dolar’a çıkmıştır.”⁶ Nitekim “İngiltere de 1975 yılında kilise’ye kayıtlı insanlar toplam yetişkin nüfusun %18.5’ini teşkil ederken, bu oran 1994’te %13.9’a düşmüştür. Bu düşüşün 2010 yılında %10.8 olacağı öngörülmektedir”⁷ Bir yandan insanların dine karşı ilgisi azalırken, öte yandan misyonerlik teşkilatlarının bu derece güçlenmeleri, bu kuruluşların bütün bu faaliyetlerini sadece dindar insanların bağışlarıyla yürütmediklerini düşündürmektedir.

⁴ Weber, A., Felsefe Tarihi, (Çev. H. Vehbi Eralp), 5.Baskı, İstanbul, 1998, s.245

⁵ Davutoğlu, A., “Bunalımdan dönüşüme Batı medeniyeti ve Hıristiyanlık”, DİVAN İlmî Araştırmalar, 2000/2, Yıl 5, Sayı 9, İstanbul, s.38

⁶ Sevinç, N., Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri, İstanbul, 2002, s.239

⁷ Boice, J., Hıristiyan İnanncının Temelleri, 1.Baskı, İstanbul, 2005, s.332

1.2. Oryantalizm–Sömürgecilik

Batı için, başlı başına bir bilim dalı, meslek, ihtisaslaşmış bir dil yahut ‘ağız’ olarak Oryantalizm, Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark’ı tasvir eder, iskân eder, yönetir; kısacası: “Doğuya hâkim olmak, O’nu yeniden kurmak ve O’nun amiri olmak için”⁸ Batının bulduğu bir yoldur. Doğu denilen dünyayı hazmı kolay yasalara uydurmak ve indirgeyerek sindirmek; politik, sosyolojik, askerî, ideolojik, bilimsel ve fikrî bakımlardan yönetmek.

Oryantalizm’in, Batıdaki resmî varlığı, 1312’de Viyana Kilise Konseyi’nin, Paris, Oxford, Bolonya, da, Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice bir dizi kürsü kurulmasına ilişkin kararı ile ortaya çıkmış olduğu kabul edilmektedir. Oryantalizm, uzun süre İngiltere ve Fransa’nın etkisinde kaldı. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise ABD’nin, etkisine girdi.

“Bir toplum kendisi yüksek bir olgunluk ve güç düzeyine ulaştığında, sömürgecilğe girer. Şekil verir, korur, gelişimini gözetir ve doğuşunu sağladığı bir topluma hayatiyet kazandırır. Sömürgecilik, sosyal fizyolojinin en karmaşık, en hassas olgularından birisidir. Sömürgecilik bir ulusun genişleyici gücüdür. Mekan için dal budak salmasıdır. Arzın büyük bir bölümünün o ulusun diline, geleneklerine, ideallerine ve yasalarına boyun eğişidir.”⁹

“Batılılaştırma ve sömürgecilik, Avrupa’nın kendisi dışındaki toplumları idare etme, onlar üzerinde kontrol mekanizmaları oluşturma ve bu toplumların sahip oldukları zenginlikler üzerinde tasarrufta bulunma isteğinin bir sonucudur.”¹⁰

Doğu’nun siyâsî olarak ‘baş eğdirilişi’ sırasında kazanılan muhteşem bilgiler, askerî amaçlara hizmet edecek; Doğu, formüleştirecek, şekil verilecek, kimlik ve tanım kazandırılacaktır. Yeryüzünde iki çeşit insan vardır. Batılılar ve Doğulular. Birinciler hükmederler, ötekiler hüküm altında olmalıdırlar, bu da ekseriya ülkelerinin işgal edilmesi, iç işlerine müdahale, can ve mallarının şu ya da bu Batılı gücün eline geçmesi şeklinde tezahür eder.

“Çünkü yönetim altındaki milletler kendileri için neyin hayırlı olduğunu bilecek izana sahip değildir. Bununla beraber rengi beyaz ve orta sınıftan Batılı, ‘insânî bir öncelik olarak’

⁸ Said, E., Oryantalizm, (Çev. S. Ayaz), 4.baskı, İst., 1992, s.18

⁹ Kahraman, B., Keyman, F., “Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite.” Doğu Batı., Sayı 2.şubat -mart-nisan.1998 s.75.

¹⁰ Barthold, V.V., Rusya ve Avrupa’da Oryantalizm, (Çev.K. Bayraktar), İst., 2004, s.67

beyaz olmayan dünya parçasını yönetmekten de öte, ona sahip olunması gerektiğini düşünür. Sebep? ‘Onlar’, ‘Biz’ kadar insan değildir de ondan.”¹¹

Sömürgeciliğin ‘müdâfaası (kılıcı)’ olarak nitelendirilen ‘Oryantalizm’, sömürgecilerin kontrolüne yönelik emperyalist politikaların üretilmesi ve bu üretimin meşrûlaştırılmasına yardımcı olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Oryantalistler, kendilerini danışman, Batı’nın gizli ve özel temsilcisi olarak görmekteydi. Doğu uzmanından beklenen sadece anlaması değildir; Doğu’nun çalışkan bir makine haline getirilmesini de sağlamaktı.

“Oryantalizm’de bir anlam görülmesi; Doğu üzerinde ve Doğu’ya yönelik bir dokümantasyon çalışması olmasından kaynaklanır; ama yine de Doğu’dan çok Batı ile ilgilidir. Avrupalı ilim adamları, Yakın Şark’ı hep İncil’de adı geçen ‘Mukaddes Diyar’ olarak görmüşlerdir ve bu bakış zaviyesi hemen hemen aynı doğrultuda devam etmektedir. Hıristiyanlık ve Musevîlik ile olan özel ilişkisi içerisinde İslâm, Oryantalistlerin kafasını dokuyan semantik alan bakımından tam bir ‘zıt tipi’ oluşturuyordu. İslâm en baştan bu yana Hıristiyan Batı’nın düşmanı ve kâbusu idi. İslâm’ı böyle bir ‘yabancılık’ âbidesi haline getirmiştir ki; Orta Çağlar’dan itibaren bütün Avrupa medeniyeti bu yabancıya karşı tesis edilmiştir.”¹²

Oryantalistler, yerli halkın İslâm konusundaki görüşlerini değiştirmek için neler yapılması gerektiğiyle ilgili olarak, sömürge yöneticilerine doğrudan bilgi sağlıyorlardı. Ama şunu çok iyi biliyorlardı: İslâm dikkate alınması gereken bir güç artık; Ortadoğu’daki emperyalist çıkarlara hâle getirebilecek bir güç. Oryantalizm, alanında çalışmalar artmaktaydı. Bunu Ortadoğu tetkikleri, şirketler, vakıflar, petrol kumpanyaları, misyon teşkilatları, askerler, hariciye, istihbarat şebekeleri tâkip ediyordu. Ayrıca burslar, ödüller, organizasyonlar, enstitüler, merkezler, fakülteler ve kürsüler aracılığıyla İslâm, Doğu ve Araplar hakkındaki fikirlerin propagandası yapılarak ‘Doğu Literatürünün’ teşkil edilmesine çalışılıyordu.

1.3.Siyaset Felsefeleri

Protestan Ahlak ekonomik gelişme üzerinde belirleyici bir etkiye, ekonomik rekabete, dolayısıyla kapitalist ruhun ilkelerine borçludur. Üstünlük kriteri iktisadi verimlilik esasına dayanmaktadır.

¹¹ Boice, a.g.k, s.337

¹² Yavuz, H., “Batılılaşma Değil, Oryantalistleşme”, Doğu Batı. Sayı 2, Şubat-Mart-Nisan.1998, s.99

Kazancı arttırmak ve 'kâr etmek' temel motivasyon kaynağı olmuştur. Kâr'ın azamileşmesi düşüncesi toplumun ve insanın yegane varlık sebebi haline dönüştü. insanların birlikte çalıştıkları topluluğa karşı 'biz' duygusu ve 'işbirliği, dayanışma' ruhu yerine, 'ben' duygusu ve 'rekabet' ruhu hakim paradigma haline gelmiştir.

"Ne insanlar Protestan oldukları için kapitalist oldular, ne de kapitalist oldukları için Protestan. Asıl mesele yeni değerlerin meşrulaştırılması ve yaygınlaştırılmasıydı ve Protestanlık zaten kapitalist olma yoluna girmiş bir toplumda, bu değerlerin zaferini kolaylaştırıyordu."¹³

Kapitalizmin doğası iki unsurun ortaya çıkmasına sebep olmuştur: tüketim kültürü ve savaş olgusu. Tüketim kültürü hedonizmdir. Z. Brezizinki hedonizm'i baştan çıkarıcı bolluk kavramıyla açıklar:

"Baştan çıkarıcı bolluğa yönelmiş toplum, her şeye izin verilen ve her şeyin elde edilebildiği toplum olarak tanımlanabilir. Baştan çıkarıcı bolluk, bireysel ve kolektif hedonizm'in baskın bir davranış biçimi olduğu ortamda bireysel isteklerin derhal tatmin edilmesi anlamında odaklanır. Baştan çıkarıcı bolluk insanın kendi hayatını kontrol ettiği yanılısamasını yaratır. Bu kontrolün kanıtı olarak da yanlış bir biçimde insanın kendi gereksinimlerini karşılaması hedefini gösterir. Baştan çıkarıcı bolluk, tensel ve maddi zevklerin baskın kültür olarak ortaya çıkarıldığı şartları yaratır."¹⁴

Amerikan toplumsal değerleri yapısal olarak kapitalizm'in yansımaları şeklinde formüle edersek; Amerikan kişiliğinin ise, bu yanılısamaların tecessüm etmiş hali olduğunu söyleyebiliriz. Eric Fromm bu ifadeyi şöyle açmaktadır:

"Amerikan insanı, kendisini de mala dönüştürmüştür. Hayatını, kârlı bir şekilde yatırım yapabileceği bir sermaye olarak görür. Eğer bunu başarır, 'başarılı'dır. Onun değeri sevgi ve mantık gibi insani meziyetlerinde değil de satılabilirliğinde aranılır. Amerika kapitalizmi, bu çeşit insanlar üretmiştir. Çünkü kapitalizm, geniş gruplarla pürüzsüz bir uyumluluk gösteren bireyler ister. Bunlar, tükettikçe tüketmek isteyen, zevkleri standartlaştırılarak kolaylıkla önlendirilebilen tiplerdir. Bu kişiler, bir yurttaş olarak arkadaşları için canlarını bile verebilirler. Fakat hususi bir fert olarak, mutlak bir egoisttirler."¹⁵

Kapitalizmin kendini hür ve bağımsız hissedenden ve hiçbir otoriteye prensip veya vicdana bağlılık hissi duymayan ancak yönlendirilmeye, kendisinden isteneni yapmaya ve sosyal makineye hiçbir arıza çıkarmadan tabi olmaya hazır insanlara ihtiyacı vardır. Zira Amerikan toplumunun kurgusu, insanları daha çocukluktan itibaren modaya uymak ve kişilik pazarındaki tiplere benzemek yolunda eğitmektedir.

¹³ Özel, M., Amerikan Yüzyılı'nın Sonu, İst., 1994, s.158

¹⁴ Fufeld, D., "Çağdaş İktisadi Düşüncenin Gelişimi", (Çev. O. Sezgin), ist., 1988, s. 23

¹⁵ Davutoğlu, A., "Küreselleşme, Zihniyet Bunalımı ve Demokrasi", Divan 2003, sayı 96, İstanbul, s.13

“Çocuğun yaşı ilerledikçe popüler romanlar, filmleri basın, televizyon programları ana başarısının aslında nasıl olması gerektiği yolundaki ayrıntılı bilgileri vermeye başlar. Böylece genç insan piyasasının en uçarı, en yeni modellerini görüp tanır. Onlarla yarışmak, onlara benzemek için can atar. Temel fikri ise ‘Bugünün zevkini asla yarına bırakma’ dır.”¹⁶

İnsanların tüketime yönlendirilmesi, ihtiyaçların her geçen gün artırılması, hatta bütün yeryüzünü bir tüketim pazarına dönüştürmek kapitalizm için vazgeçilmez bir durumdur. Bu pazarın oluşması sıkı bir ekonomik rekabete, rekabette sonuçta militarist bir örgütlenme modelini ortaya çıkarır Böylece kapitalizm savaş olgusunu doğurmuş olur. Savaş her şeyin, herkesin ortasıdır, hakanıdır; Kimisini tanrı (kahraman), kimini (gelişigüzel) insan, kimini köle, kimini de hür kılar. Devlet gücünün en temel ve gerekli kaynakları hazinesindeki varlıklarıdır. Protestanlığın ortaya çıkışını takip eden yüzyıllarda Batı devletlerinin savaş sıklığı da artmıştır. ‘Batılının ruhundaki savaş eğilimi’ bugüne has bir olgu değildir.

“Pitirim Sorakin Protestan ahlak ile şiddetin ruhu arasında yakın bir ilişki kurmaktadır. Sorakin yaptığı hesaplara göre, Avrupa içi savaşların yoğunluğu, Protestanlığın ortaya çıkmaya başladığı onaltıncı yüzyılda 2,5 katına 17. yüzyılda ise tam yedi katına çıkmıştır. Sorakin’in endeksi şu beş faktörün ağırlıklı ölçümünden oluşuyor: savaşın süresi, kuvvetlerin büyüklüğü, öldürülen ve yaralanan insan sayısı, savaşa top yekün katılan ülke sayısı ve savaşların ülke nüfuslarına oranı.”¹⁷

Savaş çok masraflı bir araçtır. Dolayısıyla devletler ekonomik büyümenin kendilerine savaşa imkanı verdiği durumlarda savaşa yönelirler. Modern devletler birer savaş makinesidir; kapitalist ekonomik büyüme onlara kaynak sağladığı ölçüde savaştan geri durmazlar. “Ekonomik genişleme pazar, kaynaklar, ve stratejik topraklar bakımından merkez-içi rekabeti yoğunlaştırır. Ekonomik genişleme yüksek askeri harcamaları, silahlanma yarışını ve savaşın maliyetini karşılayabilir. Genişlemeci, saldırgan bir psikolojik hava yaratır.”¹⁸

Clausewitz Savaşı bir düelloya benzetmektedir. “Bir farkla ki savaş, düellonun büyük çaplısı ya da güreşinin yakın hasmını alt etmesi, yıkması, böylece tam direnişin yok etmesinde olduğu gibi safhaları olan bir mücadele türü, savaş politik bir amacın aracıdır.”¹⁹ Savaşta fizik gücü acımadan kullanan ve kan dökmekten kaçınmayan tarafın avantajlı duruma geleceğini, “bize iğrenç geliyor diye vahşet unsurunu

¹⁶ Weber, M., Protestan Ahlak ve Kapitalizm’in Ruhu, (Çev.Z. Gürata), Ankara, 2002, s.74

¹⁷Durali, T., Çağdaş Küresel Medeniyet, ist., 2002, s.7

¹⁸ Dinçer, Ö., İşletme Yönetimi, ist., 1996, s.103

¹⁹ Clausewitz. C.V., Savaş Üzerine, İst., 1975, s.44

reddedemeyeceğimizi, aksi anlayışın insanın kendi çıkarına aykırı düşeceğini belirtmektedir. Ayrıca uygar milletlerin savaşlarının uygar olmayan milletlerin savaşlarına göre çok daha az zalim ve yıkıcıdır.”²⁰ “savaş bir şiddet hareketidir ve şiddetin sınırı yoktur.”²¹ “Ben düşmanı yenmedikçe onun beni yenmesinden korkmalıyım.”²² “Savaşta güçlerin son haddine kadar kullanılması,” “savaş politikasının devamıdır.” Vb. düşüncelerle savaşı yorumlamıştır.

Terör, genel anlamda ‘korkutma’, ‘yıldırma’, ‘tedhiş’ manalarına gelir. Ancak uluslararası ilişkilerde terörün ve terörizmin bağlayıcı bir tanımı yoktur. Terörizm ise; “cebir, şiddet, korkutma, yıldırma ve sindirme yöntemleriyle halk kitlelerinin iradesini zaafa uğratarak kamu düzenini bozmaya yönelik bir savaş biçimidir.”²³ Tanım yokluğu ve tutarsızlık müdahalelere zaman hazırlamaktadır. çünkü tanımlanmak kendini de bağlayan bir tutarlık gerektirecektir. Nitekim birisinin ‘terörist’ dediğine bir başkası ‘kurtuluş savaşçısı’ diyebiliyor.”

1.4. Evrim Teorileri

Ülkemiz adlı kitabın yazarı olan Josiah Strong’a göre tanrı, kendinin de tuttuğu Amerikan ırkını uluslararası son yarışmaya hazırlıyordu ve şöyle devam ediyordu.

“Nüfus üstünlüğü ve ardındaki zenginlikten gelen güçlü birlikte eşi görülmemiş bir enerjiye sahip olan bu ırk diyelim en geniş özgürlük, en saf Hıristiyanlık, en yüce uygarlığın temsilcisi, kendi kurumlarını bütün insanlığa kabul ettirebilmek için özellikle saldırgan nitelikler geliştirecek, bütün dünya’ya yayılacaktır. Bu güçlü ulus, Meksika’yı, Orta ve Güney Amerika’yı denizdeki adaları, Afrika’yı ve gerisini ele geçirecektir.”²⁴

Kapitalist sınıfın dışta ticari egemenliğini genişletmek ve içte üstünlüğünü desteklemek için ırkların bütününe yok edilmesi gerekmektedir. Yayılmacı siyaseti meşrulaştırmaya yönelik bir başka düşünce şu şekilde dile getiriliyordu:

“Amerikan ulusu tanrı tarafından belirli görevler için ‘seçilmiş ulus’tu. Bu halka tanrı tarafından verilen misyon şu şekilde dile getiriliyordu: ‘Tanrı bin yıldır dili İngilizce olan, teorik halkları iş olsun diye hazırlamıyor. O bizi yeryüzünün en üstün yöneticileri durumuna soktu ve ırkımız için Amerikan halkını dünyanın yeni baştan doğuşuna önderlik edecek halk olarak seçti. Bu kutsal misyon uygulama örneklerine ise, Coolidge’nin şu

²⁰ Haşimi, C., “İnsanlık ve Terör”, Tezkire, yıl 11, sayı:23, Kasım /Aralık 2001, s.38

²¹ Öztürk, A., Terörizm, 3.Baskı, ist., 2003, s.29

²² Öymen, E., “Savaşı Reddeden Askerler”, Cogito 3 aylık Düşünce Dergisi, sayı 3, İst., 1995, s.89

²³ Benedict, A., Hayali Cemaatler, İstanbul, 1995, s.192

²⁴ Chomsky, N., Korsanlar ve imparatorlar,(çev.F. Ünsal), ist.,1991, s.43

sözleriyle yansıyordu: Filipinler bağımsız uygarlık yönünde hiçbir yetenek göstermeyen bir ırktandır; yakın bir gelecekte de göstermeyecekleri söylenebilir; fakat zekice yürütülen bir Amerika egemenliği altında daha önce düşlerinde bile görmedikleri yararlı kavuşacaklardır, ve bundan sevinç duymayacak olurlarsa, bu onların yeteneksizliklerinin yeni bir kanıtı sayılacaktır.”²⁵

Bu zihniyet yapısını sistematığe eden ve genel bir perspektif sunması açısından Goltung çok boyutlu tanımlamalar yapar ve tablo’yu tamamlar.(ek-1)

“**Mekan:** özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dünya’nın merkezini oluşturur, gerisi çevreyi temsil eder; **zaman:** sosyal süreçler tek yönlüdür, aşağıdan yukarıya ilerlerler, fakat muhtemelen iyi sonuçlanan, olumlu bir Endukstand’a sahip aşılması gereken bunalımları da vardır; **Bilgi:** dünya çok az sayıdaki boyutlara göre anlaşılabilir. Nihai olarak dünya tek boyutlu olarak görülebilir; atomculuk, tümdengelim; **İnsan-Tabiat:** insan tabiatın üstündedir; **İnsan-Tanrı:** Tanrı veya herhangi bir ideoloji-ilke insanın üstündedir; **İnsan-İnsan:** İnsan, bireyler ve uluslar olarak insanın üstündedir, bazıları diğerlerinden daha eşittirler.”²⁶

Darwin, teorisini geliştirirken temel bir varsayımdan yola çıkmıştı: “Canlıların gelişimi doğadaki yaşam mücadelesine bağlıdır. Bu mücadeleyi güçlü olanlar kazanır. Zayıflar ise ezilerek yok olmaya mahkumdurlar”.²⁷ Darwin’e göre, doğada acımasız bir yaşam mücadelesi, daimi bir çatışma vardı. Güçlüler her zaman güçsüzleri alt ediyor ve gelişme de bu sayede mümkün oluyordu. Darwin’e göre kayırılmış ırklar, Avrupalı beyazlardı. Asyalı ya da Afrikalı ırklar ise, yaşam mücadelesinde geri kalmışlardı. Belki de yüzyıllar kadar sürmeyecek yakın bir gelecekte, medeni insan ırkları, vahşi ırkları tamamen yeryüzünden silecekler ve onların yerine gelecekler, Hintli antropolog Lalita Vidyarthi Darwin’in evrim teorisinin, ırkçılığı sosyal bilimlere nasıl kabul ettirdiğini şöyle açıklar:

“Darwin’in ortaya attığı ‘en güçlülerin hayatta kalması’ düşüncesi, insanoğlunun kültürel bir evrim sürecinden geçtiğine ve en üst kademenin Beyaz Adam’ın medeniyeti olduğuna inanan sosyal bilimciler tarafından coşkuyla karşılandı. Bunun bir sonucu olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Batılı bilim adamlarının çok büyük bir kısmı ırkçılığı şiddetle benimsediler.”²⁸

Darwin’in ilham kaynağı Malthus kendi başlarına bırakıldıklarında, insan nüfusunun çok hızlı arttığını hesaplamıştı. Ona göre nüfusları kontrol altında tutan başlıca etkenler, savaş, kıtlık ve hastalık gibi felaketlerdi. Kısacası bu iddiaya göre, bazı

²⁵ Ataöv , T., Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Ankara,1970,s.105

²⁶ Davutoğlu , A., “Medeniyetlerin Ben-İdraki, ,Divan,1997/1, Küre yay., İstanbul, s.23-32”

²⁷ Hobsbanm, E., Kısa 20.Yy Aşırılıklar Çağı,Çev:Yavuz Alagon, İst.,1996, s.453

²⁸ Davutoğlu, a.g m, s.23-32”

insanların yaşayabilmeleri için diğerlerinin ölmesi gerekiyordu. 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’da yönetici sınıfın üyeleri, yeni keşfedilen ‘nüfus artışı problemi’ni tartışmak ve fakirlerin ölüm oranlarını arttırmak için, Malthus’un fikirlerini uygulamanın yöntemlerini planlamak üzere bir araya geldiler. Vardıkları sonuç özetle şöyleydi:

“Fakirlere temizliği tavsiye etmek yerine tam tersi alışkanlıklara teşvik etmeliyiz. Şehirlerimizdeki sokakları daha dar yapmalıyız, daha fazla insanı evlere doldurmalıyız ve vebayı getirmeye çalışmalıyız. Ülkemizde köylerimizi durgun sulara yakın yapmalıyız, bataklıklarda yaşamayı teşvik etmeliyiz vs.”²⁹

Bu uygulama sonucunda, yaşam mücadelesinde güçlü olanlar zayıf olanları ezecekler ve bu şekilde hızla artan nüfus da dengelenmiş olacaktı. Ekonomik hedef gerçekleşmiş oluyordu. siyasi etki ise, I. Dünya Savaş’ıydı. I. Dünya savaşının büyük felaketi, bu büyük prensiple tam bir uyum içinde gerçekleşmiştir. İnsanların ve devletlerin hayatlarının ana gücüyle oluşan bu savaş, “aynen boşalması gereken bir yıldırım yükü gibi, doğanın bir kuralıdır. (Avusturya-Macaristan’ın Başkomutanı General Franz Baron Conrad von Hoetzendorff)”³⁰

Mutlak ve ezeli düşmanlık, insanlar arasındaki ilişkilerin doğasında vardır. Her yerde gördüğümüz daimi nefret insan tabiatının bozulmasından kaynaklanmamaktadır, aksine doğanın ve yaşamın kaynağının özünde zaten bu vardır. (I.Dünya Savaşı generallerinden) Friedrich Von Bernardi ise, savaş ve doğadaki savaşım kanunları arasındaki bağlantıyı şöyle kurmuştur: “Savaş biyolojik bir gereksinmedir, doğadaki unsurların çatışması kadar gereklidir; biyolojik yönden yerinde sonuçlar verir, çünkü bu sonuçlar, varlıkların temel özellikleriyle ilgilidir”³¹.

2. STRATEJİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET TEORİLERİ

2.1. Jeopolitik Teoriler Ve Emperyalizm

Uluslararası politika analizlerinde coğrafyanın veri olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilecek jeopolitika, Haushofer’e göre: “coğrafi bölgenin ve tarihsel gelişmelerin etkisi altında değişen politikanın devletin üzerinde yaşadığı toprak

²⁹ Ataöv, a.g.k, s.105

³⁰ Ruelland, J., Kutsal Savaşlar Tarihi, (Çev.T. Tunçdoğan), İstanbul, 2004,s.258

³¹ a.g.k. s.393

parçasıyla ilişkisinin araştırılmasıdır.”³² Bu anlamda coğrafyanın (mekan) insan hayatı üzerinde yaptığı etkiyi ilk anlatan düşünür İbn-i Haldun’dur. İbn-i Haldun kırsal kesimde yaşayan halklarla, şehir hayatı yaşayanlar arasında bazı tahlillerde bulunmuştur. İbn-i Haldun bu konudaki genel düşüncelerini ikinci mukaddime başlığı altında açıklamıştır. “Yeryüzünün ümran bulunan kısımları ve dünyadaki başlıca ormanlara, denizlere, nehirlere ve iklimlere işaret edilmesi hakkındadır.”³³ Bütün coğrafi bölgelere göre tasvirler yaptıktan sonra bunların önemini ve politikadaki önemlerini belirtmiştir.

“Akdeniz üzerindeki Ariş şehri ile kıvı denizdeki Kuzlum şehri karşı karşıyadır, aralarında altı konak kadar mesafe vardır. Gerek İslamiyet zamanında gerekse daha evvelki dönemlerde hükümdarlar bu mesafeyi yararak iki denizi birleştirmek için devamlı suretle çabalamışlar ama bu hususu gerçekleştirememişlerdir.”³⁴

Tarihin bütün dönemlerinde devletlerin dış politikası açıklanırken coğrafyanın belirleyici bir faktör olduğu belirtilmiştir. Batı’lı seyyahların dünya’yı gezmeleri, yeni kıtaların tanınması, yeni su yolların bilinmesi harita ve haritacılık üzerinde büyük etkiler oluşturmuştur. Bütün bunlar paralel gelişen felsefi akımlarla birleşince bütün bu veriler belli bir stratejiye dönüşmüştür.

“19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış politika karar mekanizmalarındaki belirleyici unsurların en önemlilerinden biri kabul edilerek geliştirilen küresel jeopolitik teoriler dünya hakimiyet mücadelesinde iddialı ülkeler açısından birbirini tamamlayıcı iki gayeye yönelmişlerdi. Bu teoriler bir taraftan öncelikli hedefler doğrultusunda taraflara son derece önemli ipuçları sağlarken diğer taraftan bu hedeflere ulaşmak için izlenmesi planlanan yayılcı siyasetin meşruiyet zeminini oluşturuyordu. Ratzl’ın ortaya koyduğu hayat Sahası (Lebensraum) torisi daha sonra batılı sömürgeci devletler tarafından yayılcı siyasetin bilimsel gerekçesi olarak kullanılmıştır.”³⁵

Bir genelleme yapacak olursak ve jeopolitik teorilerin ana kavramlarına bakacak olursak Realist ekolün hakim kavramları karşımıza çıkmaktadır. Jeopolitik teoriler Realist ve Neorealist uygulamalarla hayat bulmuştur. Ulusal güç (bu gücün başında da askeri güç gelmektedir.) uluslararası politika ve ülkelerin politikasının oluşumunda belirleyici bir faktör olup, hem bir araç hem de bir amaç olarak kullanılmaktadır. Ulusal

³² Davutoğlu , A., “Jepolitik Teoriler Çerçevesinde Dünya Kuvvet Dengesi ve Ortadoğu”, İlim ve Sanat 1986, sayı 6 ,s.10

³³ İbn-i Haldun, Mukaddime, (Çev.S. Uludağ), 2.baskı, İstanbul ,1988 , s.466

³⁴ Aynı, s.467

³⁵ Davutoğlu, a.g.m, s.10

çıkar kavramı da bu politikaların yöneldiği nihai hedeftir. Jeopolitiğin temel varsayımlarını ise kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi coğrafi veriler esas alınarak açıklanır. Coğrafya ile dış politika arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi vardır. Çevresel faktörler insan davranışları üzerinde etkilidir. (Coğrafya ve iklimlerin insan hayatı ve dolayısıyla devlet yapısı üzerindeki etkisini açıklayan ve bunu teorileştiren jeopolitikçi İbn-i Haldun'dur.) Dolayısıyla çevresel faktörler siyasal davranışlar üzerinde de etkilidir. Coğrafya'nın başlı başına bir öge olarak dış politikayı belirlediği varsayılmaktadır. Kavramsal boyutu soyut olarak değerlendirmek tek başına açıklayıcı olmadığı için jeopolitikçilerle değerlendirdiğimizde daha bir bütünlük arz edecektir.

2.2. Jeopolitik Teorilerin Öncüleri

Coğrafya ve iklimin insan hayatı ve dolayısıyla devlet yapısı üzerindeki etkisini açıklayan İbn-i Haldun teorisiyle ilk jeopolitik düşünce kavramı ve siyasal coğrafya kavramlaştırmasını yapmıştır

Haushafer, jeopolitiği bütün tabii ve insani bilimleri kapsayan bir bilim dalı olarak tanımlanmıştır. Merkez ülke teorisini geliştirmiştir. Buna göre dünya dört coğrafi bölgeye ayrılarak Avrupa'daki bütün Almanların birleşmesini öngörüyordu. Bölgeler ise öncelikle merkez kara kütesini kuşatmak ve İngiltere'nin deniz yollarını kesmek için Ortadoğu'nun işgalini öngörüyordu.

Ratzl'a göre; savaşlar genişlemenin zorunlu unsurudur. Lebensraum'a göre devletleri yaşayan organizmaya benzetmiştir. Bu organizmaların da beslenmeye ihtiyacı olduğunu, bu ihtiyacın da doğal genişlemeye neden olacağını belirtilmiştir. Dolayısıyla bir devlet ekonomik ve sosyal yönden güçlendikçe sınırlarını da genişletmelidir, beslenmelidir.

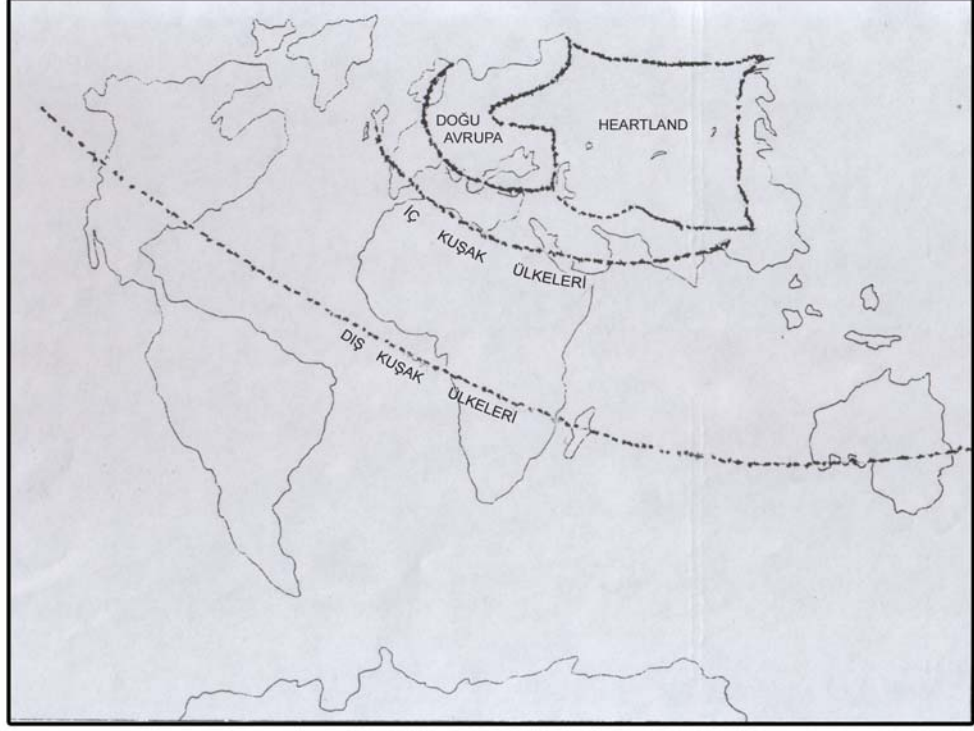
Kara jeopolitiği'ne yön veren, kendisinden sonra gelen jeopolitikçileri etkileyen Mackinder sardettiği düşüncelerle jeopolitik alanda büyük bir şöhrete kavuşmuştur. "Doğu Avrupa'yı ele geçiren Heartland'a (Anakaraya) hakim olur. Heartland'ı ele geçiren Dünya Adasına (Avrasya'ya) Dünyaya hakim olur".³⁶ Ulaşım imkanları Avrasya içlerine de rahat ulaşma imkan sağladı. "Mackinder Tarihi, deniz ve kara

³⁶ Mahan, A., Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi, Q Matris, 3.Basım, İstanbul, s.56

güçleri arasındaki mücadele olarak tanımlanmıştır.”³⁷ Analizinde “Doğu Avrupa ve Sibiryayı merkez bölge olarak adlandırılmış. (heartland), bu bölge bir dış kuşak’la (Almanya, Türkiye, Hindistan ve Çin) bu dış kuşak ise ikinci bir kuşak ile (İngiltere, Güney Afrika, Japonya) çevrilidir. Türkiye Doğu Avrupa Sahasının içinde, genelde Ortadoğu ise Heratland dışında kalan Avrasya topraklarını ihtiva eden iç kuşağın merkezinde bulunmaktadır.

³⁷Davutoğlu, a.g.m, s.11

Harita :1 Mackinder Heartland Teorisi 1904³⁸



HARİTA 1: Mackinder Heartland Teorisi 1904

Alfred Mahan, dünya egemenliğini denizlere egemenlik teorisine oturtmuştur. ABD'nin genişlemesi, sömürgelere sahip olması, Mahan'ın çizdiği strateji ile gerçekleşmiştir. Deniz olayları basit bir tarihi olay değil, deniz aşırı pazar ve sömürge

³⁸ Davutoğlu, a.g.m, s.11

elde etmek için büyük bir ticaret filosuna ihtiyaç vardır ve bu filoyu üstün bir donanma korumalıdır. Büyük devlet olmanın ön koşulu denizleri ve özellikle stratejik su yollarının denetimini elinde bulundurmandır. Bir devletin okyanuslarla çevrili olması savunma olanaklarını artırır ve diğer devletlere nazaran daha elastik bir politika izler. Bir devletin kıyı uzunluğu ve önemli limanlara sahip olup olmamasına büyük önem vermiştir ve iki stratejik hedef göstermiştir. “Savaşın sürekli olarak Amerika’dan uzak denizlerde kabul edilmesi ve ittifaklar zinciri oluşturulması.”³⁹

ABD bu politikayı harfiyen uygulamıştır. Bu strateji sonucu ABD açık denizlerde hakimiyetini pekiştirmiş, Rusların da sıcak denizlere inmesine engel olmuştur. “Bu durum iç kuşağın merkezini teşkil eden Ortadoğu, Basra-Pakistan, Hindistan hattını Süper devletlerin taktik manevralara dayalı temel rekabet sahası haline getirmiştir.”⁴⁰ Donanma, kıyı savunması ve ana deniz yolları üzerinde egemenlik kuracak mekanizmalar da kurulmalıydı. Bunun için Orta Amerika’da bir kanal açılmasını savunuyordu. Böyle bir kanal’ın açılması Pasifik’teki Amerikan kıyıları ve ticaretin savunması için gerekliydi. Ayrıca denizlerde üsler kurmalı, Hawaii’yi almalı, genişlemesine devam etmelidir. Büyüme, sağlıklı hayatın belirtisidir. Çin’in karşısına Amerika çıkmalıdır. Ayrıca Amerika Batı uygarlığının koruyucusu olacaktı. “Birleşik devletlerin savaş gemileri savaşta kıyılardan uçup uzaklaşmayan kara kuşları gibi olacaklardır. Onlara kömür alabilecekleri ve onarım yapabilecekleri dinlenme yerleri bulmak ulusun denizdeki gücünü geliştirmek isteyen hükümetin ilk görevlerinden biridir”⁴¹.

Bu çevrede Panama Kanalı, Dover, cebeli Tarık, Süveyş Karalı Ümit Burnu ve Malaca Boğazı gibi dünyanın en stratejik su geçiş yolları Amerikan denetimine girdi. Mahan’ın öğretileri zamanın siyaset ve devlet adamları, diplomatları, askeri stratejistleri ve düşünürleri üzerinde büyük bir etkide bulundu. Aynı zamanda yakın arkadaşı da olan Theodore Roosevelt’in de dış politika doktrini şeklini aldı

Spykman, “Kenar Kuşak”⁴² teorisiyle soğuk savaş dönemine damgasını vurmuştur.

³⁹ Mahan, a.g.k, s.78

⁴⁰Waltz, K., International Realations, 4.Baskı, Harper and collins, New York, 1994, s.146

⁴¹ Ataöv, a.g.k, s.105

⁴² Dugin , A., Rus Jeopolitiği, (Çev:V.İmanov), Küre Yay., İst., 2003, s.6

“Mackinder’i tezi’nde eleştiren spykman, gerçek potansiyel hakimiyet gücünün Batı Avrupa, Türkiye, Irak Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore, Doğu Sibirya’dan oluşan kenar kuşak hattında (Rımland) olduğunu iddia ederek bu hatta hakim olan gücün dünya’ya hakim olacağı tezini geliştirmiştir.”⁴³

Amerika iki kutuplu dünyanın tartışılmaz hegemonu durumundadır. Ancak anakara tarafından çevrelenmiş durumundadır ve bu eski dünya nüfus, doğal kaynaklar ve kendi kendine yeterlilik bakımından eski dünyanın göreceli üstünlüğünün devam ettiğini, bu nedenle ana karada ortaya çıkabilecek bir gücün Amerikan hegemonyası için bir tehdit oluşturacağını böyle bir durumda ABD her anlamda kuşatılmış olacaktır. Bu tez’den hareketle ABD müdahaleci bir dış politika doktrini benimsemiştir. Bu kuşağın başka bir güç tarafından kontrol edilmemesi, yeni bir gücün ortaya çıkmasının engellenmesi ve SSCB’yi kuşatmak amacıyla bir dizi savunma paktı kurulmuştur. Spykman teorisi mackinder’in güncelleşmiş halidir diyebiliriz. Eski İngiliz İmparatorluk bölgelerinin, ABD nüfuz bölgelerinin yeniden tanımlanması güncel koşullara uyarlanması ve ABD çıkarlarına uydurulmuş şeklidir.

⁴³ Williams ,H., ve Diğerleri, Uluslar arası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.218

Harita: 2 Rimland Teorisi⁴⁴



HARİTA 2 : RİMLAND TEORİSİ

⁴⁴ Davutoğlu, a.g.m.,s.13

2.3. Realist Ve Neorealist Paradigmalar

Realist paradigmaları; “İnsanlarda yaşama ‘ayakta kalma’ iradesi ‘arzusu’ vardır; bu irade onları bencilleştirir. Yaşama iradesi, diğer insanlar dahil olmak üzere çevreye hükmetme iradesi demektir.”⁴⁵

Bu durum hükmetme yarışına yol açtığından yaşama iradesi bir iktidar ‘güç’ arayışı meydana getirir. İnsan kötü, günahkar ‘Hıristiyan doktrini’ ve ilişkilerinde gücü ön plana çıkararak olumsuz bir doğaya sahiptir. Barışın korunması uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler aracılığı ile korunması mümkün değildir. “Bunun için güç dengesine ihtiyaç vardır. İnsan doğuştan, kötü, aç gözlü ve hırslıdır. Uluslararası ilişkilerin ana gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır.”⁴⁶ Uluslararası sistem anarşiktir, dolayısıyla uluslararası mücadele güç mücadelesidir. Devletler, uluslararası ilişkilerin (tek değilse de) en önemli oyuncularındandır. Devletler üniter, akılcı (rasyonel) oyunculardır. “Devletler, uluslararası sistemde kendi çıkarlarını korumak için güçlerini en çoklaştırmaya çalışırlar. Devlet adamını yönlendiren unsurlar korku, kuşku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, üne kavuşma, prestij ve çıkar gibi unsurlardır.”⁴⁷

Eğer bir savaş (çatışma), “ulusal çıkarların korunması için gerekliyse yapılmalıdır. Soyut nitelikli ahlak kuralları siyasal eylemlere uygulanamaz.”⁴⁸ Dolayısıyla devlet adamı devletin çıkarını gözetlemek zorunda olduğundan bireysel ilişkilerinde uyduğu ahlaki standartlara çoğu zaman uymayabilir, zira devlet adamı öncelikle ulusal çıkarı gözetmek ve devleti dış tehditlerden ne pahasına olursa olsun korumak zorundadır. Devlet mevcut kapasitesini dikkate alarak bunlara uygun araçlarla amacına ulaşmaya çalışır. Devleti oluşturan bürokrasi, siyasal liderler ve kamuoyu ayrı ayrı ele alınmazlar; çünkü ara sıra bunlar arasında görüş ayrılığı olsa da nihai aşamada bunlar çözülerek diğer devletlerin karşısına tek bir politikayla çıkarılmaktadır. Bir teoriyi değerlendirirken genellemelere uygun olup olmadığı, yararlı olup olmadığına bakılır.

“Realistlere (neo) göre; yapısal anarşi uluslararası sistemin temel özelliğidir. Bir devletin mutlak güvensizliği anlamına gelir.”⁴⁹ Felsefi anlamda Pozitivist öngöründe

⁴⁵ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri, İst.,2002, s.154

⁴⁶ Eralp ,A., ve Diğerleri, Devlet Sistem ve Kimlik, 3.Baskı, İst., s.132

⁴⁷ Booth , K., “Güvenlik ve Özgürleş(tir)me”,Avrasya Dosyası, Yaz 2003, cilt:9,Sayı:2, Ankara,s.64

⁴⁸ Eralp ve Diğerleri, a.g.k, s.132

⁴⁹ Waltz, a.g.k, s.146

bulunurlar. Bütün öngörülerini ‘doğrudan’ arındırılmıştır. Devletlerin dış politikasını belirleyen güç mücadelesi anarşi mücadelesine göre sistemin eksikliklerinde kaynaklanır, “Zira büyük savaş, tarihin demir kuralıdır.”⁵⁰ Bugün bu kuralın değişmesi için hiçbir sebep yoktur. Teori realiteyi yansıtır. Teorinin işlevi tarih boyunca reelitenin üzerine bina edileceği bir meşru zemin sağlamaktan öteye gitmemiştir. Realizm’in terminolojisindeki ‘barış’ ‘istikrar’, ‘güvenlik’ ‘dünya düzeni’ ‘uluslararası düzeni’ kavramları aslında belli odakların menfaatlerini yansıtmalarına rağmen, evrensel değerler olarak sunuldu.

2.4. Machiavelli-Hobbes-Morgenthau-Waltz.

Machiavelli: adalet güçlüden yanadır der. Bir prens devletini korumak için her yola başvurabilir. Devletini korumak için işleyeceği kusurlardan utanç duyması gerekmez. Bütün devletlerin, ister yeni, ister eski, ister karma olsun, “sahip olması gereken başlıca temeller iyi yasalar ve iyi ordulardır. Bir yöneticinin savaş ve savaşla ilgili düzenlemeler ve yöntemler dışında hiçbir amacı, hiçbir düşüncesi olmamalıdır. Siyasetçi korku salmalıdır.”⁵¹

Machiavelli bir devletin hedeflerine ulaşmasında gücün akılcı kullanımını ile mümkündür der. Bu kuramı ile uluslararası ilişkilerdeki siyasi realizm’e ilham vermiştir. İnsan doğasına kuşkucu yaklaşmış, siyaseti alışlagelmiş ahlak anlayışının dışına taşımıştır. Sınırsız güç ve yetkiye sahip hükümdarların bir araya gelerek oluşturdukları düzen ise ‘güçler dengesi’ ilkesiydi.

Thomas Hobbes: Hobbes siyaset ve uluslararası ilişkiler teorileri üzerinde etkili olan düşüncelerini “Leviathan adlı eserinde açıklamıştır. Kapağının kenarlarında ise karşılıklı olarak kiliseyi ve devlet gücünü temsil eden amblemler yer almaktadır.”⁵² Adaletin kaynağı güçtür. Uluslararası ilişkiler bir doğal hal niteliğindedir. Bu doğal hal de herkes birbiriyle savaşır, korku, kuşku, şiddetin oluşan güvensiz bir ortam vardır. İnsanlar bu durumdan kurtulmak için insanlar her türlü yetkilerinden vazgeçerek bunları Leviathan’a devrederek bir üst yönetim oluştururlar. İnsanların bunu değiştirmeye

⁵⁰ Eralp ve Diğerleri, a.g.k, s.132

⁵¹ Caşın, H., “Soğuk Savaş Sonrasında Askeri Stratejik istihbaratın yeni vizyonu” Avrasya Dosyası, Yaz 2002, cilt:8,Sayı:2, Ankara, s.264

⁵² Göze, A., Siyasal Yöntemler Ve Düşünceler, İst., 2000, s. 258

hakları yoktur. İnsanlar rekabet, güvensizlik ve herkesten üstün olma tutkusundan dolayı birbiriyle savaş halindedir. Güvensizlik duygusu da güvenliği sağlamak için insanları savaşa sürükler. “Bu savaş herkesin herkesle, herkesin herkese karşı savaşıdır.”⁵³ Böyle bir ortamda “adalet yoktur, yasa yoktur ve mülkiyet de yoktur. Bütün insanlar fiziksel ve zihinsel olarak, en zayıfın en kuvvetliyi öldürebilmesi anlamında eşittir.”⁵⁴

Hobbes insanları kendini koruma güdüleriyle hareket eden makineler olarak görür. İnsan ırkının doğal durumu herkesin birbirini ezdiği savaş durumudur. Kuralları uygulayacak bir gücün olmaması insan yaşamı için tehlikeli sonuçlar ve anarşi doğurur. Morgenthau, Realist paradigmanın birçok teorisini oluşturmuş ve benimsemiştir. Morgenthau uluslararası teorisini uluslararası politik adlı eserinde siyasal gerçekliğin altı ilkesi başlılığı altında açıklamıştır.

Morgenthau T-Hobbes’in görüşlerini bir adım ileri götürmüş, uluslararası teori sistematigine dönüştürmüştür. İki kavramın belirgin bir şekilde ön plana çıktığını görüyoruz; çıkar ve ulusal güç dolayısıyla uluslar güçlerini çıkarlarıyla uyumlu hale getirirlerse değişik seçenekler arasında gayelerini kaynaklarıyla en iyi şekilde gerçekleştirecek ve maksimize edecek seçeneği bulmuş olacaktı. Ulusal kapasite ile dış politika arasında bir korelasyon olduğunu öne sürmüştür. “Buna göre coğrafya, doğal kaynaklar endüstriyel kapasite, hazırlık derecesi ve nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diploması’nın niteliği dış politika üzerinde dikkate alınması gereken öğeler olarak kabul etmektedir.”⁵⁵

Diploması’nın barışın korunmasında etkili olabilmesi için dört önemli noktanın göz ardı edilmemesi gerekir: “Dış politika amaçları ulusal çıkar çerçevesinde tanımlanmalıdır. Dış politika yeterli ölçüde güçle desteklenmelidir. Devletler dış politikalarına başkalarının gözüyle de bakmalıdırlar. Devletler kendileri için hayati olmayan konularda uzaklaşma yanlısı olmalarıdır.”⁵⁶ Pozitivist ilkelerin hakim olduğu bu teori birçok ülke devlet adamına ilham kaynağı olmuş, dış politika stratejilerinin uygulanmasına sebep olmuştur.

K.Waltz, düşünceleriyle yapısal realizmi yeniden yorumlamış, kavramlarına yeni tanımlamalar getirmiş, farklı siyasal sistemler, farklı ideolojilere sahip olan devletlerin

⁵³ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Ve Dış politika, 4.Baskı, İst.,s.88

⁵⁴ Göze, A., a.g.k, s. 259

⁵⁵ Caşın, a.g.m, s.264

⁵⁶ Göze, a.g.k, s.133

benzer davranışlar ve politikalar benimsenmesinin nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. Yapı kavramına önem vermiştir. Güç dengesi süreklilik göstermekte, denge bozulsa bile başka bir şekilde yeniden kurularak devam etmektedir. Güç ise başlı başına bir “amaç” olmaktan ziyade mümkün olduğunda ve gerektiğinde başvurulabilecek bir ‘araçtır’ der.⁵⁷

3. ARAÇLAR: ABD DIŞ POLİTİKASI KURUMLARI

3.1.Beyaz Saray (Başkan)

Yürütmenin başı olan başkan federal devleti yönetir, yasaların uygulanmasını sağlar. En önemlisi de ülkenin dış politikasını yönetir. Diplomatik ilişkileri düzenler, elçilerin, konsolosların atamalarını yapar, devletlerin tanınıp tanınmamasına karar verir. Senatan’un tavsiye ve onayı ile antlaşmalar yapar. Antlaşmalar konusunda başkan ile senatonun işbirliği öngörülmüştür. Antlaşmaların yapılması başkan’ın yetkisindedir ama, Senaton’un tavsiye ve onayı gereklidir. Savaş ilanı ise kongre’ye aittir. Başkan ABD’nin ordu ve donanmasının başkumandanıdır ve askeri harekate karar verir.

“Başkan uzlaşmazlık ve çatışmalarda silahlı güç kullanıp kullanmamaya karar verebildiği gibi, askeri çatışmaları sona erdirmeye, barış görüşmelerini başlatmaya ve barış antlaşması yapmaya da karar verebilir. Ayrıca silahlı kuvvetler ile ilgili üst düzey askeri bürokratları atayabilir veya kuvvet komutanlarını arz edebilir. Dış politika da yetki ve sorumluluklar ulusal egemenlikle ilgilidir. Ulusal egemenliğin korunması ise doğrudan ulusal hükümetin ve başkanın sorumluluğunda bulunuyor.”⁵⁸

Tüm dış politika sorunları çeşitli grupların çıkarlarını bir şekilde etkileyeceği için başkanlar çoğu kez de orta yol bir politika izleme gereği duymuştur. ABD dış politikası başkan’ın karar ve direktifleri sonucu belirlenmektedir. Ancak başkanlar dış politik kararları bazen kongre ile paylaşmak zorunda kaldıklarını da görüyoruz. Örneğin antlaşmaların onaylanması ve atamaların uygun görülmesi. Bir diğer yetki kullanımı fon tahsisi ve savaş ilanı yetkileridir. Dış politika araçlarının hangisinin kullanılması gerektiğinde de kongre karar verir. Özellikle kongre kararları etnik sorunlar, insan

⁵⁷ Tonybee, A., Hristiyanlık ve Dünya Dinleri, (Çev.M.Aydın), İstanbul, 2004, s.137

⁵⁸ Arı, T., Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler Ve Dış Politika, 2. Baskı , İst., 1997, s.54

hakları ve çoğu zaman ekonomik argümanlar şeklinde gerçekleşebilir. Ancak ekonomik boyut ağırlıklıdır. Uygulamada alınan kararlar mutlak anlamda kongre'ye sunulduktan (rapor verildikten) sonra uygulanabilmektedir. Böylece Kongre'ye beğenmediği kararlara karşı koyabilme olanağı sağlanarak, dış politika konularında yönetimiyle aynı derecede yetki sahibi olma imkanı kazandırılmaya çalışılmıştır.

ABD senatosu'nun kullandığı en etkin araçlardan bir diğeri de dış yardım konusudur. "Dış yardımların yapılması insan hakları uygulamalarının sonucuna bağlanması şartı getirilmiştir. Bu çerçevede insan hakları ihalelerinde bulunan ülkelere güvenlik yardımı yapılmaması gerekmektedir."⁵⁹ Kongre'nin anlaşmalardaki rolü düşünülecek olursa bu durum müzakereler esnasında başkanın elini güçlendirmektedir. Başkan'da bu durumdan azami ölçüde faydalanmaktadır. Bu nedenle başkan kongre'ye gönderdiği raporlarla dış politika konularında belli yasaların çıkarılmasını isteyebilmektedir. Bunun dışında kamuoyunu yönlendirecek dış politika uygulamalarında avantaj sağlamaya çalışır.

3.2. Dışişleri Bakanlığı

ABD dış politikasının yürütülmesinde dışişleri bakanlığı bürokrasisinin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Bakanlık Birleşik devletlerin ve Amerikan vatandaşlarının diğer ülkelerle ilişkilerinde çıkarlarını korumak ve ulusal güvenlik konuları da dahil tüm dış politika konularında başkana tavsiyelerde bulunur. Dışişleri Bakanlığı hem diğer ülkelerle hem de uluslararası örgütlerle kurulan ilişkileri yürütmektedir.

Bakanlık diğer Birleşik Devletler bakanlıkları ile kıyaslandığında mütevazı bir bütçeye sahiptir. 4,5 milyar dolar ve istihdam ettiği toplam personel sayısı 25.000 dir. ABD'nin hem gücünün artması, hem de dünya politikasında oynadığı rolün artmasına paralel olarak bakanlıkta aynı oranda büyümüş, yeni birimler kurulmuş ve dış politika oluşumunda ağırlıklı bir kurum haline gelmiştir.

Dışişleri Bakanlığının örgütlenme yapısı çeşitlilik göstermektedir. Bakanlık coğrafik ve fonksiyonel bürolara ayrılmış, her büronun başını da bir Dışişleri Bakan Yardımcısı getirmiştir. Bakanlığın bu örgütlenme yapısı yatay iş bölümüne dayanmakta olup bütün bürolar veya daireler doğrudan Bakana bağlıdır. Coğrafik birimler Afrika

⁵⁹ Halberstam , D., Barış Zamanı savaşı , ,ist.,2002, s.424

Amerika Kıtası Doğu Asya ve Pasifik Avrupa ve Kanada ve Yakın Doğu ve Güney Asya'dır. Fonksiyonel Birimler ise; Kongre ile ilişkiler İstihbarat ve araştırma uluslararası örgütlerle ilgili konular; Konsolosluk İşleri siyasal-askeri konulardır. Ekonomik ve teknik yardım konuları, Dış yardım programları Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Bunu bakanlık adına uluslararası Kalkınma Dairesi yapmaktadır.

“1980'e kadar AID, yaklaşık 15.000 kişiyi istihdam etmiştir. Bunların yarısı yabancılardan oluşmaktaydı. Sadece Washington'daki merkezde 3.000 personel çalıştıran AID kapsamında 6000 Amerikalı diğer ülkelere gönderilmiştir ki, bu sayı Dışişleri Bakanlığının yurt dışı temsilciliklerinde çalışan personelinden daha fazla idi. Başkanlığın propaganda, enformasyon eğitim ve kültürel değişim programlarını yöneten bir diğer merkezi ise Birleşik Devletler Enformasyon Dairesidir. (United States information Agency: USTA) Bu daire çalışmalarını Dışişleri Bakanlığı ile koordineli bir şekilde yürütmekte departman yurtdışındaki propaganda ve istihbarat faaliyetlerini yürütmektedir.”⁶⁰

Amerikan'ın sesi Radyosu, propaganda amaçlı filmler, yapılan filmlerin desteklenmesi basının bu amaçla yönlendirilmesi, aynı amaca yönelik kültürel, eğitim, bilimsel ve diğer benzeri faaliyetlerin teşvik edilmesi ve finansmanı, diğer ülkelerde kütüphane ve kültür merkezinin açılması ABD'nin başlıca faaliyetleri arasında yer almaktadır

Dışişleri Bakanlığı Amerikan dış politikasının stratejilerinin belirlenmesinde, uygulanmasında ve bütün bunların koordine edilmesinde büyük bir sorumluluğa sahiptir. Ancak Dışişleri Bakanlığı dışında da bakanlık ve birimler düzeyinde Amerikan dış politikasının oluşum sürecinde irili ufaklı kurumlar da devreye girmektedir. Diğer kurumlar ve bakanlıklar da kendi alanlarına giren konularda bu süreçte kendi çapında sorumluluklar üstlenmiştir.

Bu süreçte Dışişleri Bakanlığı dış politika konularında yetki ve sorumluluklarını büyük ölçüde bu bakanlık ve kurumlara kaptırmıştır. Bu da bakanlığın dış politika'daki önemini azaltmıştır. Buna karşılık bazı kurumlar ön plana çıkmıştır. Örneğin Savunma Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Konseyi, Ulusal Güvenlik Danışmanı, Haber Alma Örgütü Uluslararası politikanın Amerikan dış politikasının en önemli kurumları haline gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın düşük bütçesine karşılık bu kurum ve bakanlıkların daha yüksek bütçelere sahip olduğunu görüyoruz.

⁶⁰ Borosage, R., Kanunsuz Devlet, (Çev. B. Başak), İst.,1993, s.47

3.3. Savunma Bakanlığı (Pentagon)

1947 yılında Truman Ulusal Güvenlik Yasası çerçevesinde Savunma Bakanlığı, Merkezi Haber alma Teşkilatı (CIA) adıyla yeni bir örgütün kurulması ve savunma ve dış politika'nın bütünleştirilmesini sağlamak amacıyla Ulusal Güvenlik Konsey (NSC)'nin kurulmasını istemesiyle ABD'nin üstlendiği global role uygun kurumların kurulması sağlanmıştır.

Bakanlığın yapısını ve fonksiyonunu incelemeden önce Amerikan dış politikasındaki çok farklı anlamlara gelebilecek şekilde bir tespit bulunmak gerekmektedir. "Dış politikanın yapılış ve uygulanış sürecine bir çok kurum ve kişinin katılması Amerikan dış politikasının çok yönlü çapraz etkiler altına girdiğini ve neyin Amerika'nın Ulusal çıkarları, neyin uluslararası gerçekleri yansıttığı ve neyin Amerika'nın amacı olduğu ayırt edilemez hale gelmiştir"⁶¹.

Dış politika aktörlerinin belirleyici aktörü olan savunma bakanlığı (Department of Defense: DoD) tüm askeri birimden eşgüdümünü ve birlikte hareket etmesini sağlamaktadır. Bünyesinde kuvvet komutanlıkları ve Genel Kurmay Başkanlığı bulunmaktadır. Savunma Bakanlığının iki alt birimi bulunmaktadır. Savunma Haber alma Dairesi ve Savunma Bakanı ofisi'dir.

Savunma Bakanı ofisi içerisinde uluslararası güvenlik işlerinden sorumlu savunma bakan müsteşarı amerikan dış politikasının ulusal güvenlik üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir.

"Ayrıca her bir kuvvet komutanlığıyla (kara, deniz ve hava) ilgili üç müsteşar ve sekiz ayrı komutanlık bulunmaktadır. Bunların dışında, bakanlık bünyesinde, insan gücü, lojistik program analizi ve değerlendirilmesi, araştırma ve mühendislik, iletişim, atom enerjisi, haritalama ve diğer uzmanlık konularından sorumlu birimler yer almaktadır."⁶²

Savunma bakanlığına bağlı silahlı kuvvetler bünyesinde 2.2-2,5 milyon asker ve sivil barındırmaktadır. "Savunma bakanlığı bütçesi (gizli ve örtülü ödenekler hariç) 320-480 milyar dolar arasında değişmektedir. Ayrıca diğer bakanlıklar da Savunma bakanlığına Lojistik destekle bulunmaktadır."⁶³ Tarım bakanlığı diğer ülkelere yapılan gıda ve tarım ürünü yardımlarını organize edilmesi ve az gelişmiş ülkelerdeki tarımsal ürünlerin desteklenmesi için bu ülkelere uzman gönderilmesiyle, büyük fonksiyonlar yüklenmiştir. Dış ticaret Bakanlığı, yurtdışındaki Amerikan yatırımlarının

⁶¹ Chomsky , N., Amerikan Müdahaleciliği, İst., 2003, s.69

⁶² Johnson , C., Amerikan Emperyaliminin Sonbaharı, (Çev.H. Kösebalaban), İst., 2005, s.143

⁶³ Chomsky, a.g.k, s.69

desteklenmesi ve amerikan ticari kapasitesinin artırılmasında önemli roller oynamaktadır. Maliye Bakanlığı da uyguladığı para ve maliye politikalarıyla katkıda bulunur.

Bunun dışında Ulusal Havacılık Dairesi NASA sadece ABD çapında değil, ABD'nin diğer ülkelerdeki askeri faaliyetlerini yönlendirmesi nedeniyle global güç dengesini etkileyecek kapasite de faaliyetleri olan kuruluştur. Silahların denetimi ve silahsızlanma dairesi silahlanma ve silahların kontrolü gibi konularda dış politika sürecine hizmet eder.

3.4. Ulusal Güvenlik Birimleri-Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)

ulusal güvenlik konseyi başkan, başkan yardımcısı, savunma ve dışişleri bakanlarından oluşur. “(NSC: National Security Council) ulusal güvenlik konseyi plan, stratejiyi ve beklentiler konusunda başkana tavsiyelerde bulunur. Bir danışma organı görünümünde olsa da dış politika sürecine katılan ve aktif bir rol oynayan bir kurumdur”.⁶⁴

Ulusal güvenlik danışmanı ulusal güvenliği ilgilendiren konularda başkana tavsiyelerde bulunur. Ancak çoğu zaman dışişleri bakanının üstünde bir rol oynamıştır. Genel Kurmay Başkanı ve CIA başkanları bu iki birime bilgilendirme amaçlı katılır. CIA bağımsız bir birim olarak faaliyet gösterir. Başkanı bütün istihbarat faaliyetlerini koordine eder. CIA başkanı başkan tarafından atanır, Senato'nun onayıyla göreve başlar. Bütün istihbarat konularından başkana danışmanlık yapmakta ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

CIA yurt dışı gizli faaliyetleri yöneten bir icracı kurum niteliğindedir. İstihbarat faaliyetleri ulusal güvenlik konseyi tarafından koordine edilir. “Ulusal dış istihbaratın amaçları ve öncelikleri NSC tarafından belirlenmekte ve gerekli direktifler ilgili birimlere verilmektedir. NSC yürütülen gizli faaliyetleri, değerlendirerek başkana önerilerde bulunur.”⁶⁵

CIA'nın olağan faaliyetleri arasında uluslararası alanda siyasi liderlere suikast düzenlemesi hükümetlerin düşürülmesi, darbe girişimlerinin desteklenmesi hatta gizli darbelerde bulunması yer almaktadır. Amerikan hükümetleri hedeflerinin demokrasiyi

⁶⁴ Kent , S., “Stratejik İstihbarat”, Avrasya Dosyası, Yaz 2003, cilt:9,Sayı:2, Ankara, s.137

⁶⁵ Johnson, a.g.k, s.181

yaygınlaştırmak olduğunu sürekli iddia etmişler ancak gerçek hedeflerin çok farklı uygulamalarla görülmüştür.

“Oyunda hiçbir kural yoktur. Bundan dolayı, beşeri gidişatın benimsenmiş olduğu geçerli kurallar işlemez. Eğer ABD hayatta kalmak istiyorsa eski Amerikan’ın ‘makul şartlarda oyun’ gibi erdemlerini yeniden gözden geçirmesi gerekir ve casusluk ve karşı casusluk faaliyetlerimizi geliştirmek zorundayız.”⁶⁶

CIA müttefiklerine yardım ve Amerikan karşıtlarına karşı koymak için para, nüfuz, baskı ve kargaşayı kullandı. CIA birçok ülkede, politikacılar, siyasi partiler, işçi sendikaları, basın-yayın ve kültür kuruluşlarına gizlice yardımda bulunmuş, bunları kontrol altında tutmuştur. CIA, çok uluslu şirketlerden büyük oranda yararlanılıyor Hava yolu şirketleri CIA görevlerinin başka ülkelere giden yüklerin açıp incelenebilmesi için bu teşkilata yardımcı olmaktadır. Bu şirketler casusların izlerini rahat kaybetmeleri için yardımcı oluyor, uçağın teknik personeli elbiselerini giydirip kamufle ediyordu.

Çokuluslu şirketler CIA’nin dışarıdaki elemanlarını kendi personeli olarak göstermektedir. Bir çok din adamı ve kilise görevlisini operasyonlarında kullanmakta ve istihbarat toplama kaynağı olarak onlardan yararlanmaktadır. “ABD Üniversiteleri CIA için eleman devşirme yeridir. CIA’nin üniversitelerdeki hedeflerinden biri yabancı öğrencileri kendi ülkelerinde birer casus yapmaktır. Amacına hizmet edebilecek bütün kademelerden faydalanılır”⁶⁷. Öğretim görevlilerinin işi ise, potansiyel yetenekleri tanıma, tanıtma ve onların değerlendirilmesine yardımcı olmaktır. Bazı öğretim görevlileri propaganda dokümanları hazırlar. Bazıları da teknik konularda çalışır. Bu faaliyetler CIA’nin gizli programları şeklinde yürütülür. ABD’ye karşı kimyasal ve biyolojik maddeler kullanılarak yapılacak saldırıdan duyulan korku yüzünden CIA geniş bir ilaç ve biyolojik maddeler araştırması başlattı. Bu önemli ilerlemeler kaydedildi.

CIA ABD’deki bütün yabancıları operasyonları için potansiyel insan-eleman kaynağı olarak değerlendirmektedir. İhtiyaç duyduğu istihbaratı Amerika da yaşayan yabancılar yoluyla elde ettiği gibi, yabancıların ülkelerinde istihbarat eleman olarak görevlendirebilmektedir.

⁶⁶ Gönültaş, N., Bush Ve Evanjelizmin Mesih Planı, İst.,2003, S.104

⁶⁷ Arı, a.g.k, s.54

4. UYGULAMA: DIŞ POLİTİKA YÖNTEMLERİ

4.1. Diplomasi Ve İttifaklar

ABD ulusal gücünü meydana getiren bütün faktörler dış politikanın hammaddesi niteliğindedir. “ABD uyguladığı global ölçekli diplomasiyle tüm bu faktörleri bir araya getirir, onlara yön verir, bir kalıba sokar ve gerçek bir güç haline getirir. Ulusal çıkarı ilgilendiren uluslararası sorunlar ortaya çıktığında, güç unsurları refleksi gösterip ortaya çıkmaktadır.”⁶⁸ ABD Politikası en küçük bir güç potansiyelini daha çok iyi şekilde kullanma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla ABD'nin sahip olduğu ulusal güç kaynaklarıyla, izlemekte olduğu dış politikanın hedef ve araçları arasında bir uyum söz konusudur.

ABD Politikası sahip olduğu tüm unsurları; bu başka uluslara dair ipuçları da vermektedir.

“Dünyanın yönetimi, sahip olduklarından gayrısını istemeyen tatmin olmuş milletlerin eline emanet edilmelidir. Dünyanın yönetiminin aç ulusların elinde olması durumunda daima tehlikeler mevcut olacaktır. Oysa biz zenginlerin, kendimiz için isteyeceğimiz bir şey yoktur. Barış, kendi yolunda ve ihtiraslarından arınmış olarak yürümekte olan insanlar tarafından korunacaktır. Bizim gücümüz, bizi diğerlerinin tepesinde yer almaya zorlamaktadır. Bizler, beraberindekileri ile barış içerisinde yaşayıp giden zengin insanlar gibiyiz.”⁶⁹

ABD politikası Clausewitz bir anlayışı benimsemiştir. ‘Savaş politikanın başka araçlarla devamından ibarettir.’ Devletlerin ulusal amaçlarına kendi güçleri ve olanaklarıyla ulaşamayacak durumda olmaları aynı amacı paylaşan diğer devletlerle koalisyonlara ve ittifaklara gitmesini gerektirmektedir. ABD'nin ittifak oluşturması birçok amacına kendi gücüyle ulaşamayacak olması değil, uluslararası sistemin yapısı zorunlu kıldığı için ittifaklara girmiştir.

ABD uyguladığı politika ile askeri operasyonların maliyetlerini müttefik ülkelere fatura etmektedir. Ayrıca operasyonlarına meşruiyet kazandırmak, sorumluluğu müttefikleriyle paylaşmak amacıyla da ittifaklara girmektedir. Yapılan bir diğer örnekte: prestijini artırmak, uluslararası alandaki etkilerini arttırmak, uzun vadede ekonomik, siyasi çıkarlarını düşünerek ittifak ilişkisine girebilmektedir. Son olarak

⁶⁸ Öymen, O., Silahsız Savaş, İst., 2002, s.225

⁶⁹ Halberstam, a.g.k, s.424

ABD ortak bir düşman tanımlamasıyla doğu bloğuna karşı ‘güç dengesi’ oluşturmuş, Batı bloğunun liderliğini yapmış, Liderliğin sağladığı tüm avantajlardan faydalanmıştır.

4.2.Dış Yardımlar Hibe ve Krediler

Gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımların etkili ve verimli bir şekilde kullanılması için çeşitli uluslararası kuruluşlar çaba gösteriyor. Bunun yanında gelişmiş ülkelerde dış yardımda bulunur. ABD de en yaygın dış yardım yoluna başvuran ülkelerden birisidir.“Az gelişmiş ülkeler grubuna giren devletlerin sadece eğitim ve sağlık alanlarındaki temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yılda 40 milyar dolara ihtiyaçları vardır.”⁷⁰

Bu ülkelere yabancı yatırımlar hemen hemen hiç gelmediği için bu paranın dış yardımlarla karşılanması zorunlu. İç kaynaklar çok yetersiz. Olan iç gelirler de çoğunlukla borç ödemesine gidiyor

Ekonomik kazanç beklentileri, prestij artırmak, siyasal kazanç sağlamak, yardımı alan ülkenin iç veya dış politikasını kendi amaçları doğrultusunda değiştirme, bir ülkeyi yanına çekmek devletler dış yardımları, sonuçta bir siyasal amacı gerçekleştirmek için vermektedir. Özellikle büyük devletlerin dış yardım programlarında bu daha açık bir şekilde görülmektedirler. Savaş sonrası döneme tekrar geri dönmek gerekirse, bu dönemde “Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan’a yapılan yardımların temelinde, bu ülkelere yönelik Sovyet tehdidine karşı konulması amacı yatmaktaydı.”⁷¹

Askeri yardımlar dış yardımların en önemli kalemini oluşturur. Başta ABD olmak üzere birçok ülke yardım programları yürütmektedir. Yardım programlarında askeri yardımlar önemli bir yer tutmuştur. Yardımı alan ülkeler bununla ordularını modernleştirmeyi amaçlarken, yardımı veren ülkeler de o bölgelerdeki ekonomik, siyasal ve askeri amaçlarını gerçekleştirmek için buraya askeri güç göndermekten veya çok sayıda askeri gücü sürekli silah altında bulundurmaktan kurtulmuş olmaktadır.

“Askeri yardımı veren ülke açısından önemli bir yönü bunun kontrolünün kolay olmasıdır.

Yardımları veren ülkenin söz konusu bu kısmi kontrolü, verilen yardımın kendi amaçları

⁷⁰ Hüseyin, A., Ortadoğu’da Devlet ve terör, ist., 2004, s.46

⁷¹ Aynı, s.47

dışında kullanılmasını engellemesini, diğer bir deyişle yardımın veren ülkenin amaçları doğrultusunda kullanılmasını sağlamaktadır.”⁷²

Dış yardımların en spesifik ve bağımlılık oluşturan şekli ise teknik düzeydeki yardımlardır. Bunlar mal ve hizmet transferi şeklinde olmaktan ziyade, teknik bilgi transferi, az gelişmiş ülke elemanlarının eğitimi, proje ve danışmanlık hizmetleri sağlama şeklinde yapılan yardımlardır.

“Amerika 1946’dan sonra Dördüncü Nokta (Point Four) diye bilinen dış yardım programları bölümünde öngörüldüğü üzere az gelişmiş ülkelere teknik yardımlar yapmıştır”⁷³. Bunun dışında Birleşmiş Milletler Örgütü, çeşitli uzmanlık kuruluşları aracılığıyla sanayi, tarım, eğitim ve halk sağlığı gibi çeşitli alanlarda teknik yardımlar yapmaktadır.

İsrail ve Mısır’ın dünyadaki yardım pastasından en büyük payı almalarının ardında da siyasal ve stratejik nedenleri görmemek kabil değil. Askeri yardımlarla birlikte düşünüldüğünde bu tablo daha açık bir biçimde ortaya çıkıyor. Dünyada bu konuda da adil ve objektif bir paylaşımdan söz etmek zor.

Dış yardımların bir diğer olumsuz tarafı ise yardım alan ülkeyi bunu veren ülkenin etkisine açık hale getirmesidir. Etkileme düzeyinde kalabileceği gibi, işçilere karışma ve hatta müdahale etkileme noktasına kadar gelebilmektedir. “Etkileme genellikle tek taraflı olabileceği gibi karşılıklı da olabilir. Ancak alan ülke ile veren ülke arasındaki güç ilişkisinin genellikle asimetrik olmasından bu etki çoğunlukla tek taraflı işçilere karışma ve müdahale biçiminde olmaktadır.”⁷⁴

4.3. Ekonomik Baskılar-Bağımlılık

Uluslararası ilişkilerde baskıların çoğu ekonomik içerikli önlemler yoluyla oluyor. Devletler çoğu zaman uluslararası ticari ilişkileri, belirli siyasal veya ekonomik çıkarlara ulaşmak, dost ülkelerin gelişmesini ve güçlenmesini teşvik etmek, hasım veya rakip gördüklerini engellemek için bir araç olarak kullanıyorlar. Uluslararası ilişkilerde

⁷² Altun, F., “Modrernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu” DİVAN İlmî Araştırmalar, 2000/8, Yıl 5, Sayı 9, İstanbul, s.139

⁷³ Dünyada Küreselleşme ve bölgesel Bütünleşmeler, DPT7.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas

Komisyonu Raporu, Ankara, 1995, s.39

⁷⁴ Chomsky,a.g.k, s.186

sık kullanılan deyimlerden biri “sopa ve havuç politikası”⁷⁵ Yani büyük ve güçlü devletler diğer devletleri kendi istedikleri çizgiye getirmek, onların cezalandırıcı önlemler, yaptırımlar uygularken bazen de onları teşvik edici bazı yollara başvuruyorlar, o ülkelere bazı avantajlar sağlıyorlar. Bunda başarılı olunamazsa, ülkeler bu şekilde “yola getirilemezse”⁷⁶ o zaman yaptırımlara başvuruluyor. Orada da sonuç alınamaması bazen silahlı güç kullanılarak o ülkeleri etkileme yöntemlerinin uygulanmasına kadar gidiyor.

Uluslararası uyuşmazlıkların, çatışmaların, hatta savaşların kökeninde çoğu zaman ekonomik sorunlar yatıyor. “Devletler bir yandan siyasal güçlerini ekonomik çıkarlarını gözetmek, bir yandan da ekonomik güçlerini siyasal menfaatlerini korumak için kullanıyorlar.”⁷⁷

Uluslararası alandaki yaptırımlar sisteminin yanı sıra, dış ticaret alanında uygulanan çeşitli kısıtlamalar ve diğer önlemler, devletlerin dış politika alanında kullandıkları araçlar arasında önemli yer tutuyor. Bağımsız bir dış politika izleyebilmenin koşullarından biri de dış ekonomik ve ticari ilişkilerde tek bir ülkeye aşırı derecede bağımlı olmamaktır. Zira böyle bir durumun çoğu zaman siyasi bağımlılığa da yol açabileceği dünyada yaşanan tecrübelerle görülüyor.

“Savunma sanayi ürünlerini satın alan ülkeler açısından önemli olan, ekonomik ve teknolojik kaynakların olanak verdiği ölçüde ulusal savunma sanayini geliştirmek ve ithalatı çeşitlendirmek.”⁷⁸ Ancak uzun yıllardan beri bir ülkenin silah sistemlerini kullanan, ona göre yedek parça stokları yapan, eğitim veren ülkelerin kısa zamanda kaynak çeşitlendirmesine gitmelerinin maliyeti de yüksek oluyor. Bununla birlikte silah ve askeri malzeme alımlarında tek bir ülkeye bağımlı olan devletlerin zaman içinde bunun siyasi bedelini ödeme zorunda kalmaları ihtimali yüksek.

Dış ekonomik ilişkilerde bağımlılığın önemli göstergelerinden biri de dış borçlar. Bir ülkenin dış borçlarının miktarı, özellikle gayri safi milli hasıla içindeki payı o ülkenin ekonomik bağımsızlığının da bir ölçüsü sayılabilir. Dış borçlar, devletin normal gelirleriyle ödenemeyecek boyuta ulaşmışsa, borcu çevirme olanakları sınırlıysa bu durumun o ülkeyi dış siyasi baskılara açık duruma getirmesi riski de ortaya çıkabilir.

⁷⁵ Kutar, G., Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi, İstanbul 1996, s.87

⁷⁶ Gellner, E., Uluslar ve Ulusçuluk, İstanbul, 1992, s.130

⁷⁷ Giddens, A., Modernliğin Sonuçları, (Çev.E. Kuşdil), İstanbul, 1994, s.41

⁷⁸ Chomsky, a.g.k, s.76

4.4. Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar

Birleşmiş Milletlerin getirdiği uluslararası düzen bu dünya teşkilatının kararlarına uymayan, barışı, güvenliği tehdit eden ülkelere karşı yaptırımlar uygulanmasını öngörüyor. Birleşmiş Milletler Yasası barışı ve güvenliği tehdit eden ülkelere karşı sadece askeri önlemlere başvurulmasını öngörüyor. Yasanın 41. maddesinde bu gibi ülkelere karşı ekonomik yaptırımlar uygulanacağını, hava, deniz, kara ve demiryolu ulaşımının ve iletişimin durdurulacağını, diplomatik ilişkilerin kesileceğini yazıyor. Bu önlemler yetersiz kalırsa Birleşmiş Milletler silahlı müdahaleye karar verebilecektir. Bunu da Yasa'nın 42. maddesi düzenliyor.

Uluslararası yaptırımlar sadece Birleşmiş Milletler çerçevesinde alınan kararlardan ibaret değil. İkili düzeyde de benzeri uygulamalar var. “Bir devlet eğer bir ülkeye siyasi veya ekonomik alanda belirli bir politikayı veya tutumu zorla kabul ettirmek istiyorsa elindeki ekonomik gücü ve diğer olanakları bu ülkenin direncini kırmak, ona belirli koşulları kabul ettirmek için kullanabiliyor.”⁷⁹

Bugün yaptırım uygulamak büyük devletlerin dış politikalarının önemli bir unsuru haline gelmiş bulunuyor. İkili düzeyde uygulanan bu yaptırımlar çok daha fazla ülkeyi kapsıyor ve daha yaygın biçimde uygulanıyor. Yaptırım uygulayan ülkelerin başında ABD geliyor. Yaptırımlar askeri güç kullanımının bir alternatifi gibi görülüyor. Askeri müdahalelerden daha az tahrip edici ve daha az masraflı olması nedeniyle tercih ediliyor. ABD'nin ve diğer ülkelerin uyguladıkları yaptırımlarda çeşitli yöntemlerin kullanıldığı görülüyor.

“Bunlar: silah ambargosu, dış yardımların azaltılması veya kesilmesi, ticarete kısıtlamalar getirilmesi, gümrük tarifelerinin yükseltilmesi, o ülkenin ekonomik ve mali varlıklarına el konulması, en çok kayırılan ülke statüsünün geri alınması, vize engeli konulması, uçuşların yasaklanması, kredilerin, mali desteğin ve yatırımların engellenmesi şeklinde olabiliyor.”⁸⁰

Yaptırımlar sadece hasım sayılan ülkelere karşı uygulanmıyor. Ticari menfaatler gerektirdiğinde bazen dost ülkelere karşı da yaptırım yoluna başvuruluyor. Aynı şekilde, kitle tahrip silahlarını ve bunları fırlatacak füzeler geliştirdikleri ve terörizme destek oldukları için bazı Ortadoğu ülkelerine sert yaptırımlar uygulanırken ve bu

⁷⁹ Gündüz, A., “ABD Savaşlarının Ekonomik Sonuçları”, Küresel Güçler, Haz:Fatma Sel Turhan, İst., 2005, s. 92-93

⁸⁰ Özel, M., “21.Yüzyıla Girerken Dünya Sistemi Ve Türkiye”, Çerçeve Sayı :17, Mayıs-Temmuz 1996, s.62

Ülkelerin yönetimlerine karşı katı bir tavır sergilenirken aynı konumdaki başka ülkelere karşı, daha müsamahalı davranabilmektedir.

ABD yaptırımlarının hedefi olan ülkelerden biri Çin. ABD ile Çin arasındaki ticaretin bazı özellikleri vardı. Örneğin 1995 yılında Çin'in toplam ihracatının %32'si ABD'ye gidiyordu. Amerika'nın yaptırım yerine silahsızlanma ve bölgesel güvenlik konularına daha çok önem vermesini önerdiler.

II.BÖLÜM

SORUNSALIN ANATOMİSİ: ÖRNEK OLAYLAR VE SÜREÇLER

1.SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

1.1. Truman Doktrini'ne Kadar

ABD, tarihin değişik dönemlerinde bilinip keşfedilmesine rağmen, tarih literatürüne Kristop Kolomb'un 1492 tarihindeki tesadüfıyla geçmiştir. "ABD topraklarında ilk kolonileri İspanyollar kurmuştur."⁸¹ XVI. yüzyılda Louisiana bölgesinde Fransızlar, XVII. yüzyılın başlarında bugünkü New York yerinde Hollandalılar Yeni Amsterdam'ı, yakın tarihlerde ise İsveçliler Delaware kolonisini kurdular. İngilizler ise 1607 yılında Virginia'da ilk kolonileri kurdular. "Açık denizlere giriş ve çıkış yollarını sağlamayı başaran koloniler kendi kendilerine yeterli toplumlar haline gelmiş, her koloni, güçlü bir özelliğe sahip ayrı bir varlık haline geldi."⁸²

ABD'ye göç, uzun bir yolculuk, büyük bir masraf ve birçok tehlikeyi göze almayı gerektiriyordu. Gidenler yanlarında ihtiyaç duyabilecekleri giyim eşyalarının yanında, tohum, tarım ve madencilik aletleri, küçük büyük baş hayvan, silah ve cephane de taşıyorlardı. Koloniciler bu nedenle özel gruplar tarafından desteklenmekteydi. Hatta Virginia ve Massachussetts adlı ilk koloniler özel teşebbüse ait şirketler tarafından kuruldu. Çoğu Avrupalı göçmen, anavatanlarını daha büyük ekonomik fırsat ümidi ile terk etti.

Avrupa'daki dini ve siyasi baskılardan kaçma arzusu da bu dürtüyü güçlendirmiştir. Dinsel ve siyasal baskılardan kurtulma çabaları göçü hızlandırmıştır. Farklı milletlerin bu göçü bir çok kültürün kaynaşmasına da yol açmıştır. Koloniler arasında en avantajlı konumu İngilizler elde etmiştir. Fransızlar Avrupa'daki yedi yıl savaşlarından sonra (1756-1763) birçok sömürgesiyle birlikte, Amerika'daki topraklarını İngilizler'e bıraktı.

Koloniler ekonomik güç, kültür alanında büyük hamleler yapmışlar, 1,5 milyona varan nüfuslarıyla kendilerini yönetir hale gelmişlerdi. Kıta muazzam bir zenginlik kaynağıydı. 1763'e kadar Büyük Britanya, koloniler için tutarlı bir politika

⁸¹ Sander , O., Siyasi Tarih 2,4. Baskı , Ankara, 1994, s.31.

⁸² Özel, M., Amerikan Yüzyılının Sonu, İst., 1994, s.214

formüle etmemiştir. “Esas ilke, kolonilerin anavatanına hammadde sağlaması ve imalatta rekabete girmemesi gibi ticari bir görüşe dayanmaktaydı.”⁸³ Fakat koloniler itaat etmemiş, kendilerini de Britanya Ülkeler Topluluğu’nun bir parçası olarak görmüşlerdi.

İngilizler kolonilere büyük baskılar uygulamış, bu baskılar sonucu koloniler ayaklanıp kanlı savaşlar olmuştur. Zaten koloniciler anavatanlarındaki işsizlik, fakirlik, kendilerine özgürce yaşayacakları yepyeni bir ortam yaratmak umuduyla göç etmişlerdi. Kıta Avrupası kendilerine uzaktı, itaat etmeyi düşünmediler. Biriken öfke 13 koloninin İngiliz sömürgeciliğine karşı, Amerika’nın bağımsızlık savaşına yol açmıştır. “Yeni vergiler biçiminde ortaya çıkan bu, 13 Koloni’yi huzursuzluk ve direnişe itti. Yedi yıl savaşlarından yenik çıkan Fransa da yenilgisinin acısını bu yeni bağımsızlık hareketini desteklemekle çıkarmak kararını verdi. 1776 yılında Amerika bağımsızlığını ilan etti

13 Koloni ile kurulan Amerika genişlemesini savaş ve satın almalarla tamamladı. Alaska, Teksas, Louisiana, Florida satın alma, diğer eyaletler ise savaşla alınmıştır. Amerika’nın devlet olarak kabul görmesi 1812 İngilizler’e karşı kazanılan savaştan sonradır. Bu savaşı sona erdiren antlaşmadan sonra bütün ülkeler eşit muamele etmiştir. Aslında iki Amerika vardı: Güney–Kuzey. Kuzey bölgesi olan New England ve Orta Atlantik eyaletleri sanayi, ticaret ve bankacılığın başlıca merkezleriydi. Başlıca sanayi maddeleri tekstil, kereste, giyecek eşyaları, makine, deri ve yünlerdi. Gemi taşımacılığı gelişmiş uluslararası deniz ticareti yapılmaktaydı. Buna karşılık Güney’de ise zenginliğin başlıca kaynağı pamuk, pirinç, şeker, tütün ve küçük ölçekli sanayi faaliyetleriydi.

Bu bölgesel farklılık çatışan çıkarlara, çatışan çıkarlar ise Kuzey-Güney savaşına neden olmuştur. Kuzey köle ve zencilere vatandaşlık hakkı vermeden savaştan galip ayrılmıştır. Kuzey’in bu başarısı Amerika’yı endüstriyel bir devlet haline getirmiştir. Amerika demir–çelik, endüstriyel ürünler, makineleşme alanında büyük gelişmeler kaydetti. Bu endüstrileşme modern tarım ve hayvancılık imkanlarını artırdı. Madencilik, kömür ve ticaret büyük gelişmeler kaydetti. Amerika muazzam bir dünya gücü haline gelmiştir.

Amerika doğuda Atlas Okyanusu, batıda Büyük Okyanus, kuzeyde Kanada, güneyde ise Amerika Meksika ile komşu haline geldi. Alaska ve Hawaii ise ülke toprakları idi. Amerika kuruluşundan itibaren sürekli yayılma ve genişleme politikası izlemiştir. Amerikan tarihinde ilk doktrin örneği de bu güdülerle ilan edilmiştir. Başkan

⁸³ Chomsky, N., Demokrasi Gerçek ve Hayal, İst,1999, s.21

James Monroe (1758–1831) 2Aralık 1923’de bütün Latin Amerika toprakları için Monroe Doktrini diye anılan bir bildiri yayımlamıştır. “Amerika, Avrupa devletlerinin Latin Amerika kıtasını sömürgecilik yapmalarına göz yummayacağı gibi, kendinin Avrupa devletlerinin işlerine karışmamasına karşılık, onların da Amerika kıtalarına karışmamalarını istiyordu.”⁸⁴ Bu doktrin ile Amerika Kıta Amerika’sına kendi dışındaki ülkelerin sömürgecilik yapamayacağını, genişlemesini sürdüreceğini ilan etmiştir.

Küba müdahalesi, İspanya ile savaş ve Filipinler işgali bu politika doğrultusunda gerçekleşmiştir. Savaş sonucu İspanya Küba’daki egemenlik haklarından vazgeçiyor, Filipin adaları da Amerika’ya devretmiştir. 1900’lere gelindiğinde bütün dünya Amerika’nın ilgi alanına girmiştir.

“Uzak Doğu’ya biri Avrupa, öbürü de Amerika’dan olmak üzere, iki büyük yolla ulaşılır. Bu yollardan birincisi Süveyş’ten, ikincisi de Pasifik’ten geçer. Amerika’nın Çin yolunun Nikaragua ya da Panama’dan geçtiğini söylemek doğru olacaktır. Akdeniz, Mısır, Küçük Asya, Kızıldeniz ve Aden bu yolun denetleme noktaları olduğu gibi, Karayipler Denizi, Hawaii ve Filipinler’le birlikte ilerde açılacak kanalın yakınındaki topraklar... öteki yolun mihenk taşlarıdır.”⁸⁵

Amerika bir alman zaferi’nin Avrupa kıtasını alman militarizminin tahakkümü altına sokacağına ve Amerika’nın güvenliğini tehlikeye düşüreceğine inanmıştı. Yani karşısında yükselen bir güç istemiyordu. 2 Nisan 1917 savaşa girdi. Amerika’nın savaşa girmesi sonucu tayin etti. Wilson görüşlerini 1918’de ünlü 14 noktası ile açıkladı. Wilson savaş sonrası yeni bir uluslararası düzen anlayışı sunuyordu. Gizli uluslararası anlaşmalardan vazgeçilmesi, denizlerde özgürlük için bir garanti, ülkeler arasında ekonomik engellerin kaldırılması, ulusal silahlarda indirim, sömürgelerde yaşayanların çıkarı gözetilerek düzenleme yapılması, uluslararası bir örgütün kurulması.

Bazı devletlerin sınırlarını kendi görüşüne göre ve ‘milliyetler’ esasına uygun olarak düzenlemektedir. Osmanlı ile ilgili maddesi ise Türk kesimlerinin egemenliği güvence altına alınıyor. İmparatorluk içindeki öteki uluslara can güvenliği ve özerk gelişme olanaklarının sağlanması isteniyordu. Bu imparatorlukların parçalanması, Amerika’nın da yeni bir imparatorluk olarak kalmasını öngörüyordu. 1. dünya savaşını bitiren antlaşmalar mağlup ülkelere çok zor koşullar ve adil olmayan yaptırımlar öngörmekteydi. “İtalya’ya gizli anlaşmalarla vaat edilen yerlerin verilmesi, İngiltere’nin denge politikasını sürdürememesi, Sovyetlerin Avrupa’dan uzak kalması 2.dünya

⁸⁴ Ataöv, a.g.k, s.117

⁸⁵ Ataöv a.g.k, s.105

savaşı'na götüren süreçte etkili olmuştur.”⁸⁶ 2.dünya davası insanlık tarihinin görmüş olduğu en global savaştır. Bugün'e kadar savaş ordular arasında cephe gerisinde yaşanırken, 2.dünya Savaşı cephe ile ev arasındaki ayrımı ortadan kaldırmıştır. Kullanılan silahlar, araçlar ve yöntemler yıkıcı sonuçlar doğurmuştur.

“Uçak gemileri, uçaklar yoğun kullanılmış, atom bombası ile sonuca gidilmiştir. ABD güvenliğini İngiliz deniz gücüne bağlamıştı. İngiltere'nin Almanya karşısında yenilmesi, ya da Almanya ile anlaşması Amerika'yı koruyucusuz bırakacaktı. ABD bu yenilgiyi önlemek ve anlaşmaya engel olmak isteği ile savaşa girdi.”⁸⁷

2.dünya Savaşı sonuçları itibariyle uluslararası sisteme ABD, Rusya gibi güçlü aktörlerin ortaya çıkmasını sağladı. Güç merkezi Avrupa'dan Amerika'ya kaydı. Savaş sonrası düzenlemelerde de Amerika belirleyici bir rol oynamıştır. “4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında toplanan Yalta Konferansı yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Konferansta ele alınan konular: ortak barış sistemini kurulması, Almanya sorunu, Polonya sorunu olmuştur.”⁸⁸

Avrupa büyük bir yıkım halindeydi, özellikle Almanya çok etkilenmişti. Konferansa ABD adına katılan Roosevelt'in ölümü ile yerine geçen Harry Truman , “ABD politikasının ‘özgür insanlara, totaliter rejimleri zorla kabul ettirme amacı güden saldırgan hareketler karşısında, bütünlüklerini korumaları için yardım etmek’ şeklinde açıkladı”⁸⁹ Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politika sahnesinden çekilmesinden sonra Dünya ABD ve Sovyetler Birliği'nin çevresinde ‘iki kutuplu’ bir nitelik kazandı. Böylece Soğuk Savaş'a giden süreç başlamış oldu.

1.2. Süreci Doğuran Unsurlar

“ABD ve Rusya'nın nükleer silahlara sahip olmaları gerçeği, Soğuk Savaş boyunca, uluslararası ilişkileri derinden etkiledi.”⁹⁰ Rusya 19 Mart 1945'te Türkiye'ye isteklerini bildiren bir nota göndermiştir. 17 Temmuz–2 Ağustos tarihlerinde toplanan Postdam Konferansı'nda Rusya Toprak ve Boğazlar Rejimi hususundaki isteklerini yinelemiştir. Rusya söz konusu isteklerini içeren 7 Ağustos 1946 ve 24 Eylül 1946'da iki nota daha vermiştir.

⁸⁶ Kennedy, P., Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri,(Çev.B. Karnakçı), 9. Basım, İst., 2002, s.442

⁸⁷ Sander , a.g.k, s.31.

⁸⁸ Aynı, s.331

⁸⁹ Kennedy, a.g.k, s.448

⁹⁰ Neill, W., Dünya Tarihi, (Çev:A. Şenel), Ankara, 1994, s.577

Rusya ayrıca İran üzerinde de aynı türden baskılara girişmiştir. Yine İtalya ile yapılacak barış antlaşmasında Trablusgarp'ta ya da Eritre'de bir vasilik idaresi talep etmiştir. 12 adaların da Yunanistan'a devrine karşı çıkmışlardır. Bu arada Doğu Avrupa devletleri de Sovyet uyduları haline gelmekteydi.

1945 Eylül ve Ekim'inde Londra ve 1946 Nisanında Paris'te toplanan savaş sonrası barış antlaşmaları görüşmelerinde de SSCB ile Batılı devletler arasında geniş görüş ayrılıkları çıkmıştır. Ruslar'ın Akdeniz ve Ortadoğu'ya giden yollar üzerindeki baskı ve talepleri "Rusların Akdeniz'e ulaşma isteği" Rusya'yı bir savunma duvarıyla çevreleme politikası olan Truman Doktrini'ni temelinde de bariz bir nitelik kazanan bu Sovyet yayılcılığının durdurulması yatar.

"Gözlerimizi Yakın ve Ortadoğu'ya çevirdiğimiz zaman, vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşyoruz. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçerdi. Bu bakımdan buranın büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiç birine ne yalnız, ne de beraberce kendilerine yöneltilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdürler. Böyle olunca da, Yakın ve Ortadoğu'nun bu bölgenin dışındaki büyük devletler arasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birdenbire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir."⁹¹

Truman bu konuşmasıyla Ortadoğu'daki durumun ciddiyetine ve bu bölgeye olan ilgilerine değinmemiştir. ABD artık Türkiye'ye özel bir önem vermeye başlamıştır. 7 Ağustos 1946'da Rusya, Boğazlar konusundaki isteklerini bildiren notayı. Türkiye, İngiltere ve ABD'ye vermiştir. 15 Ağustos'ta Truman ve danışmanları bu konu üzerinde Beyaz Saray'da yaptıkları toplantıda Türkiye'nin ne olursa olsun desteklenmesi için karar almışlardır. Çünkü Türkiye'nin düşmesi durumunda Yunanistan'ın da düşeceğini, ayrıca Akdeniz ve Ortadoğu'daki ABD kuvvet dengesinin bozulacağını hesaplamışlardır.

Ayrıca boğazlar ileride olası bir çatışmada Rusya'nın boğazını kesmek için de kullanılabilirdi. ABD 19 Ağustos 1946'daki bu notayı cevaplandırmış ve Boğazların savunulmasını Türkiye'ye ait olması gerektiğini belirtmiştir. Bu gelişme "Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı takip ettiği siyasetin bir dönüm noktasını teşkil etmiş ve bununla Türk-Amerikan"⁹² ilişkilerinde yeni bir dönem açılmıştır

⁹¹ Gönülöbol , M., Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, 1.Baskı, Ankara, 1964 .s.112

⁹² Kurat, N., "Türk-Amerikan Münasebetlerine kısa bir bakış",TTK Basım Evi, Ankara,1959, s.50

1.3. Truman Doktrini

II. Dünya Savaşı süresince Türkiye, ABD ve İngiltere'den yardım almış ve ABD savaş bitiminde bu yardımı kesince, Türkiye İngiltere'nin yardımı ile yetinmek zorunda kalmıştı. Ancak savaş sonrası İngiltere yoğun ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalınca üzerindeki bu yükü hafifletmek istemiş ve dış yardımları kesme kararı almıştı. İngiltere bu nedenle Türkiye ve Yunanistan'a yapmakta olduğu askeri ve ekonomik yardımları keseceğini ve Yunanistan'daki İngiliz kuvvetlerini geri çekeceğini bildiren bir notayı Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir. Bunun üzerine konuyu ayrıntılı bir şekilde inceleyen Amerikan yetkilileri Türkiye ve Yunanistan'a yardım edilmesi kararını almışlardır.

Nitekim Başkan Truman 12 Mart 1947 günü Amerikan Kongresi'ne gönderdiği mesajda Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılması için yetki istemiştir. Sonradan 'Truman Doktrini' olarak anılacak ve Amerikan dış politikasında da radikal bir değişikliğin başlangıcı olan bu mesajında ABD Başkanı, "Amerikan dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklarca harcanan çabaları (Yunanistan kastediliyor) ve dış baskılara karşı koymaya çıkan özgür ulusları (Türkiye kastediliyor) destekleme amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım"⁹³ demiş ve bu devletlerin hürriyet ve bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için Kongre'den hükümete; "Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapmak, bu devletlerin isteği üzerine her ikisine de sivil ve askeri personel göndermek ve seçilerek Türk ve Yunan personelinin de ABD'de yetiştirilmesini sağlamak yetkilerinin verilmesini"⁹⁴ istemiştir.

Truman Doktrini ile ABD, Rusya'ya karşı çevreleme politikasını başlatmış oldu. Bu politika ABD yanlısı güçlerin örgütlenerek Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'yı kuşatmasını öngörmekteydi. ABD Yunanistan ve Türkiye'ye yapmış olduğu yardımla bu amacı gütmüştür. "Rusya Yunanistan ve Türkiye'yi denetimi altına alacak olursa Ortadoğu tamamen bu devletin kontrolü altına girebilirdi. Bu ise ABD ve Batı Avrupa için hayati öneme sahip olan petrol bölgesinin hasım gücün eline geçmesi anlamına gelirdi."⁹⁵

⁹³ Gürün, K., "Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası", Ankara Ü.SBF yay.,1983, s.264

⁹⁴ Gürün, K., Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası, Ankara SBF yay.,1983, s.264

⁹⁵ Armaoğlu, F., Siyasi Tarih, 10.Baskı, Ankara, 1994, s.441

ABD böylece Truman Doktrini ile Rusya'yı Ortadoğu sınırında kuşatarak Ortadoğu stratejisinin temelini atmış ve bölgeye fiili bir güç olarak girmeye başlamıştır. ABD ayrıca İngiliz emperyalizmin mirasçısı da olmuş ve hızla bölgeye yerleşmiştir. Truman Doktrini'nin uygulanması amacıyla Türkiye ile ABD arasında. "12 Temmuz 1947'de Ankara'da bir anlaşma imzalanmıştır. TBMM'nin de1 Eylül 1947 gün ve 5123 sayılı kanunla onayladığı Bu anlaşma, Türk–Amerikan işbirliğinin giderek gelişmesinde bir başlangıç noktasıdır." ⁹⁶

Truman Doktrini'nin askeri yardım boyutu bu anlaşma ile sonuçlanırken, ekonomik boyutu da Marshall yardımı ile sonuçlanmıştır. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sürdürdüğü yardım politikasının başlıca amacı öncelikle Amerika'nın güvenliğini sağlamak ve Amerikan değerlerinin hakim kılınacağı bir dünya yaratmaktır. "Yardım politikasının müttefiklerimizi kalkındırmaktan ziyade güvenlik ve savunma çıkarlarımıza hizmet ettiği bir gerçektir." ⁹⁷

14 Mayıs 1948 günü Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Kongresi, İsrail devletinin kuruluşunu ilan edince, Arap Ülkeleri de 15 Mayıs'tan itibaren İsrail'e savaş açtılar. Böylece ilk Arap-İsrail Savaşı da başlamış oldu. Savaş başlayınca Türkiye, Arapları desteklemiş ve bu amaca yönelik olarak da Filistin'e göç etmek isteyen Yahudilere 1948 Kasımından itibaren vize vermemeye başlamıştır. Bir yıl süren Arap-İsrail Savaşı'nda Araplar ağır yenilgiye uğradılar ve İsrail ile ateşkes imzalamak zorunda kaldılar.

Başlangıçta Arap ülkelerini destekleyen ve taksim kararına karşı çıkan Türkiye Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na seçildikten sonra bu politik tercihini terk etmiştir. Komisyona Türkiye'den başka ABD ve Fransa seçilmiştir. Komisyonun kurulması için yapılan oylamada Türkiye lehte, Araplar aleyhte oy vermişlerdir. Böylece yolların ayrılacağını gösteren ilk belirti ortaya çıkmıştır. "28 Mart 1949 tarihinde Türkiye'nin tanınmasıyla bu sefer ayrılık kesinlik kazanmış oluyordu. Bu kadar kısa bir sürede Türkiye'nin politik tercihini değiştirmesinin sebebi Truman Doktrini'dir" ⁹⁸.

Türkiye yardım görmeye başladıktan sonra ABD etkisinde kalarak izlenecek politikalarda ABD ile anlayış birliği içinde olmaya başlamıştır. "Türkiye, dış politikasını ve ulusal çıkarını bu minval üzere artık ABD çıkarıyla özdeşleştirme

⁹⁶ Akdes, a.g.k, s.196

⁹⁷ Aynı, s.197

⁹⁸ Sander, O., Türkiye'nin Dış Politikası, 1. Baskı, Ankara, 1998, s.163.

sürecine girmiş ve özellikle Ortadoğu'da Batı yanlısı politikaların uygulayıcısı olmuştur.”⁹⁹ Özellikle Ruslar'ın Türkiye ve İran'daki yeni realiteyi göz önüne almasıyla bu ülkeleri atlayarak doğrudan Arap ülkeleriyle ilgilenmeleri karşısında Türkiye, Ortadoğu'da Batılıların geliştirdikleri politikalara sözcü ve ön ayak olmuştur. Türkiye 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan ilk ülke olmuş ve Türk Yahudilerinin de İsrail'e göçmelerine izin vermiştir.

1.4. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

NATO, II. Dünya Savaşının bitmesiyle Batı dünyası tarafından, Sovyet yayılmacılığına önlem olarak kurulan bir askeri ittifaktır. NATO'yu kuran anlaşma 4 Nisan 1949 günü Washington'da imzalanmıştır.

NATO uzun yıllar Rusya'yı çevreleme siyasetinin en önemli araçlarından birisi olmuştur. Türkiye NATO'nun kurucu üyesi arasında yoktu. Ancak NATO'nun kurulduğu günden itibaren bu kuruluşa girmek için yoğun çaba harcamış ve birkaç yıllık bir aradan sonra üyeliğe kabul edilmiştir. Türkiye'nin NATO'ya alınmasında Rusya'ya coğrafi yakınlığı yanında birçok faktör rol oynamıştır:

“Türkiye'nin Ortadoğu petrolünün kilidi olarak görülmesi ve ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra giderek önem kazanan Ortadoğu devletleri ile ilişkilerinde Türkiye'nin iyi bir katalizör olması”¹⁰⁰ fikri de önemli bir yer tutar. Zaten bu nokta sonraki bir çok gelişmeyi açıklamada anahtar olarak karşımıza çıkacaktır. Amerika'nın Türkiye'yi desteklemesinden sonra geriye sadece İngiltere'nin itirazı kalıyordu. İngiltere Türkiye ve Yunanistan'ın pakta alınmasına karşı çıkmayacağını ancak Türkiye'nin Ortadoğu savunmasında kendisine düşen görevi yerine getirmesini şart koşmuştu. “Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle (25 Ağustos 1952) birlikte uluslararası alanda genel olarak Batı özel olarak da Amerikan yanlısı bir dış politika izlemeye başlamıştır.”¹⁰¹

Bu dönemde Türk dış politikası Amerikan çıkarlarıyla adeta özdeşleştirilmiştir. Çünkü NATO, Türk yöneticileri için, Türkiye'nin güvenliğini sağlayan bir ittifaktan çok, Türkiye'nin ABD ile askeri, ekonomik ve toplumsal ilişkilerini yani Amerikan varlığına biçim veren bir çerçeve niteliğini kazanmıştı. Türk

⁹⁹ Armaoğlu, F., Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Ankara,1991, s.274

¹⁰⁰ Akdes, a.g.k, s.196

¹⁰¹ Mc Ghee, G., ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, (Çev.B. Çorakçı),1. Baskı, Ankara, 1992, s.138

yöneticileri NATO ile ABD'yi özdeş tutmuşlardır. Amerikan, Türk dış politikasının en kuvvetli ve hemen hemen tek dayanak unsuru NATO'dur.

Türk dış politikasına yön verenler artık, NATO'yu Türkiye için bir milli politika olarak sayacaklar ve uluslararası olayları da buna göre değerlendireceklerdir. "Bu siyasanın sonucu olarak ABD eşittir NATO; NATO eşittir ulusal politika ve dolayısıyla ABD eşittir ulusal politika anlayışı" kökleşecektir"¹⁰²

Türkiye'nin NATO'ya alınması Batı'nın Ortadoğu'daki çıkarlarının korunması açısından hayati rol oynamıştır. Türkiye'nin NATO'ya Ortadoğulu bir ülke olarak alınması gerçeği Türk-NATO ilişkilerinin en önemli noktasını teşkil eder. "Her ne kadar NATO'ya katıldığında Türkiye'nin dosyaları bakanlıkların Ortadoğu masalarından alınarak Avrupa masalarına devredilmişse de bu Türkiye'yi Avrupalı yapmaya yetmez."¹⁰³ NATO'ya girdikten sonra Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikası yoğunlaşmıştı. Türkiye artık Ortadoğu'da Batı çıkarlarının savunuculuğunu üstlenmiş ve bu bölgede Batı adına oldukça aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır.

Bu ise Türkiye ile bölge devletleri arasındaki ilişkiyi derinden etkilemiş ve Ortadoğu'da Arap ülkelerini Batı'yla karşı karşıya getiren her olay, zorunlu olarak Türkiye'yi de bu ülkelere karşı tutum almaya sevk etmiştir. Türkiye bölgede Amerika'nın Ortadoğu'ya sarkmasında bir atlama taşı olarak görülmüştür.

Sonraki dönemlerde cereyan eden bir takım olaylar bu gerçeği biraz bir şekilde ortaya koymuştur. Örneğin Ortadoğu krizlerinde Türkiye'deki üsler kullanılmış. ABD'nin güdümüyle. Türkiye Ortadoğu'da bölgesel paktları kurma girişimlerine başlamış, yine ABD'nin etkisiyle Bandung Konferansı'nda Batı'nın sözcülüğü yapılmıştır.

Türkiye NATO'ya girdikten sonra "uluslararası olaylara ABD'nin gözüyle bakıp, bu olayları ona göre değerlendirdiği gibi, uluslararası kuruluşlarda da Amerikan politikası doğrultusunda oy kullanılmış ve Batı'nın sözcüsü durumuna düşmüştür"¹⁰⁴.

¹⁰² Armaoğlu, a.g.k, s.443

¹⁰³ Gerger, H., "NATO", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Ankara, 1978, s. 1537

¹⁰⁴ Gönlübol, M., Ve Diğerleri ,Olaylarla Türk Dış Politikası ,8. Baskı, Ankara : 1993,S. 65.

2. SÜRECİN OLAYLARI

2.1. Bağdat Paktı.

Bağdat Paktı'nı Amerikan jeopolitik teorileri çerçevesinde düşünmek gerekir. İlk bölümde gördüğümüz, Spykman'ın Kenar Kuşak ülkelerin kontrol altında tutulmasıyla ilgili teorisini hatırlarsak, ABD'nin bu amaçla oluşturmaya çalıştığı çevreleme ve siyasetinin ürünü olan paktları daha iyi analiz etmiş oluruz. ABD artık SSCB'yi hava üsleri ile çevrelemek istiyordu.

Ortadoğu'da kurulabilecek bir savunma örgütünü Batılı devletlerin bizzat başlatmaları uygun görülüyordu. Bilhassa Arap ülkeleri Fransa ve İngiltere'ye kızgın oldukları için ABD'ye de soğuk bakıyorlardı. Bu nedenle bölgede kurulacak savunma örgütü için önderlik rolünü mutlaka bir Ortadoğu devletinin oynaması gerekiyordu. Bu rolü en iyi oynayabilecek ülke ise Türkiye idi.

Neticede Bağdat Paktı'nı oluşturan bu anlaşma sonunda "Türkiye, Irak, Pakistan, İran ve İngiltere bir araya geliyorlar ve gözlemci statüsündeki ABD ile birlikte Ortadoğu'da NATO'nun bir uzantısını kurmuş oluyorlardı."¹⁰⁵ Bağdat Paktı Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmasını engellemek amacıyla NATO'nun küçük bir modeli olarak oluşturulmuştur. Fakat pakt kuruluş amacının tam tersi gelişmelerin doğmasına sebep olmuştur.

Pakt neticesinde Ortadoğu'da şu tip bir bloklaşma oluşmuştur: "Pakta üye olan Irak, İran ve Pakistan, Pakta cephe alan Mısır. Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen, Tarafsız kalan Ürdün ve Lübnan."¹⁰⁶ Görüldüğü gibi pakt Araplar arasında parçalanmaya neden olmuştur. Bu ise Sovyetlerin bölgeye girmesine yaramıştır. Mısır ve Suriye artık Sovyetler Birliği'ne yönelmeye başlamıştır. "Bu iki devlet Sovyetler Birliği'ni adeta Ortadoğu'ya çektiler."¹⁰⁷

İngiltere'nin Bağdat Paktı'na üye olması pakt için en büyük dezavantajı oluşturmuştur. Çünkü pakt bölge devletlerini içine alan bir yapılanmayı hedefliyordu. İngiltere ise bölge devleti değildi. Üstelik geçmişi nedeniyle Arap milliyetçilerinin de

¹⁰⁵ Gerger, a.g.k, s. 1537

¹⁰⁶ Güngör H., "Bölgedeki Krizlerin Türkiye'nin Milli Güvenliği'ne Etkisi," Stratejik Etüdler Bülteni, Ekim 1981, sayı 76 Ankara, s. 98

¹⁰⁷ Armaoğlu, a.g.k, s.213

en büyük düşmanı konumundaydı. İngiltere'nin ise bölgedeki petrol kazancı gibi büyük çıkarları vardı. İngiltere bu yüzden bölgede mutlaka kalmak istiyordu.

Bağdat Paktı ABD tarafından planlandığı halde ABD bu pakta katılmamıştır. ABD'nin pakta katılmayıp sebeplerinin başında, Nasır'ın ve diğer Arap ülkelerinin pakta karşı göstermiş oldukları tepki gelmektedir. Araplardan başka İsrail dahi pakta karşı çıkmaktaydı. ABD'nin Sovyetler Birliği'nin bölgeye doğrudan girmesinden endişelenmesi, paktın dışında kalmasında etkili olmuştur. ABD pakta karşı mesafeli tutumunu sürdürmüş sadece paktın çalışma konseylerine gözlemciler göndermekle yetinmiştir. ABD'nin bu çekimserliği ise paktın bölgesel üyelerini yalnız bıraktıkları endişesine sevk etmiştir.

Ortadoğu'da Batılı devletlerin birbirleriyle rekabeti, olumsuz geçmişleri ve hala eski sömürgeci zihniyetlerini devam ettirmeye çalışmaları. Sovyetlerin 'anti kolonyalizm' propagandalarına hız vermiştir.

Bağdat Paktı her şeyden önce Türkiye-Arap ilişkisini çok olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'nin Irak haricindeki Arap ülkeleriyle ilişkileri bozulmuş özellikle Mısır ve Suriye ile olan ilişkileri gerginlik safhasına ulaşmıştır. "Ancak dünya politikası izleyen bir büyük devletin teşvik ve desteği ile, sınırlarının hemen girişmiş bulunduğu Balkan ve Bağdat Paktları, Türkiye'nin bölgesel çıkarlarına hizmet etmiş değildir.¹⁰⁸

Tam aksine, her iki düzenleme de bölenin öteki devletlerinin ve bu arada Sovyetler Birliği'nin düşmanlığını çekmiş, bu nedenle başarısız olmuştur. Türkiye gelişmekte olan Arap milliyetçiliğini yanlış değerlendirmiş ve Arap dünyasındaki Batı karşıtı her gelişmeyi komünistlerin marifeti olarak yorumlamıştır. Batı'dan çok batıcı tavırlarıyla katı bir dış politika izlemiştir. Bağdat Paktı Türkiye'yi Ortadoğu'da Sovyetler Birliği ile karşı karşıya getirmiştir.

2.2. Süveyş Krizi

Süveyş Bunalımı'nı tetikleyen olay, Asvan Barajı'nın finansman olayıdır. Nasır'ın Asvan Barajı'nın yapımı için dış finansman ihtiyacı vardı. Bu amaçla "Mısır Dünya Bankası'ndan 240 Milyon Dolar istedi. Bu arada ABD 55 Milyon Dolar, İngiltere ise 15 Milyon Dolar yardımda bulunmayı prensip olarak kabul ettiklerini

¹⁰⁸ Ali Halil, Atatürkçü Dış Politika, Nato ve Türkiye, İstanbul, 1968, s.201

açıkladılar.”¹⁰⁹ “SSCB ise Mısır’a 200 Milyon Dolar kredi vermeyi teklif etti.”¹¹⁰ Nasır SSCB’nin teklifinden önce Dünya Bankası’nın cevabını bekledi. Bu sırada ABD ve İngiltere taahhüt ettikleri krediden vazgeçtiklerini açıklayınca Batı finansman kaynakları tamamen kurumuştur. Nasır’ın bu olaya tepkisi ise sert oldu ve 26 Temmuz 1956’da Asvan Barajı’na finansman sağlamak amacıyla Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini ilan etti. O güne kadar Süveyş Kanalı’nı bir İngiliz-Fransız şirketi olan Kanal Kumpanyası işletiyor ve elde edilen gelir de bu Kumpanya’ya gidiyordu.

Yine Kanal’dan geçen gemilerin büyük bir çoğunluğu Batılı devletlere aitti. Zira Batı endüstrisinin çarkı da Kanal’dan geçen petrol tankerleriyle dönüyordu. “İngiliz ve Fransızların yanında ABD’nin tutumunu da bu petrol belirlemiştir Petrolün batıya ikmali, Batı için her şeydi.”¹¹¹

Tüm bu gelişmeler Fransa ve İngiltere’yi ekonomik ve siyasi güçlerinin sarsılacağı endişesine itmiş ve bölgeye askeri bir müdahale için planlar yapmaya başlamışlardır. Nitekim bu amaçla İngiltere ve Fransa, “İsrail ile birlikte Mısır’a karşı bir komplo hazırladılar. Bu komplo gereğince İsrail, 29 Ekim 1956 günü birdenbire Mısır’a karşı saldırıya geçti.”¹¹² Saldırı sonucu İsrail Sina’nın tamamını ele geçirdi. İngiltere ve Fransa ise Mısır’a karşı bombardıman hareketına giriştiler. Mısır ise Kanal’daki gemileri batırarak Süveyş’i kapattı.

Mısır’a karşı yapılan bu saldırı üzerine BM Güvenlik Konseyi 30 Ekim günü toplandı ancak ABD ve SSCB’nin kuvvet kullanımının derhal durdurulmasını içeren kararları, İngiltere ve Fransa tarafından ret edildi. Bunun dışında 1 Kasım’da Güvenlik Konseyi olağanüstü olarak yeniden toplanmış ve tarafların ateşkese uymaları ve eski sınırlara çekilmeleri kararlaştırılmıştır.

İngiltere ve Fransa BM’de yalnız kaldıkları gibi ABD’den de gereken desteği bulamamıştı. “Uluslararası tepkilerin ağır basması üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır’dan çekilmek zorunda kaldılar. 10 Nisan 1957’de kanal yeniden trafiğe açıldı. Daha sonra Mısır, kanalın millileştirilme ve yönetimi ile ilgili anlaşmalar”¹¹³ yaparak istediğini elde etmiş oluyordu. “Büyük Britanya Ortadoğu hayallerini terk etmek

¹⁰⁹ Akşin, A., 1945 Sonrası Türk Dış Politika Gelişmeleri, İst.,1959, S. 31

¹¹⁰ Aynı, s.34

¹¹¹ Aynı, s.33

¹¹² Arı Ö., Uluslararası İlişkiler Açısından Türkiye Ve Komşuları, İst., 1979, S.78

¹¹³ Kazgan, G., Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul, 2000, s.123

zorunda kalan ilk ülke oldu.”¹¹⁴ Süveyş bunalımı İngiltere ve Fransa’nın bölgeden tamamen kopmalarına sebep olmuş, bu iki devletin yerini de kesin olarak ABD devralmıştır. Yine SSCB Mısır’ı destekleyerek Ortadoğu’daki ve Arap dünyasındaki prestijini güçlendirmiştir. Nasır’ın Süveyş Buhranı’ndan zaferle çıkması, Arap dünyasında liderliğini pekiştirmiştir.

Türkiye’nin Süveyş bunalımı karşısındaki politikası ise şöyle olmuştur. Süveyş Kanalı’nın milletlerarası bir yönetime devredilmesini, bunun da Mısır’ın bağımsızlığına zarar vermeyeceğini savunmuştur. Boğazlar statüsünün değiştirilmesi istekleri o günlerde yeni yatışmıştı ve her an ortaya çıkabilirdi; “böyle bir durumda Türkiye, Boğazların tarafsızlığına ve milletlerarası denetim altına konulmasına, bağımsızlıkla bağdaşmayacağı gerekçesiyle karşı çıkabilir miydi?”¹¹⁵ İşte Türkiye, Batılı devletlerin çıkarları için kendi gerçeklerinden çok kısa bir süre içinde bu denli uzaklaşmıştı.

Türkiye sonraki II. Londra Konferansı’nda da Batılı devletleri desteklemiş ve kurulması kararlaştırılan ‘Süveyş Kanalı Kullanıcılar Birliği’ne de katılan ilk ülkelerden biri olmuştur. Türkiye’nin İngiliz-Fransız saldırısı karşısındaki tutumu da son derece gariptir. “Türkiye İngiliz-Fransız müdahalesinin, Mısır ile İsrail arasındaki savaşı durduracağından, yararlı bir girişim olarak görmüştür.”¹¹⁶ Türkiye söz konusu tavrını Bağdat Paktı toplantılarında da sürdürmüş, Amerikan tutumuyla paralellik içinde bulunmuştur.

2.3. Eisenhower Doktrini

Süveyş Bunalım’ından sonra ortaya çıkan manzara ABD’yi oldukça endişelendirmiştir. Krizden sonra Batı’nın prestiji Arap dünyasında büyük bir darbe yemiştir. Bundan da önemlisi “Batı en çok gerektiği bir zamanda Süveyş Kanalı bölgesini güvenli giriş imkanlarını geriye dönülmez şekilde yitirmişti.”¹¹⁷ İngiltere’nin de Ortadoğu’daki etkisi tamamen siliniyordu.

Oysa SSCB’nin Araplar arasındaki itibarı her geçen gün yükselmişti. SSCB Arapları destekleyen politikasıyla bölgede etkin bir güç konumuna yükselmişti.

¹¹⁴ Soysal, İ., Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz, 1.Baskı, İstanbul, 1993, s.208

¹¹⁵ Kürkçüoğlu, Ö., “Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna karşı politikası”, SBF Yay.,Ankara, 1972

¹¹⁶ Karpat, K., Türk Arap ilişkilerine toplu bir bakış, , Ankara, 1979, s.327

¹¹⁷ Çelik, E., 100 Soruda Türkiye’nin dış politika tarihi, Ankara, 1969, s.234

Kuşkusuz bunda Stalin sonrası Sovyetlerin izlediği ‘Barış İçinde Bir arada Yaşama’ politikasının önemli rolü olmuştur. Stalin’in ölümünden sonra SSCB yöneticileri Ortadoğu’daki stratejik hedefleri mahfuz tutmakla beraber, stratejik doktrinlerini değiştirmişlerdir. Stalin’in “benimle olmayan benden değildir”¹¹⁸ anlayışı yerine “Barış İçinde Bir arada Yaşama,”¹¹⁹ doktrini benimsenmiştir. SSCB bu doktrin ile komünist olsun veya olmasın her devlete yanaşmakta ve hatta ulusal burjuvazi ile bile işbirliği yapmaktaydı. SSCB için, bölge devletleri İngiltere, Fransa ve özellikle ABD’yi Ortadoğu’dan uzaklaştırma politikaları sürdürdüğü sürece, yönetim biçimlerinin önemi ortadan kalkıyordu.

Sovyetler Birliği’nin bu politikasına karşılık, ABD’nin bölge için biçimlendirdiği yeni bir politikası yoktu. Bu yeni oluşumlar sonucunda ABD, Eisenhower döneminde Truman Doktrini’nin revize edilmesi zorunluluğu duymuştur ABD için hayati öneme sahip bölge için belirsizlik politikasının terk edilip bir dizi tedbir alınmalıydı.

Truman Doktrini’nin yetersizliğine karşı yeni doktrinde Amerikan politikası şu hususları dikkate almalıydı. “Bölgesel halkların güvenini kazanarak ve sömürgeci lekesini temizleyecek siyasi bir program Bölgesel bir saldırıya karşı saldırının başladığı noktada tepkide bulunabilmek için bölgesel savunma yeteneğinin artırılması”¹²⁰

Sınırlı Savaş kavramını Amerikan stratejisi içine sokmak. Bu ilkeler ışığında Başkan Eisenhower Doktrini olarak anılan mesajında Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlıklarını korumalarına yardım edebilmek için hükümete bu ülkelerle işbirliği yapmak ve bunların ekonomik güçlerini arttırmalarına yardım etmek yetkisinin verilmesini istemiştir.

2.4. Arap İsrail Savaşı

1967 yılının Ocak ayından itibaren Suriye ve İsrail arasında çatışmalar başlamıştı.7 Nisan 1967’de iki ülke arasında şiddetli bir hava muharebesini vuku buldu. Mayıs ayındaki olaylar ise bu gerginliği hızla savaşa doğru sürükledi. 30 Mayıs’ta ise

¹¹⁸ Erken, E., “Türkiye ve Ortadoğu Ülkeleri arasındaki münasebetleri,” BSV Bülteni, sayı:6, İst.,1990, s 66

¹¹⁹ Aynı. S.67

¹²⁰ Armaoğlu, F., “Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri”,Türk Diplomasisinin 200 yılı, Haz:İsmail Soysal, Ankara, 1999, s.429

Ürdün ile Mısır ve Suriye arasında bir savunma anlaşması imzalanmış ve buna 4 Haziran'da Irak da katılmıştır. 10 Haziran 1967 günü sona eren ve 6 gün süren savaş sonunda Arap ülkeleri tam bir hezimete uğradılar. İsrail savaş sonunda Sina Yarımadası, Gazze, Golan Tepeleri ve Batı Şeria'yı ele geçirerek topraklarını 4 misli genişletmiş oluyordu. Doğu Kudüs de İsrail'in eline geçti.

Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967'de meşhur 242 sayılı kararı kabul etmiştir. “Karar İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini içeriyordu. Türkiye Arap-İsrail çatışmalarını başından itibaren dikkatle izlemiştir. Türkiye üstü kapalı olarak Arap ülkelerini destekleyeceğini ima etmiştir”.¹²¹

Savaşın başlaması üzerine ise hükümet, Türkiye'deki üslerin Araplar'a karşı kullanılmayacağını açıklamıştır. Savaş sonunda Türkiye: Ürdün, Mısır ve Suriye'ye insani yardım yapmıştır. Türkiye Kudüs'ün statüsünün değiştirilmesini öngören karar tasarılarının da hazırlayıcıları arasında yer almıştır. İsrail'in 5 Haziran 1967 sınırlara çekilmesini öngören tasarıyı da benimseyerek ilk defa Batılı devletlerin karşısında yer almıştır.

Türkiye bundan sonraki olaylar karşısında da Arap yanlısı bir politika takip etmiştir. 1969 yılında meydana gelen Mecd-i Aksa yangınından sonra Türkiye'nin Rabat'ta toplanan İslam Zirve Toplantısı'na katılması Türk-Arap ilişkilerine yeni bir boyut getirmiştir. Bu zirvenin anlamı Arap dünyasının ötesinde, İslam dünyası ile organize bir bağ kurmasıydı. İslam dünyası ile bağ kurması ile Türkiye, İsrail politikasının ötesinde, Arap dünyası ile ilişkilerini bir de İslam konferansları çerçevesinde de güçlendirmiş olmaktadır.

“1970 yılındaki Ürdün olaylarında da Türkiye, ülkedeki NATO üslerinin Arap ülkelere karşı kullanılmayacağını teyit etmiştir. Türkiye bu bunalımda Amerikan 6. Filosu'nun Türk limanlarından faydalanmasına da izin vermemiştir”.¹²²

¹²¹ Armaoğlu, a.g.k, s.430

¹²² Armaoğlu, F., Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları, Ankara 1994, s.9

Harita:3 1967 Savaşı¹²³



Türkiye, eski dostları ve müttefikleri ile çatışmadan, genellikle NATO içinde kalan ve daha çok Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik 'tek yanlı' bir dış politikadan, başta komşu devletler olmak üzere, ilişkilerini 'normalleştiren' 'çok yönlü' bir dış politika benimsemiştir.

¹²³ www.Passia.com

3-SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

3.1. İki Kutuplu Sistemin Sona Ermesi

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte "Doğu-Batı cepheleşmesi şeklinde kendisini gösteren eski dünya düzeni kalkmış, milletlerarası politikanın yapısında da radikal değişimler meydana getirmiştir."¹²⁴ Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, eski Yugoslavya topraklarındaki uluslar henüz tam anlamıyla istikrara kavuşmamıştır. Orta Asya Cumhuriyetlerinin istikrarsız yapısı ve otorite boşluğu ile bu bölgeler üzerinde çeşitli çıkar oyunlarına yol açmıştır. Söz konusu bölge ve ülkeler, ya Türkiye ile komşu ya da Türkiye'nin ilgi ve etki alanı içindedirler.

Soğuk Savaşın sona ermesi, istikrar ve barış beklentilerini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu beklentiler gerçekleşmemiştir. Çünkü, "Soğuk Savaş fiilen bitmiş olmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası dengeleri ve hukukunu belirleyecek olan nihai düzenlemeler ve anlaşmalar halen yapılmamıştır."¹²⁵

Öte yandan, önceleri Avrupa'da salt ekonomik bir birlik (AET) olarak oluşan yapılanma, Avrupa Birliği adı altında siyasal bir birliğe dönüşmeye ve kendi ortak savunma gücünü oluşturmaya başlamıştır. Bu istikrarsız bölgelerde gelecekte nasıl bir siyasal yapılanma olacağı, giderek siyasal bir birlik haline gelmekte olan Avrupa Birliği'nin dünya siyasetini ne yönde etkileyeceği, Avrasya anakarasının yükselen yeni gücü Çin'in uluslararası politikada üstleneceği rol, Rusya Federasyonu'nun geleceği ve 1990'lı yıllardan itibaren etkileri artan bir şekilde hissedilmeye başlayan küreselleşmenin hangi sonuçlara yol açacağını tespit etmek oldukça güç görünmektedir

"Soğuk savaş sonrası düzen, NATO nedeniyle üç problemle karşı karşıyadır: Geleneksel ittifak yapısındaki iç ilişkiler; Atlantik devletlerinin, Doğu Avrupa'daki eski Sovyetler Birliği'nin uydu devletleri ile ilişkileri ve son olarak, Sovyetler Birliği'nin yerine geçen devletlerin, özellikle Rus Federasyonu'nun, Kuzey Atlantik ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkileri."¹²⁶

Soğuk savaş döneminin sona ermesinin önemli sonuçlarından biri de, ABD'nin uluslararası sistemde tek süper güç olarak kalması gerçeğidir. Ayrıca, soğuk savaş

¹²⁴ Yergin, D., Petrol, (Çev.Kamuran Tuncay), 3.Baskı, İstanbul, 2003, s.510

¹²⁵ Davutoğlu ,A., Stratejik Derinlik, İstanbul 2001, s.328

¹²⁶ Kılıçbay, M., "Türkiye Yarınını Hesaplar hale geliyor", Türkiye Günlüğü, Yaz 1992, Sayı.19,

İstanbul, 1992

dönemi sadece Doğu ile Batı arasında askeri alanda yaşanan bir bloklaşmayı değil, aynı zamanda iki zıt ideoloji arasındaki bir mücadeleyi de ifade ediyordu. Bu mücadelede komünist ideoloji, hem Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde başarısız oldu, hem de tüm dünya ister istemez bu mücadeleden etkilenerek bir gerileme sürecine girmiş oldu.

NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve meydana gelen gelişmeler ışığında, yeni stratejisini 1991 yılında Roma'da yapılan zirvede şekillendirmiş ve Türkiye açısından hayati önem taşıyan ve aşağıda maddeler halinde sıralanan yeni politikaları benimsemiştir.

- “1.Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yeni ve yakın ilişkiler geliştirilecektir.
2. Sovyetler Birliği (Rusya Federasyonu) artık düşman değildir.
3. NATO ittifakı için yeni tehdit unsurları Orta ve Doğu Avrupa'daki riskler ile Kuzey Afrika ve Ortadoğu'dan gelebilecek potansiyel askeri tehditlerdir.
4. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması diğer bir tehdit unsurudur.
5. NATO yeni tehdit unsurları ile mücadelede askeri güçten ziyade siyasal ve ekonomik araçlara daha fazla önem verecektir.
6. NATO daha hareketli, daha hızlı ve ileri teknoloji ihtiva eden askeri güçle donatılacaktır.
7. Ayrıca NATO'nun yeni barış koruma rolü üstlenebileceği ve ittifakın koruma alanı dışında da operasyonlarda bulunabileceği kabul edilmiştir.”¹²⁷

NATO'nun kabul ettiği bu yeni strateji, Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren unsurlar içermektedir. Özellikle yeni askeri tehditlerin İslâm Ülkeleri'nden geleceğini belirtmesi ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika bölgelerinin NATO için yeni tehdit alanları oluşturacağına vurgulanıp kabul edilmesi, son derece köklü strateji değişikliğini ifade etmektedir. Türkiye ile Hazar Havzası'nın kritik birer bölge olarak ortaya çıkmaları ve Soğuk Savaş sonrası süreçte istikrarlı bir güvenlik düzeni kurulması arayışı çerçevesinde ABD ve Avrupa'yı doğrudan ilgilendiren bir fiili durum yaratmıştır.

“Körfez'e yönelik Amerikan politikası uzun bir geçmişi olan, stratejik, ekonomik ve siyasal çıkarları belirlemektedir. Bu çıkarlar, petrolün ve onun düzenli bir şekilde sevkinin sürekliliğini sağlamak, bölgenin Sovyet veya bir başka büyük devletin kontrolüne girmesini önlemek, Körfez'deki geleneksel rejimleri iç ve dış tehditlere karşı koruyarak kendi ekonomik çıkarlarını güvenceye almak ve İsrail'in güvenliğini tehlikeye sokacak gelişmeleri önlemektir.”¹²⁸

¹²⁷ Ateşoğlu, N., Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve komşuları, Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul. 1994, s.43

¹²⁸ Şaylan, G., Değişim, Küreselleşme Ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara, 1995, s.77

Bu üçlü çıkar ilişkisi birbirleriyle o kadar iç içe ve birbirine o kadar bağımlı ki, ayrı ayrı ele alınırken son derece dikkatli olmayı gerektirmektedir. “Irak kuvvetlerinin Kuveyt topraklarına girmesi, ABD’nin Körfez’e, dolayısıyla bölgeye yönelik politikalarını eyleme koymak üzere yıllarca kolladığı fırsatı kendisine sağlamış oluyordu.”¹²⁹

3.2. Körfez Savaşı Ve Türkiye

“Irak Savaşı sırasında Türkiye’nin ABD’ye sağladığı yardım hayatî bir önem taşımaktaydı. Petrol boru hattının kapatılması, Batı’nın ekonomik ambargosunun başarısını bu dönemde garantilemiştir”¹³⁰. Ayrıca İncirlik Hava Üssü, Irak açısından kuzeyde yeni bir cephe açması nedeniyle bu ülke üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştu. Amerikan uçakları tarafından Kuzey’den gelebilecek muhtemel bir saldırıyı göz önünde bulundurmak zorunda kalan Irak üzerinde büyük bir baskı gerçekleştirmiştir.

ABD ile müttefik ilişkisi ve ABD’nin yanında yer alması ile Türkiye ABD ve Batı nezdinde puan toplarken, savaş sonrası gelişmeler ve Türkiye’ye verilen sözlerin bir anda unutulması veya kasıtlı olarak yerine getirilmemesi ekonomik açıdan Türkiye’yi oldukça sarsmış ve bir o kadar da hayal kırıklığı yaratmıştır.

Ortadoğu’nun yeniden şekillenmesini, küresel ve bölgesel düzeyde süren sorunların ve meydana gelecek gelişmelerin yönlendireceği bir gerçektir. Soğuk Savaş’ın bölgedeki kırılma noktasını oluşturan Körfez Savaşı, Ortadoğu’da köklü değişikliklere yol açmış, dengeleri sarsmış, bunu takiben yeni dengelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra ABD, bu savaşla, tek süper güç olarak gücünü perçinlemiştir.

“Körfez Savaşı öncesi ile sonrası arasında, askeri gücün oluşumunda ve sürdürülmesinde de değişiklikler yaşanmıştır. Körfez Savaşı öncesinde var olan iki kutuplu dünya düzeninde,

¹²⁹ Yıldızoğlu E., Küreselleşme ve Kriz, İstanbul, 1996

¹³⁰ Setzer, M., Ekonomik Küreselleşme: Küreselleşmenin Ekonomi ve Teknoloji Üzerindeki Etkileri, Ankara, 1997, s.34

süper güçlerle bölge ülkeleri arasındaki stratejik işbirliği önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.”¹³¹

Körfez Savaşı, bölgesel çatışmaların yayılma eğilimi gösterebileceğini ve tüm dünya için tehdit oluşturabileceğini göstermiştir. Körfez Savaşı, sorunları çözmek yerine, arkasında bıraktığı problemlerle daha kötü stratejik sonuçların doğmasına neden olmuştur. Bunda BM'nin de rolü olmuştur: “BM Körfez Savaşı'ndaki jeopolitik manevraya meşruiyet ve kılıf sağlamıştır.”¹³²

3.3. 'Terörle Mücadele' Ve Afganistan Savaşı

Bush yönetimi ülkesinde yaşanan terör olayına çok çabuk tepki göstermiş ve saldırıların üzerinden henüz bir ay geçmişken 7 Ekim 2001 de, Afganistan'a 'Sonsuz Özgürlük' operasyonu başlatmıştır.

Operasyonun asıl gerekçesinin başka nedenlere dayandığını gösteren ip uçlarına sahibiz: 21.yy'e damgasını vuracak enerji politik çatışmaların merkezini oluşturan Avrasya ana karasının bu çatışmada oynadığı hayati roldür. Bölgede bir biri ardına enerji nakil hatları inşa edilmektedir. Bir kısmı biten, bir kısmı bitme aşamasına gelen, bir kısmı da proje aşamasında olan bu projeler dünya ekonomi politiği açısından da büyük öneme sahiptir.

Bu çerçevede tamamlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan projesine ek olarak Trans-Hazar projesi ve Trans-Afgan boru hattı projeleri tartışmanın merkezindedirler. Bu enerji nakil hatları, Rusya'nın bölgedeki hatlarına alternatif olarak gündeme gelen, enerji konusunda bölgedeki Rus etkinliğini büyük ölçüde zarara uğratan girişimlerdir.

“Bush yönetiminin kısa zamanda yaşanan 11 Eylül terör saldırılarını bir fırsatlar paketine dönüştürmeyi başardığını, son derece akıllıca uygulanan projelerle büyük

¹³¹ Arı, T., Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi, 2. baskı, İstanbul, 1996, s.63

¹³² Güldemir, U., Çevik Kuvvetin Gölgesinde Türkiye, İstanbul, 1987, s.112

icraatlar gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.”¹³³ Afganistan’da askeri kontrolü ele geçirmekle bölgede elde ettiği kazanımları arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Bu anlamda askeri üsler edinme politikası ağırlık noktasını oluşturmaktadır: Özbekistan, Kırgızistan’da askeri üs edinme gibi. Bush yönetimi Şer Eksenine gösterdiği ve operasyon düzenlenme ihtimali olan İran’ın hemen doğusunda üs kurma, “Çin, Hindistan, Rusya gibi Avrasya’da kendine rakip devletlerin ekonomik ve askeri etkinliğine darbe vurma, diğer devletlerin (İran-Rusya-Pakistan) Afganistan üzerindeki emellerini etkisizleştirme.”¹³⁴ Kazanımlarını elde etmiştir.

Afganistan’a savaş açan ABD ve müttefikleri, terörle mücadele politikalarında da tartışmalı uygulamalara girişmişlerdir. İnsan haklarına yeterince saygı duyulmaması, ABD’nin Afganistan’da ve diğer yerlerde ele geçirdiği, terör zanlılarının Küba yakınlarındaki Guantanamo Üssü’nde mahkemeye çıkarmadan önce uzun süre gözaltında tutması, aşırı güç kullanımı. ABD terörle mücadelede uygun araçları kullanmamakta, terörü engellemede askeri birliklere güvenmektedir. “ABD küresel terörle mücadelede duygusal, tepkisel ve aceleci davranmış, sorunu tanımlamadan öfkeyle başladığı askeri operasyonları sonucunda hedefe ulaşacağına inanmıştır.”¹³⁵

Küresel terörle mücadelede yoğun propaganda savaşını da yürüten ABD’nin bu alanda başarılı olamamıştır. Küresel terörle mücadelenin en önemli açmazı, bu terörün ne olduğu, nereden kaynaklandığı ve buna bağlı mücadele stratejilerinin neler olması gerektiği konularında uluslararası bir ortak bakış açısının yakalanmamış olmasıdır.

ABD 11 Eylül’de karşılaştığı terör saldırısından bugüne kadar net bir hedef gösterememiş ve bir düşman tanımlaması yapabilmiş değildir. Kısacası herkes 11 Eylül büyüklüğündeki bir terör saldırısına hazırlıksız yakalanmış ve sonraki süreçte küresel terörle mücadelede inisiyatif üstünlüğünü ele alan ABD’nin ya yanında yer almak veya ABD’nin husumetiyle karşı karşıya kalmak ikilemini yaşamıştır.

¹³³ Efeğil, E., “Washington’un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye”, Avrasya Dosyası, Yaz 2003, cilt:6,Sayı:2, Ankara,s.197

¹³⁴ İzmir, M., Yeni Dünya Dizaynı, İstanbul, 2003, s.17

¹³⁵ Doğan, N., “Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hak ve Hürriyetlerinin Kötüye Kullanılmaması İlkesi”, DEÜSBE, Cilt:XIX, Sayı :69, İzmir, 2004, s.89

3.4. Irak Savaşı

ABD, 21. yy'de Amerikan hegemonyasının devamını sağlamak amacı ile Ortadoğu'da yeni bir askeri-politik yapılanma politikası izlemektedir.

Bu durum “bugünkü uluslararası sistemle ilintilendirilebilir ki, bu da ABD'nin Ortadoğu'da açılmış olan güç boşluğunu doldurma gayesidir.”¹³⁶ İlk hedef, dünya sanayi sistemini ayakta tutan petrolün denetimini mutlaka yakın kontrolü altına almaktır. Böylece, (ABD) önümüzdeki 25 yıl içinde bir sıçrama yaparak artacak olan petrol tüketimini güvence altına almanın ötesinde muhtemel rakipleri olan, Çin, Hindistan ve Avrupa Birliği'nin de enerji ihtiyaçlarını denetim altına almayı hedeflemektedir. İkinci hedef olarak Washington, enerji kaynaklarının yer aldığı merkezlerin yanı sıra enerji nakil hatlarının geçtiği coğrafyaların çevresinde de askeri yapılanmalar oluşturmak, bir yandan Orta Asya ve Kafkasya'da diğer yandan da Orta Doğu'da güç projeksiyonu yapabileceği politik-askeri yapılanmalar oluşturmayı ve “başlıca amaç jeopolitik alternatiflerin oluşmasına izin vermemektir”.¹³⁷ amaçlamaktadır.

Körfez Savaşı'nın tüm masraflarını Körfez Ülkeleri ve zengin Batılı ülkeler karşılamıştı. Fakat bugün savaşı finanse eden zengin Araplar ve diğer devletler yok. 2005 bütçe yılında Pentagon'a savaş harcamaları olarak 100 milyar dolar ayrıldı. Bu rakam 2004 yılına göre % 45'lik bir artışa denk geliyor. Aynı zamanda hükümetin 350 milyar doları bulan tahmini bütçe açığının üçte birini oluşturuyor. Irak Savaşının ABD'ye Maliyeti 200 milyar dolar (Mayıs 2005 itibariyle) “Savaş öncesinde ABD'nin Irak'a sadece petrol için girdiği söylenmişse de Irak petrollerinin 10 yıl boyunca tamamen ABD'ye akması halinde dahi savaşı finanse edemeyeceği uzmanlarca biliniyordu.”¹³⁸

2004'de üretim 2 milyon varile, yıllık gelir ise 20 milyar dolara 2005'de bu rakamın 21.3 milyar dolara ulaştı. 2006 hedefi ise 24.8 milyar dolar. Şu anda petrolden elde edilen gelirler ile petrol alt yapısının inşası ve rekabetçi hale getirilmesi zaman alacak gibi duruyor. Çünkü işgal yönetimi yapması gereken yatırımları şu ana kadar

¹³⁶ Yenigün, C., “Silahsızlandırma'nın Arkaplanı”, Anafor, Beykent Ün. Ul.İlş. Kulübü yay., C:1, sayı 1, ist., Haziran 2003, s.6

¹³⁷ Dugin, A., Rus Jeopolitiği, (Çev.V. İmanov), Küre yay., İst., 2003, s.6

¹³⁸ Güler, Ş., “Orta Doğu Petrolü'nün Uluslararası politikadaki yeri”, A.Ü SBF. Yay. No:432 Ankara, 2005

yapmış değil. 2004’de 800 milyon dolarlık bir yatırım yapıldı. 2005’de ise yatırım miktarı 3 milyar doları bulacak. Irak petrolü dünyada çıkarılması en ucuz petrol iken, savaş koşulları maliyetleri arttırıyor. Saddam Hüseyin döneminden dahi petrol akışı için daha az güvenli bir ortam var. Sabotajların ardı arkası kesilmiyor. Bu şartlar altında petrol ABD’nin masrafları bir yana, en temel ihtiyaçları dahi finanse edemiyor. Petrol altyapısına yatırımlar, Irak’ın rutin ihtiyaçları vs. dikkate alındığında, ABD’nin Irak petrollerine tamamen el koyması halinde dahi önümüzdeki 10 yılda harcadıklarını geri alması zor görünüyor.

Savaş Türkiye açısından önemli güvenlik sorunları ortaya çıkarmıştır. “Bölgede KDP–KYP yapılanması Türkiye’nin endişelerini haklı çıkarmıştır. ABD ile yapılan görüşmelerde Türkiye’nin pozisyonunun ne olacağı, Kuzey Irak, Kerkük’ün statüsü ve diğer noktaların aydınlığa kavuşturulması ısrarla vurgulanmıştır.”¹³⁹ Savaş öncesi ve sonrasında, Ankara, kesin garanti isterken, Washington bağlayıcı garantilerden kaçınmıştır.

4.DIŞ MÜDAHELE VE İÇİŞLERİNE KARIŞMA POLİTİKALARI

4.1. Türkiye–ABD İlişkileri

Soğuk Savaş, Türkiye’yi dış politika tercihlerinde seçeneksiz bırakmıştır. “Türk dış politikasına yön verenler Atlantik Anlaşması’nı Türkiye için milli politika saymışlardır. Türkiye,Atlantik Pakti’ndeki ortaklarının çıkarlarını her ne pahasına olursa olsun savunmuştur.”¹⁴⁰

18 Aralık 1965’te Kıbrıs konusunda BM’de yapılan oylamada, “Türkiye’nin müdahale hakkına karşı çıkan bir karar tasarısının 6 red oyuna karşı 47 oyla kabul edilmesi ve 54 devletin de çekimser kalması, Türkiye’nin dünyadaki izole edilmiş halini tam olarak ortaya koyuyordu.”¹⁴¹ Söz konusu bu gelişmeler dış politikanın yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu eğilimin sonucu olarak; İslam ülkeleri ile,

¹³⁹ Güngör, H., “Orta Doğuda Genel Stratejik Durum Değerlendirmesi Ve Bölgedeki Krizlerin Türkiye’nin Milli Güvenliğine Etkisi”, Stratejik Etütler Bülteni Ekim,1981, Sayı: 76

¹⁴⁰ Çandar, Ç., “Türkiye, Ortadoğu ve dış politika,” Mülkiyeler Birliği Dergisi, Yıl:1983,Sayı:73, s.11

¹⁴¹ Kurat, Y., “50 Yıllık Cumhuriyetin Dış politikası”, Belleten, Cilt XXXIX, Ankara, Sayı :154, s.133

Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ÷lkelerle, Üçüncü Dünya ÷lkeleriyle İlişkiler geliştirmeye başlanmıştır. Türkiye artık soğuk savaş döneminin dış politikasını terk ediyor ve çok yönlü dış politikanın takipçisi oluyordu.

Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri “bu dönemde eski sıklığını en azından görüntüde yitirmiştir. Johnson Mektubu Türk dış politikasında bir çok değişikliğin başlangıç noktası olmuştur.”¹⁴² ABD'nin ambargo kararına karşılık (Kıbrıs Barış Harekatı) Türkiye, 26 Temmuz 1975'ten itibaren 3 Temmuz 1969 tarihli Türk–Amerikan Savunma İşbirliği Anlaşması'nı kaldırdığını ve ÷lkedeki bütün Amerikan tesislerine el koyduğunu açıklamıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki bu gerginlik, Türkiye'yi sosyalist ÷lkeler ve Ortadoğu'ya yaklaştırmıştır. 8-12 Mayıs 1979'da Fas'ta yapılan 10. İslam ÷lkeleri Dışışleri Bakanları Konferansı'na Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin gözlemci olarak katılması sağlanmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü'ne Ankara'da temsilcilik açma izni verilmiştir.

“ABD'nin körfezle ilgili açıkladığı en önemli stratejilerden biri bölgede sürekli asker bulundurmaktır.”¹⁴³ Çevik Kuvvet, ABD tarafından Basra Körfezi petrolü geleceğinin garanti altına alınması amacıyla kurulan bir askeri birliktir. ABD 1973 petrol bunalımından sonra Basra Körfezi'nde olası bir kriz için senaryolar geliştirmeye başlamıştır. Amerikalılara göre Körfez petrolü, Batılı ÷lkeler için hayati önem taşıdığı gibi, bu bölgede etkinlik sağlayan güç de, tüm dünyada söz sahibi olacaktır.

Türkiye ABD tarafından artık Körfez'in savunulmasında anahtar bir ÷lke olarak gör÷lmeye başlanmıştır. ABD bu yüzden Türkiye'yi direkt ya da dolaylı Körfez'in güvenliği meselesi ile ilişkilendirmek istemiştir. ABD önce, NATO'nun sorumluluk alanının Körfez bölgesini de kapsayacak genişletilmesi (Carter Doktroni) gündeme getirmiştir.

“NATO, 1980 Mayısında ABD'nin Basra Körfezi bölgesinde meydana gelebilecek bir kriz için NATO'ya tahsisli kuvvetleri kullanabileceğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye'den Amerikan Çevik Gücü'ne geçiş kolaylıklarının sağlanması istenmiştir. Transit olanaklarının sağlanması, Türkiye birliklerini geliş–gidiş ve konaklamasının kolaylaştırılması için destek sağlanması.”¹⁴⁴

¹⁴² Hakov, C., Yakın Doğuda Türk Arap İlişkilerinde yeni gelişmeler”, Ankara,1983, s.74

¹⁴³ İzzeti, İ., İran ve Bölge Jeopolitiği,Çev:Hakkı Uygur, İstanbul, 2005, s.221

¹⁴⁴ Güler, a.g.m, s.5

Türkiye, ABD'nin doğrudan Çevik Kuvvet'le irtibatlandığı bu kolaylıkları kabul edemeyeceğini bildirince, ABD bu sefer Çevik Kuvvet için istenen bu kolaylıkları NATO şemsiyesi altında talep etmeye başlamıştır. ABD ile Türkiye arasında 1982'de imzalanan bir anlaşma ile Muş ve Batman'da iki yeni havaalanının inşası ile bu kolaylıklar NATO şemsiyesi altında, ABD tarafından kotarılmış oluyordu.

ABD daha sonra da Çevik Kuvvet'in komutasını NATO komutasına devrederek, NATO ile Çevik Kuvvet'i entegre hale getirmiştir. "Gerçekten 2 Ağustos 1990'da patlak veren Körfez Krizi ve ardından gelen Körfez Savaşı, yıllardan beri doktrinde geliştirilmiş stratejilerin somut bir nitelik kazanmasına yol açmıştır."¹⁴⁵ 80'li yıllar boyunca geliştirilen Amerikan Çevik Kuvveti, kuruluş amacında ön görüldüğü şekliyle bölgede fiili görev yapmıştır.

4.2. Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler

1990'lardan sonra dünya konjonktürü değişti. ABD rakipsiz bir konumuna geldi. Türkiye dış politikasını ABD eksenli sürdürmeye devam etti ve en güvenilir müttefiki olarak ABD'yi gördü. ABD ve batılılar PKK'yı uzun süre terör örgütü olarak tanımadılar. ABD Körfez Savaşı sırasında 36. paraleli "Güvenlik Bölgesi"¹⁴⁶ ilan etti.

ABD, bugün hem Irak'ın kuzeyindeki hem de bölgedeki gelişmelerde ortaya koyduğu tavırlarla Türkiye'den intikam alıyor. Musul-Kerkük olayları, PKK'nın isim değiştirerek Bağdat'ta şube açması bu tavrın önemli yansımalarıdır. Irak'a yönelik Amerikan saldırısı öncesinde TBMM'den ABD'nin beklediği yönde bir karar çıkmadı. ABD'nin planları bozuldu. ABD'nin Irak'ın kuzeyinde Türk Silahlı Kuvvetlerini istememesi, Peşmerge liderlerine demeçler verdirtmesi ve Türkiye'yi, para için her şeyi yapan bir konumda gösteren karikatürlere malzeme yapması bu kararın olumsuz çıkmasına sebep olmuştur.

ABD ise temel politikasını, dünya enerji kaynaklarının kontrol edilmesi stratejisi üzerine kurmuştur. Bu stratejisini de açık seçik bütün dünyaya bildirmekte ve gereğini de yapmaktadır. "Petrol ve diğer enerji kaynaklarının, ABD ve onun müttefiki olan

¹⁴⁵ İzmir, a.g.k, s.17

¹⁴⁶ Mahajan, R., Yeni Haçlılar, (Çev.İ. Kapaklıkaya), İstanbul, 2003, s.139

gelişmiş ülkelerin ekonomilerine zarar vermeyecek şekilde çıkarılması, işletilmesi ve uygun fiyatlarla kesintisiz bir şekilde çıkarılmasının ve işletilmesinin devamı”¹⁴⁷ diyebileceğimiz bu temel politika gereği, ABD, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya gibi petrol ve doğalgaz bakımından zengin ülkeleri ve bu ülkelerin yer aldığı coğrafyayı daimi kontrol etmek, ve bölgedeki güç dengelerinin çıkarlarına uygun şekillenmesini istemektedir.

“Biz, Türkiye olarak Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya coğrafi bölgesinin bir parçasıyız. ABD'nin yeniden biçimlendirmeye çalıştığı bu coğrafyada, bu şartlar içinde, 1990 öncesi politikaları sürdürmek ve bu politikaların devamını sağlamaya yönelik çabalar içerisinde olmak reel politik şartlara uygun değildir,”¹⁴⁸ bugüne kadar ABD'nin bölgeye yönelik politikaları şu şekilde tezahür etti:

“Petrol ve enerji kaynaklarını kontrol etmek, İsrail'in varlığını garanti altına almak,İsrail'e tehdit oluşturma potansiyeli taşıyan ülkeleri zayıflatmak, bu çerçevede Irak, Suriye ve İran'ı kontrol etmek, emperyalizme karşı tavır alan radikal islam tehlikesini azaltmak, bölge ülkelerindeki kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarını ortadan kaldırmak.”¹⁴⁹

ABD, bu konuda bir zorlamanın içerisinde. Bölgedeki hiçbir ülkeye söz hakkı tanımamaktadır. Suriye üzerine siyasi baskı kurmakta, İran'ı dünyadan ve bölgeden izole ederek Basra Körfezi'ndeki etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Kafkasya ve Orta Asya'da ise ABD, Rusya Federasyonu'nun isteklerini ön planda tutmaya ve Rusya Federasyonu'nu karşısına almamaya özen göstermektedir örneğin;. Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konvensiyonel Kuvvet İndirimi (AKKA) anlaşmasına karşı çıkması ile başlayan ve NATO'nun genişleme süreciyle devam eden anlaşmazlık üzerine, ABD Senatosu AKKA anlaşmasını Rusya Federasyonu'nun istekleri doğrultusunda değiştirmiş ve öylece onaylamıştır.

Balkanlar'da, Doğu Avrupa'da, Ortadoğu'da, Orta Asya'da ve Kafkaslarda yeni imkanlar ortaya çıkmıştır. ABD politikaları, Türkiye'nin uzun vadeli bölge politikaları ile örtüşmemekte, aksine çoğu yerde karşı karşıya gelmektedir. Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Orta Asya'da ve Kafkaslarda Türkiye'nin milli çıkarları ve bölge

¹⁴⁷ Kirişçi, K., “Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya Türk-Amerikan İlişkileri:Reelpolitik Ötesi Genişlemesi”, Avrasya Dosyası, Yaz 2000, cilt:6,Sayı:2, Ankara,s.86

¹⁴⁸ Çalık, M., “Ortadoğu üzerine Cengiz Çandar'la Mülakat,” Türkiye Günlüğü, Bahar 1991, sayı:15, s.53

¹⁴⁹ İzzeti, a.g.k, s.254

ülkelerine yönelik politikaları, 1990'lar öncesine göre, artık AB ve ABD politikaları ile paralellik göstermeyebilir.

4.3. Irak Savaşı Ve İlişkilerin Seyri (Kuzey Irak Faktörü)

ABD'nin Irak'a yönelik saldırısı öncesinde ve sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinde çok önemli ve çok kritik süreçler yaşandı. Bu dönemde ortaya çıkan olaylar ve tarafların bu olaylara karşı tutumları, soğuk savaş dönemi sonrası iki ülke ilişkilerini neredeyse bir yol ayrımına getirdi.

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyi üzerindeki politikası son zamanlara kadar büyük bir kararlılık ve doğrulukla sürdürülmüştür. Irak'a Amerikan saldırısının gündeme geldiği gündünden itibaren Türkiye aşağıdaki konuları her seviyede dile getirmiştir: 1. Irak'ın toprak bütünlüğünden yanayız, 2. Irak'ın kuzeyinde yeni bir devlet oluşumuna müsaade etmeyiz, 3. Türkmenlerin can ve mal emniyetiyle birlikte haklarının korunması önceliklerimiz arasındadır.

Aşağıdaki şartların ortaya çıkmaması halinde de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'ın kuzeyine girmeyeceğini deklere etti: “Kuzey'den sınırlarımıza yönelik bir göç hareketinin oluşması, Kuzey'deki gruplardan birinin diğerine saldırması, Irak Türkmenlerine yönelik bir saldırının gerçekleşmesi, Peşmerge gruplarının Musul ve Kerkük'e girmesi.”¹⁵⁰

ABD'nin Irak'a girmesiyle Peşmergeler önce Kerkük'e sonra Musul'a girdiler. Peşmergeler Türkiye'nin hassasiyeti ve dolaylı olarak ABD'nin baskısıyla Amerikan askerleri gelir gelmez iki şehirden çıkacaklarını ve şehirlerin kontrolünü ABD askerlerine devredeceklerini açıkladılar. Ancak 10 Nisan'da Kerkük'e giren Peşmergeler iki şehirden de çıkmadılar.

Peşmergeler, ABD ile koordineli olarak, Türkiye'nin kararlılığını sınamaktadırlar. Kerkük ve Musul'da meydana gelen olaylar yeni bir oluşumun alt yapısı olarak değerlendirilebilir. “ABD'nin Türkiye'ye verdiği sözlü garanti yeterli

¹⁵⁰ Baharçiçek, A., “Uluslararası Sistemdeki Yeni Yapılanmaların Türkiye Açısından Yarattığı Bazı Önemli Sonuçlar Üzerine Bir Değerlendirme”, Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Say., C. II., Ankara, 2003,

değildir. hassasiyetleriniz dikkate alınacak ve endişelendiğiniz konuların ortaya çıkmasına izin verilmeyecektir şeklindeki sözler yerine gelmemiştir.”¹⁵¹

ABD Kuzey Irak ile ilgili Türkiye'nin endişelerini pek dikkate almamıştır. Körfez Savaşı sonrası oluşturulan Çekiç Güç'ün tartışmalı faaliyetlerinin hatıraları daha taze iken, 2. Irak Savaşı sonrası Irak ordusuna ait ağır silahlar PKK veya KADEK militanlarının eline geçmiş, bu da konuya yeni bir güvenlik boyutu getirmiştir.

Bölgede ağır silahlara da sahip binlerce PKK militanın olması, bu durumun önemli bir güvenlik sorunu yaratması ve Türkiye, bu tehlike kesin bir şekilde ortadan kalkmadan Türk Silahlı Kuvvetlerinin bölgedeki varlığı devam edecektir. ABD her ne kadar PKK'nın silahlardan arındıracağını belirtse de, bunun gereğini yapmamıştır. ABD'nin Türkiye'ye yönelik açıklamalarına bakılırsa bu tür taahhütlerin oyalamadan öteye gitmediği ortadadır.

4.4. Küresel 'Dönüştürme' Çabaları

BOP Projesi, “büyük Ortadoğu alanında yer alan halkların son derece kötü koşullarda yaşadığı ve bu durumun mevcut sorunların ortaya çıkışındaki en önemli etken olduğu varsayımına dayanmaktadır.”¹⁵² “Bir bölgeyi 'işleyen' olarak tarif etmenin yolu, küresel demokrasi kuralı, hukuk yapısı ve serbest pazarla onun iç kurallar dizisini uyumlu hale getirmenin yollarını aramaktır.”¹⁵³

BOP konusunda en önemli kilometre taşı, 'The Neo liberal Take on the Middle East' (Ortadoğu'nun Neo liberal Açından Ele Alınışı) başlıklı makaledir. Makaleye göre: Ortadoğu'daki tehditlerin ortadan kaldırılabilmesi, ancak NATO'nun Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı uyguladığı gibi uzun soluklu ve kapsamlı bir proje ile mümkün olabilir.

“Ortadoğu, yeni muhafazakârların savunduğu gibi, güç kullanılarak dönüştürülemez, bu dönüşüm, ancak Avrupalı müttefiklerle de işbirliği yaparak ve

¹⁵¹ Akar, A., Büyük Ortadoğu Kuşatması, 2.Baskı, İstanbul, 2004, s.216

¹⁵² Kansu, I., Emperyalizmin Yeni Masalı, Küreselleşme, 1999, s.24

¹⁵³ Barnett, T., Pentagon'un Yeni Haritası, (Çev.C. Küçük), 3.Baskı, İstanbul, 2005, s.153

ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutları da içeren kapsamlı bir projeye mümkün olabilir.”¹⁵⁴

BOP’un stratejileri yeni muhafazakâr çizgi tarafından oluşturulmuştur. Bunun temel nedeni, 1997’de oluşturulan ‘Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi’ içinde odaklanan ve Bush yönetimiyle birlikte, ideolojik ve akademik düzeydeki etkinliklerini karar alıcı mekanizmalara aktarmada daha rahat hareket etme olanağı bulan yeni muhafazakâr çevrelerin “Amerika’nın rekabet edilemez gücünü ana çıkış noktası olarak algılamalarıdır.”¹⁵⁵ ABD, büyük ekonomik ve askeri gücüne dayanarak dünyanın herhangi bir bölgesinde istediği dönüşümü yaptırabilir, kendine yönelik tüm tehditleri ortadan kaldırabilir.

27 Ortadoğu ülkesinin BOP kapsamında değerlendirildiği görülmektedir: “Afganistan, Bahreyn, BAE, Cezayir, Cibuti, Fas, Filistin, Irak, İran, İsrail, Katar, Kuveyt, K. Adaları, Lübnan, Libya, Mısır, Moritanya, Pakistan, Somali, S. Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Türkiye, Umman, Ürdün ve Yemen.”¹⁵⁶ Genişleme halinde, bu alana Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri ile Endonezya ve Malezya’nın da dahil edilebileceği belirtilmektedir..

“ABD ulusal enerji politikası geliştirme grubu’nun, 17 Mayıs 2001’de yayımlanan raporda, ABD’nin yabancı petrole bağımlılık oranının 2001’de yüzde 52 iken, 2020’de yüzde 66 olacağı öngörülmüştür. Toplam tüketimin artmasına bağlı olarak ABD’nin 2020’de mevcut duruma göre ithalatını yüzde 60 arttırması söz konusu olacaktır. Bunun anlamı, günlük 10.4 milyon varillik ithalatın 16.7 milyon varile ulaşmasıdır.”¹⁵⁷

Bu nedenle, petrol ihraç eden ülkeleri üretimlerini arttırmaya ve ABD’ye daha fazla petrol satmaya ikna etmek gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda dünya enerji rezervlerinin üçte ikisine sahip olan Körfez ülkelerinin ve özellikle Suudi Arabistan’ın ABD şirketlerinin modernizasyon çalışmalarını sağlamaları için ikna edilmesi gereklidir.

¹⁵⁴ Akar, a.g.k, s.218

¹⁵⁵ Falk, R., Yırtıcı Küreselleşme, (Çev. A Çaksu), 2.Baskı, İstanbul, 2002, s.80

¹⁵⁶ Çubukçu, M., Ortadoğu’nun Yeniden İşgali, İstanbul, 2006, s.128

¹⁵⁷ Efeğil, a.g.m, s.54

Ayrıca, ABD petrol ithalat kaynaklarının bölgesel olarak çeşitlendirilmesi de gereklidir. Bu doğrultuda ABD şirketleriyle işbirliği yapılarak Hazar yöresi (özellikle Azerbaycan, Kazakistan), Sahra Altı Afrika (Angola, Nijerya) ve Latin Amerika'dan (Kolombiya, Meksika, Venezüella) ithalatın artırılması önerilmektedir.

Dikkat edilecek olursa bu bölgeler istikrarsız bölgelerdir ve hükümetler ABD yandaşı, halkları ise ABD karşıtıdır. Bu durumda sürekli askeri güç bulundurmanın yanında bölge ülkelerinin siyasal ve ekonomik olarak yeniden yapılandırılması gerekli görülmektedir. Bu yeniden yapılandırma, yeni bir Pax Americana'ya uygun olarak tasarlanmaktadır.

“ABD ekonomisi, halihazırda küresel büyümenin motoru durumundadır, ancak yapısal sorunların olduğu da açıktır. Üretken sektörlerde kârlılığın düşmesi karşısında, düşük faiz-düşük değerli dolar politikası şirketlerin kârlılığını artırma çabası olarak yorumlanmalıdır.”¹⁵⁸ Ekonomideki çifte açıkların yol açtığı finansman ihtiyacının dışarıdan sağlandığı dikkate alındığında belirli bir riskin de olduğu görülmektedir.

ABD, “saldırgan tavrıyla bir yandan hâkim olmayı planladığı bölgelerdeki doğal kaynakları emniyete almak, diğer yandan IMF ve Dünya Bankası'nın desteğiyle serbestleşme politikalarını uygulayarak ilgili ekonomileri çokuluslu ABD şirketlerine açmayı hedeflemektedir.”¹⁵⁹

¹⁵⁸ Arıboğan, D., Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul, 1997, s.269

¹⁵⁹ Başkaya, F., Küreselleşme mi? Piyasacı Efsanenin Çöküşü, Ankara, 1999, s.176

Harita 4: Ortadoğu Siyasi Haritası¹⁶⁰



¹⁶⁰ www.atlas.org.

III-BÖLÜM

ÖNLEYİCİ-DÜZENLEYİCİ AÇILIMLAR

1.FİLİSTİN EKSENLİ AÇILIMLAR

1.1.Yahudi Kimliği¹⁶¹

İsrail devletinin bir ulus devlet olarak ortaya çıkması, Yahudi düşüncesinin yeniden yorumlanması ve bu yorumlamanın inşa ettiği kimlik büyük çabalar sonucu gerçekleşmiştir. Bu konuda Yahudilerin çabası olduğu gibi Avrupa ve Rusya'daki anti-semitik uygulamaların da katkısı olmuştur. "Her şeyden önce batı bu yolla asırlardır Avrupa coğrafyasında 'Yahudi-Hıristiyan' çatışması olarak algılanan Yahudi meselesini 'Müslüman-Yahudi' çatışmasına dönüştürerek Ortadoğu'ya ihraç etmiştir."¹⁶²

Gerek Endülüs'ten gelen Yahudilerin Osmanlı idaresinde yaşadığı tecrübe, gerekse Osmanlı-Filistin eyaletinde ve devletin diğer eyaletlerinde uyguladığı azınlık hukuku, farklı din, kültür ve çeşitliliğin barış ve hoşgörü ortamında bir arada yaşamanın nasıl gerçekleştiğini göstermiştir.

Batı ise bir arada yaşama tecrübesinden yoksundur. Bu tarihte oluşan batı kimliği de kendini 'öteki' ne (yani Osmanlıya) göre tanımlamıştır. Yahudilere bakış açısı ise bundan biraz farklıdır ve Hıristiyan teolojisine göre şekillenmiştir:

"Hıristiyan Avrupa, Yahudileri Hz. İsa'nın, dolayısıyla Tanrının katilleri olarak görmüş ve bu cürümden-ilk günah inancında olduğu gibi-bütün Yahudi neslini sorumlu tutmuştur. Bu anlayış zamanla Ari kökenli bir anti-semitizme dönüşmüştür. Yahudi meselesi Avrupa'da Hıristiyan teolojisinden kaynaklanan anti-semitik bir hareket iken, II. Dünya savaşından sonra Ortadoğu'ya empoze edilmiş olan İsrail meselesine karşı Müslümanların gösterdiği tepki politik temelli anti-Siyonist bir tepkidir. İsrail'in kurulması ile birlikte Atlantik eksenli Batı hem Yahudi meselesini yabancı bir coğrafyaya ihraç etmiş, hem de şuuraltılarında yer etmiş olan günah çıkarma psikolojisiyle asırlardır sürdürdükleri anti-semitik ırkçılığın en

¹⁶¹ Gülsatar, M., "Filistin- İsrail Çatışmasının Temel Parametreleri", Müzakere Teknikleri ve Çatışma Yönetimi, Beykent Üniversitesi Ortaköy kampüsü, İstanbul, 08.12.2002

¹⁶² Davutoğlu, A., "Yahudi Meselesinin Tarihsel dönüşümü ve İsrail'in yeni stratejisi", Avrasya

Dosyası, İsrail Özel Sayısı, 1994, s.87-98

son misali olan Nazizm için gerekli diyeti ödemiştir. Bu psikoloji ile ABD'nin stratejik hesapları ve Siyonist kongrenin ön gördüğü hedefler belli bir kesişim alanında buluşmuştur.”¹⁶³

Yahudiler Roma işgalinden sonra değişik coğrafyalara dağılmışlardır. Gittikleri yerlerde ticaret kolonileri kurmuşlar, zanaat mesleğiyle meşgul olmuşlardır. Yahudilerin günümüze kadar varlığını (kimliğini) korumalarının tek sebebi dini öğretilerini sıkı sıkıya sarılmalarıdır.

Ayrıca gittikleri yerlerde can güvenliklerinin olmaması ve sürekli sürülme tehdidi Yahudilerde yeni bir hayat anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bu da kendilerine özgü mali yapıların oluşmasına sebep olmuştur. ‘Yükte hafif, pahada ağır’ diye tanımlayabileceğimiz sarraflık, finans ve bankerlik gibi mesleklere ilgi göstermişlerdir. Bir Yahudi sürülse de sermayesini cebinde götüreceğini tecrübe etmiştir.

Bir taraftan dini öğretisinden gelen yüceltme ve seçilmişlik duygusu, diğer taraftan gerçek hayatta sürekli bir sürgün, hor görülme ve aşağılanma muamelesi görmüşlerdir. Bu farklılık bir çelişki oluşturmuş ve Yahudi düşüncesinde bir gerilim alanı yaratmıştır.

“İsrail devletini ortaya çıkaran insan unsuru Yahudi toplumunun tarih hafızasının oluşturduğu kimlik, dünya görüşü ve tecrübeler birikiminin ürünüdür. Bu toplumun siyasi davranış kalıpları, tepkileri, planları, başarıları ve zaafı bu uzun sürecin eseridir. Tevrat'ın öğretisi doğrultusunda teorik olarak kendini seçilmiş ve dünyayı yönetme ayrıcalığına sahip yegane etnik grup olarak gören Yahudilerin son iki bin beş yüz yıllık tarihi realite içinde sürekli tahkir edilen, sürülen, dağınık bir toplum tecrübesi yaşamış olmaları Yahudi toplum psikolojisini ortaya çıkaran temel unsurdur. Farklı toplumlar içinde varlığını idame ettirme ve tarihi misyonu gerçekleştirme çabası Yahudi bireyin psikolojisinde yerellik ile evrensellik arasında bir gerilim alanı doğurmuştur. Ortaçağ boyunca bu çağların getirdiği yerellik içinde gettolara sıkışmış ikinci bir yerellik yaşayan Yahudiler, aynı zamanda gelecekte seçilmiş millet olarak kuracakları evrensel hakimiyet idealini yaşatmaya çalışmışlardır. Yahudi toplumunun varlık sebebi olan dini öğreti hem yerelliğin hem de evrenselliğin Yahudi toplum psikolojisinde çelişik ama vazgeçilmez unsurlar olarak nesilden nesile aktarılmasını sağlamıştır. Avrupa'da ki anti-semitik saldırılar karşısında barışçıl ve evrensel mesajlar veren Yahudiler Ortadoğu coğrafyasında aynı saldırgan yöntemleri benimseyen bir siyasi tavır kendi içlerinde meşru kılabilmişlerdir. 1982 yılındaki Lübnan işgalinde Hristiyan güçlerle birlikte Sabra ve Şatilla kamplarında Filistinli çocuk ve kadınları öldüren Yahudi askerler muhtemeldir ki Nazi kamplarında soykırıma tabi tutulan insanların çocuklarıydılar. Etnik üstünlük ve seçilmişlik dogmasını nesilden nesile aktaran toplumlarda bu ikili tavrın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu dogma bu toplumları zayıf oldukları dönemde başka toplumların baskıları karşısında mağdur ve barış sever, güçlü olduklarında ise hakim ve

¹⁶³ Aynı, s.86

baskıcı kılabilmektedir. Bu dogmanın dini bir temel ile meşru kılınmış olması çelişkiyi daha da bariz kılmaktadır.”¹⁶⁴

Bu dini dogma 19.yy başlarında dünyadaki gelişmelere paralel olarak, milliyetçilik düşüncesi şeklini almıştır.

1.2. Siyonizm’in Doğuşu

Yahudiler sürgün hayatlarında ‘vaat edilmiş topraklar’ ülküsünü hiç unutmadılar. Siyonizm’in temelini oluşturan da bu düşünce olmuştur. Avrupa da gelişen anti-semitik politikalar, gelişen milliyetçilik akımları ve Arz-ı Mev’ud’a duyulan özlem siyonizmin bir siyasi akım olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur:

“Milliyetçilik cereyanları Avrupa kıtasını allak bullak ederken, aynı topraklarda yaşayan Yahudilerin fikri gelişiminin mezkur akımın tesir sabası dışında kalması düşünülemezdi. Yahudi aydınlarının pek çoğu artık Museviliğin sadece bir iman meselesi olmadığını, aynı zamanda da başlı başına bir milliyet teşkil edecek unsurlara sahip olduğunu kabul ediyor ve savunuyorlardı. Yahudi müttefikleri (Dr. Pinseker, Musa Hess) Museviliğin vatani, devleti ve bu iki değeri tamamlayacak maddi müesseselerden yoksun olsa dahi, manevi bir millet vücuda getirdiğine inanıyorlardı.”¹⁶⁵

Avrupalı Yahudi aydınlar, Museviliğin bir din olmanın ötesinde, milliyeti oluşturan bir unsur, yeni bir kimlik inşa etme aracı olarak algılamaya başladılar. Bu aydınların başında Leo Pinsker gelir ve düşünceleriyle Siyonizm’in temelini atar. “Yahudilerin kapalı bir cemaat yapısına sahip olmalarından dolayı yaşadıkları toplumlarda korku, endişe ve tepki doğurdukları gerçeğinden yola çıkan yazar, Museviliğin aşağılanmasıyla sonuçlanan bu kısır döngünün ancak Vaat edilmiş Topraklar da milli hakimiyet esasına dayalı, tam müstakil bir Yahudi devletinin kurulmasıyla aşılabileceğini belirtir.”¹⁶⁶ Bu fikirler dünya Yahudileri arasında geniş yankı uyandırır.

Ancak, Siyonizm için asıl dönüm noktası Teodor Herzl’in ortaya çıkmasıdır. Herzl, Yahudi Devleti adlı eserinde “eğer inanıyorsan o bir masal değildir”¹⁶⁷ diye tanımladığı Yahudi devletinin tek çözüm yolu olduğu düşüncesindedir. Bu kitap büyük ilgi uyandırır ve Siyonist hareketin el kitabı haline gelir.

¹⁶⁴ Aynı, s.96

¹⁶⁵ Öke, M. K., Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, 4.Baskı, İzmir, 2002, s.367

¹⁶⁶ Said, E., Filistin’in Sorunu, İstanbul, 1985, s.85

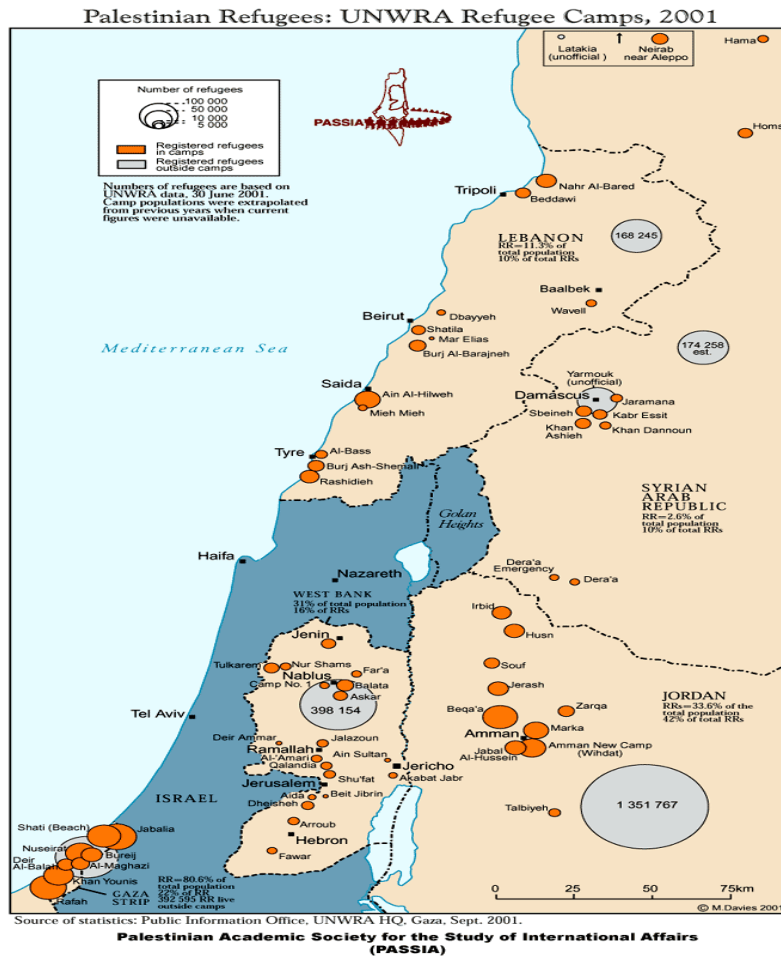
¹⁶⁷ Jean, A., Esther, C., Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail, İstanbul, 2002, s.273

Herzl gazeteci ve yazardı. Hedefe ulaşmada yazarlığının yeterli olamayacağını, etkin bir diplomasinin davasına daha iyi hizmet edeceğine inanmaya başladı. Çünkü Yahudi meselesini uluslararası bir olgu olarak algılıyordu:

“Bu güne kadar (kolonizatör Siyonistlerin) yaptıklarına müteşekkirim. Diyen politik siyonizmin babası Dr. Teodor Herzl hatıranlarında prensip itibariyle Filistin’e sızma yoluyla Yahudilerin tesis edilmesine karşı olduğunu açıkça belirtmiştir. Eğer bu usul üzerinde ısrar edilirse sonucun Filistin’de gayri menkul fiyatlarının korkunç yükselme kayd edeceğini, bu tür çabaların Yahudilerin arazi satın alma şansını gitgide zorlaştıracaklarını iddia etmekte haksız değildi. Yahudi Devleti adını verdiği layihasında da belirttiği gibi Herzl için Yahudi’nin acıklı durumu milletlerarası bir mesele idi. Çözümü ise meselenin beynelmilel platoya çıkarılıp, devletlerin dikkatini toplamak ve bu hususa eğilmelerini sağlamak ve bunları müteakip milletler arası forumlarda müzakere edilmesi ile gerçekleşebilirdi.”¹⁶⁸

Bu diplomasi için uygun gördüğü en makul yöntem ise Osmanlı Sultanı ile görüşmekti ve taleplerini içeren birçok görüşme gerçekleştirdi.

Harita:5 Filistin Kampları¹⁶⁹



¹⁶⁸ Refik Şakir en-Nedşe, , Sultan II.Abdülhamit ve Filistin, (Çev.N. Gevri), İstanbul, 1998, s.217

¹⁶⁹ www.passia.com

1.3. Siyonizm Ve II. Abdülhamit

Bu görüşmelerde Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi durumunda Osmanlı'nın yeniden eski günlerine döneceği konusunda fikir beyan eder. Ayrıca Osmanlı borçlarının konsolidasyonu ve madenlerin işletilmesi konusunda padişahı ikna etmeye çalıştı. Tek şartı vardı: Filistin'in Yahudi iskanına açılması.

“Dr. Herzl'in ikinci denemesi 1901 yılına rastlar. Beş bin altın vad ettiği Yahudi asıllı müsteşrik Armenius Vambery'nin aracılığı ile Sultan Amit'le bir randevusu tesis etmeyi becermiş olan Siyonist lideri Mabeyin teşrifatçısı İbrahim bey'in tercümanlığı ile Abdülhamit'e batı memleketlerinde ırkdaşların uğradığı haksızlıkları ve çektikleri zulümleri anlatan Dr. Herzl, Musevi tebaasına iyilik ve adaletten dolayı dünya Yahudiliğinin şükranlarını iletir. Dr. Herzl, intibalarını yazarken Abdülhamit'i iyi tabiatlı ve üstün zekalı bir insan olarak tarif eder. Ermenilerin aleyhte propagandalarına rağmen Sultan Hamit ne zalim ne de dessay bir kimsedir, fakat kendi adına barış, rezil bir entrikacılar zümresinin habaseti icra ettikleri bir çember içine alınmış bir mahpustur.”¹⁷⁰

Sultan Abdülhamit, bütün bu cazip teklifleri reddeder. Yahudileri karşısına almak niyetinde de değildir. Nitekim son görüşmede Yahudilerin Filistin dışında, İmparatorluğun değişik bölgelerine yerleşip, her türlü madeni işletebilecekleri yönünde kararını bildirir. Bunu yeterli görmeyen Herzl, Osmanlıdan umudunu keser, şansını Rusya ve Almanya'da dener.

Yahudilerin, “Siyon'a geri dönme ideali daha öncede belirtildiği gibi din menşelidir.”¹⁷¹ Siyonist aydınlar kişisel yaşamlarında seküler ve modern bir hayat tarzı benimsemelerine karşın, siyasi kararlarında mümkün olduğu kadar Tevrat hükümleri doğrultusunda karar almaya çalışmışlardır. Yani, Musevilik Siyonizm üzerinde belirleyici olmuştur:

“Musevilerin Sion dedikleri Filistin'e dönme hülyası Tevrat'ın esas prensibini teşkil eder. Bu inanç, Yahudilerin benliklerine öylesine yerleşmişti ki büyük bir metanet ve tevekkülle dünyanın dört bir yanına dağılmış Musa ümmetine toplayacak, Kral Davut'un altı köşeli yıldızı altına birleşecek ve onlara kutsal topaklara kadar rehberlik edecek lideri Mehdi'nin zuhurunu bekliyorlardı. Sinagog ayinleri dönüş dualarından müteşekkildir. Gerek günün muntazam üç servisi arasında gerekse de yemek sonrası mufassal şükran dualarında Beni İsrail Salamon (Süleyman) peygamberin meşhur mabedini Kudüs'te yeniden onarıp ihya etmek için Tanrılarına yakarırılar. Hiçbir İbrani vaizinin hutbesini 'Kurtarıcı bir gün Sion'a

¹⁷⁰ Bozdağ, İ., II.Abdülhamit'in Hatıra Defteri, 2.Baskı, İstanbul, 2001, s.267

¹⁷¹ Nillus, S., Siyon Liderlerin Protokolleri, (Çev.R. Can), İstanbul, 2003, s.85

(Filistin) gelse' demeden ve onu takibende cemaatin 'Amin' cevabını yapıştırmadan bitirmesi düşünülemezdi."¹⁷²

Siyonizm'i oluşturan bir diğer etken ise, Avrupa'daki anti-semitik politikalarıdır. Almanya ve Fransa'da hareket alanları iyice daralan Yahudiler, Doğu Avrupa'da kendilerine yeni bir hayat alanı açmaya çalışmışlardır. Burada da şiddetten nasiplerini alırlar. Bu şiddet politikası, Siyonizm'e ivme kazandırmış, adeta Yahudiler için alternatifsiz bir siyasi akım haline gelmiştir. Bu baskı ve şiddet politikasının en yoğun olduğu Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde Siyonist hareket en çok taraftar kitlesine ulaşmıştır:

"Hıristiyan cemiyetlerini bir veba salgını gibi saran ateşli Yahudi aleyhtarlığı bir baskı mekanizması olarak menfi yönden de olsa Siyonizm'in oluşması ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Rusya'da olsun, Romanya'da olsun Yahudi cemaatleri devamlı ve sistematik bir şekilde hor görülüyorlar, vatandaşlık haklarından yoksun bırakılıyorlar ve akla gelmedik her türlü işkenceye muhatap oluyorlardı mesela Rusya Yahudileri imparatorluk Rusya'sı ile Polonya krallığı arasında bir yerleşim mıntikasına istif edilmişler ve pasaportsuz memleket seyahatten mazur tutulmuşlardı. İş ve kazançlarını tayin edecek bir çok meslek kapısı yüzlerine kapatılmıştı. Öğretim istekleri karşılıksız kalmıştır, kendi okullarını dahi açmalarına müsaade edilmemişti. Mülkiyet hakları kısıtlanmış, devlet ve belediye hizmetlerinde görev almamaları katiyetle yasaklanmıştı."¹⁷³

Herlz sonrası Siyonizm hareketi bütün ağırlığını İngiltere'ye kaydırmıştır. Bütün ağırlığıyla bu ülkenin uluslararası politikası üzerine odaklanmıştır. Bütün bunlar yaşanırken Filistin'e yönelik Yahudi göçü de kesintisiz devam etmektedir. Siyonistlerin İngiltere nezdindeki girişimleri kısa sürede netice verir. "İngiltere dışişleri bakanı Balfour, İngiltere'nin Filistin'de kurulacak bir Yahudi ulusal yurduna destek vereceğini bildiren bir deklarasyon yayınladı.(2 Kasım 1917)

Bu Siyonizm'in bugüne kadar elde ettiği en büyük kazanımdır."¹⁷⁴ Bu belgeyle İngiltere, Siyonizm'i tanıdığını gösteriyordu. Böylece uluslararası politikada Filistin'de bir Yahudi devleti kurmanın yolu da açılmış oldu. Bu tarihte Filistin nüfusunun % 10'u Yahudilerden oluşmaktaydı.

¹⁷² Manaz, A., Siyasi Siyonizm Tarihi, İstanbul, 2005, s.239

¹⁷³ Arendt, H., Totalitarizmin Kaynakları, Antisemitizm, İstanbul, 2005, s. 264

¹⁷⁴ Nicault, C., Kudüs 1850-1948, (Çev.E. Seval Vali), İstanbul, 2001,s. 32

1.4. Kudüs'ün Statüsü Sorunu

“Yahudiler tarafından yer-us halim, Araplarca el-Kudüs, Avrupalılarca Jerusalem ve Türkler tarafından Kudüs veya Kudüs-i şerif olarak isimlendirilen bu şehir üç semavi din tarafından da kutsal kabul edilmektedir.”¹⁷⁵

Kudüs Filistin sorununun en gerilimli müzakere konusu olmuştur. Bu gerilim yüz yıllık Yahudi politikalarının Kudüs ayağını oluşturmaktadır. Bu süreçte Filistin'in diğer bölgelerinde olduğu gibi burada da yoğun bir Yahudi gücü yaşanmış emlak ve vakıf arazileri işgal veya istimlak edilmiş bunun sonucu Yahudi nüfus hızla artarken, Filistinliler mülteci konumuna gelmişlerdir.” Bu politikayla birlikte Kudüs İsrail Filistin çatışmasını en önemli aktörü olmuş halende sürmekte olan gerilim ve çatışmaların kaynağını teşkil etmektedir.”¹⁷⁶

Gelen Yahudi göçmenler şehrin batı kısmına yerleşmeye başladı doğu Kudüs nüfusu Araplardan oluşmaktaydı bunun üzerine “BM Filistin özel komitesi tarafından bir taksim planı hazırlandı, sorun bu planla aşılmaya çalışıldı: 1948 yılında 181 sayılı Genel kurul kararı ile Kudüs şehri özel bir rejim altında bir corpus separatum olarak kurulacak ve BM tarafından yönetilecektir.”¹⁷⁷ Yahudiler tarafından kabul edilen bu karar Araplarca reddedildi.

Bunun üzerine Yahudiler 1948 yılını İsrail in bağımsızlık yılı ilan etiler.şehir filen ikiye bükündü doğusu Arapların, batısı İsrail in kontrolüne geçti Oysa İsrail in BM kabulü şartlarında biri de Kudüs ün statüsü idi: İsrail in BM alınması. (11 Mayıs 1949) 3 şartla kabul edildi: “Kudüs ün statüsüne dokunulmayacak, Filistinli Arapların evlerine dönmesine izin verecek, Taksim kararıyla tespit edilen sınırlarına riayet edilecek.”¹⁷⁸

Bu karar karşısında İsrail 1950 de Kudüs'ü başkent ilan etti. Birçok hükümet organını oraya taşıdı. 1967 savaşında şehrin tamamı İsrail'in işgaline geçti. Şehrin statüsüne ve sınırlarına dün yoğun bir değişikliğe gidildi. Bunun üzerine BM Genel Kurulu 1967 tarihli 2253 sayılı kararla bu çabaları ve alınan tedbirleri tanımadığını ilan

¹⁷⁵ Faruki, İ. R., İslam ve Siyonizm, (Çev.M. Çiçek), İstanbul, 1990, s.47

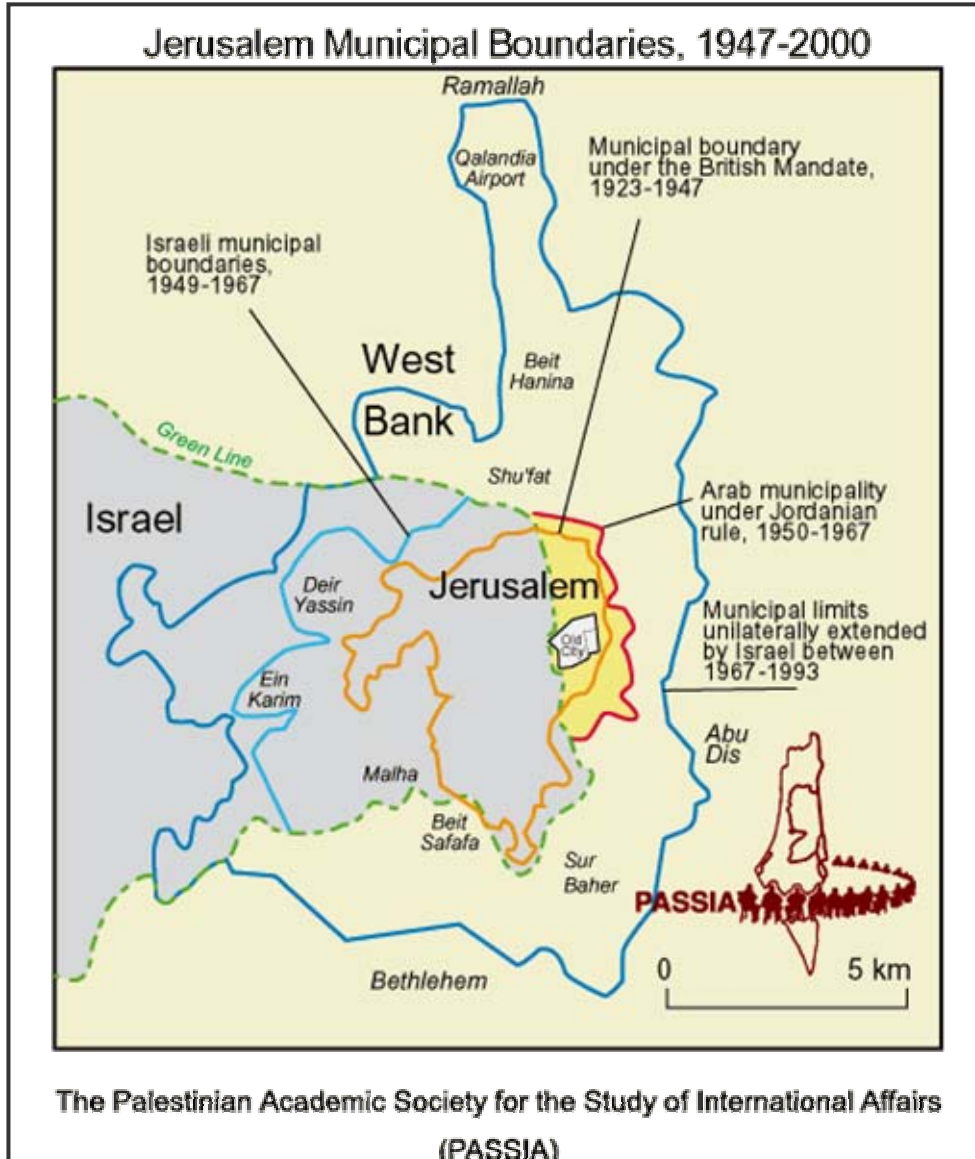
¹⁷⁶ Şami, A., Din Devleti İsrail, İstanbul, 2004, s.79

¹⁷⁷ Pazarcı, H., Uluslararası Hukuk, C. I., Ankara, 1992, s.284

¹⁷⁸ Garaudy, R., İsrail Mitler Ve Terör, İstanbul, 1996, s.173

etti: İsrail tarafından şehrin statüsünü değiştirmek için alınan tedbirlerin bir sonucu olan Kudüs'te hakim olan durumdan ciddi endişe duyarak, Bu tedbirleri geçersiz sayar, İsrail'i halihazırda almış olduğu bütün tedbirleri terk etmeye ve Kudüs'ün statüsünü değiştirecek her han gibi hareketlen derhal vazgeçmeye çağırır.

Harita:6 Kudüs Sınırları 1947-2000¹⁷⁹



¹⁷⁹ www.passia.com

Ancak İsrail bu kararı dikkate almayarak şehrin statüsünü değiştirmeye devam ediyordu. Şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik bu uygulamalar sonucu BM 2254 kararı alır.

Genel Kurul İsrail'in 2253 sayılı karara uymamasını en şiddetli esef ve endişeyle dikkate alarak, "İsrail'in 2253 sayılı Genel Kurul kararını ifa etmedeki ihmali katiyen tasvip etmez; ve bu kararla İsrail'e yapmış olduğu, hali hazırda almış olduğu bütün tedbirleri terk etmesi ve Kudüs'ün statüsünü değiştirecek herhangi bir hareketten derhal vazgeçmesi çağrısını yeniler"¹⁸⁰

Güvenlik Konseyi'ne ve Genel Kurul'a durum hakkında ve şu anki kararın uygulanması hakkında malumat verilmesini Genel Sekreter'den rica eder. Alınan bu kararların uygulanmadığı BM Özel temsilcisi tarafından (Ernest, A. Thalman) hazırlanan raporla teyit edildi.

Bu rapora göre: "Batı Kudüs'ün nüfusunun 100000 kişi olup ve tamamının Yahudi olduğu; Doğu Kudüs'ün 70000 nüfusunun ise şu şekilde dağıldığını ifade etmektedir: % 81 Müslüman, % 8.1 Katolik, % 6.5 Ortodoks, % 2.4 Ermeni ve % 2 diğer."¹⁸¹

"Statüyü değiştirmeye yönelik fiili durumların en önemli adımlarından biri de Kudüs Belediye sınırlarını genişletme kararıdır"¹⁸².

Diğer taraftan "kutsal mekanlara dönük kazı çalışmalarının yapılması, ibadet özgürlüğünün sınırlandırılması, ağar kontrol, arazilerin kamulaştırılması, vakıf arazilerin yıkılması, Yahudi yerleşimcilerinin yerleştirilmesi bir çok Filistinlinin şehri terk etmesine sebep olmuştur"¹⁸³. Bu da beraberinde bir çok sosyal ve iktisadi problem getirmiştir.

¹⁸⁰ Genç, M., BM Ve Uzmanlık Örgütleri, Cilt 1, Bursa, 1998, s.150

¹⁸¹ Armaoğlu, F., Olaylarla Filistin meselesi, İstanbul, 1994, s. 269

¹⁸² Davutoğlu, A., "Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci", Filistin Çıkmazında Çözünme, İstanbul, 2003

¹⁸³ Erol, H., Kudüs'ün Kutsallığı, İstanbul, 2000, s.23

2. BARIŞ SÜRECİ EKSENLİ AÇILIMLAR

2.1. Kudüs'ün Statüsü ve Uluslararası Hukuk

Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından alınan 2253 ve 2254 sayılı kararları hatırlatarak İsrail'in bu kararların aksi bir şekilde daha ileri adımlar attığının ve askeri işgal yoluyla toprak kazanımının izin verilemez olduğunun tekrar vurgulandığı statünün değiştirilemeyeceği ve İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik almış olduğu bütün tedbirleri iptal etmesi yönde daha ileri adımlar atmaması gerektiği açıkça belirtilmiş ve 1969'da 267 sayılı kararı alarak bunu tekrar vurgulamıştır.

Uluslararası camiada BM kararlarının tartışıldığı bir esnada Mescid-i Aksa'nın kundaklanması gerçekleşmiştir. "İsrail BM Hukuku ve Uluslararası camiaya aldırmandan bu tür provaktif eylemleri sürdürmeye devam etti. İsrail hükümeti bu kararlar temelinde hiçbir politik organla tartışmaya girmeyeceğini, İsrail'in Kudüs politikasının değişmeyeceği vurgulanmıştır."¹⁸⁴ İsrail'in bu tutumu 1980'de kabul edilen 'Bölünmez Kudüs İsrail'in başkentidir' Kararı ile radikal bir sürece girilmiştir:

"İsrail'in Kudüs'ten başlayarak Filistin Musevileştirmeye başlaması, vakıf arazilerin istimlak edip, kutsal kentten Arap sakinlerini çıkarmaya yeltenmesi, üstelik bu şehri başkent ilan etmesi, köktencileşmeye doru tırmanan Musevi dinsel uyanışının delileri olarak görülmektedir."¹⁸⁵

BM 478 nolu kararı üzerine Kudüs'te Büyükelçilikleri bulunan ülkeler tekrar Tel-Aviv'e geri döndüler. Bu atmosfer soğuk savaş döneminin sonuna kadar devam etti.

Soğuk savaş sonrası uluslararası kamuoyu şehrin statüsünün tek taraflı olarak değiştirilemeyeceğini belirtmiş, BM Güvenlik Konseyi 242 ve 338 sayılı kararlar temel alınarak ve Madrid süreci sırasında ortaya çıkan toprak karşılığı barış ilkesi temelinde acil, kalıcı ve adil bir çözüme ulaşılması ön görülmüştür. Bu süreç belli aşamalardan sonra kısmi ilerleme de kaydetmiştir. Ancak Kudüs'ün nihai statüsünün tartışılmayacağı konusundaki İsrail politikası görüşmeleri tıkamıştır. İsrail bu güne kadar Kudüs'ün meşru statüsüne dönük üç ihlalde bulunmuştur: "1-Şehri işgal ve ilhak etmesi, 2-Demografik yapıyı değiştirmesi ve 3-Araplara ait mülkleri yağmalaması ve

¹⁸⁴ Garaudy, R., Siyonizm Dosyası, (Çev. A. Ayan), İstanbul, 2002, s.90

¹⁸⁵ Öke, M.K., Din Ordu Gerilimi, İstanbul, 2002, s. 349

bunlara el koyması”.¹⁸⁶ Bu politika uluslararası hukuk ve BM Mevzuatına aykırılık teşkil etmektedir. (BM 242 sayılı karar, BM Anayasası 2. madde ve diğer hükümler.)

BM Anayasası barışın tehdidi, bozulması ve saldırma halinin vuku bulması halinde yapılacak hareketler 39.md. şu şekilde hükme bağlanmıştır: “Güvenlik Kurulu, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırma filinin vuku bulunduğunu tespit ederse Milletlerarası barış ve güvenliğinin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. maddeler gereğince hangi tedbirlerin alınacağını kararlaştırır.”¹⁸⁷ Bugüne kadar BM kararları ve uluslararası hukuk hiçbir uygulama şansı bulamamıştır. Taraflar barış masasına uluslararası aktörlerin (ABD) telkini ile oturmayı tercih etmişlerdir.

Filistinliler prensipte, Doğu Kudüs ve Harem-i Şerif üzerinde Filistin egemenliğini tanıyan ve Kudüs’ün statüsü ve sınırları ile ilgili her türlü İsrail emir-vakisini reddeden BM kararlarının uygulanmasında ısrar etmektedir. İsrail politikaları Kudüs’ü bölmekte, coğrafi ve iktisadi yönden küçük adacıklara hapsederek Beytüllahim, Doğu Kudüs ve Ramallah’ın doğal gelişim içinde Birleşik bir Filistin metropolüne dönüşüm sürecinin önüne geçmektedir: Kudüs’teki Filistin pozisyonunun anahtar unsuru, “Kudüs’ün herkesin serbestçe girebileceği açık şehir statüsünde olmasıdır. Bu ilke, her iki tarafın da kutsal mekanlardaki giriş ve ibadetinin yanında Filistin devletine doğru serbest bir yönelişi de teminat altına alacaktır.”¹⁸⁸

İsrail’in Kudüs’teki pozisyonunu pekiştirmek ve Kudüs’ün demografik, idari, kültürel niteliğini zamanla değiştirmek üzere kurgulanan ve birbirinden farklı yönetimlerce de tutarlı bir şekilde sürdürülen bu politikanın ana unsurları şunlardır:

“1967 savaşından sonra, işgal edilen Doğu Kudüs’ün de dahil olduğu yeni belediye sınırlarının ilanı. Tüm parametrelerin yeniden kurulacağı yeni bir ‘Büyük Kudüs’ fikrinin tanımlanması ki; Büyük Kudüs’ün bu yeni tanıma göre eski şehrin, belediye sahasının sadece % 1’ini teşkil ettiğini belirtmek oldukça önemlidir.

I. Toprak kontrolü ve müsaderesi

II. Yerleşim birimlerinin inşası

¹⁸⁶ Beşli, S., “Kudüs’ün Statüsü Sorunu”, Filistin Çıkmazından Çözümüne, İstanbul, 2003, s.267

¹⁸⁷ Karaman, L., Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu, İstanbul 1991,s.70

¹⁸⁸ Davutoğlu ve diğerleri, s. 23.

- III. Stratejik yol inşaatının planlanması
- IV. Doğu Kudüs'e Yahudi göçünün teşvik edilmesi
- V. Filistinlilerin gerek ekonomik açıdan gerekse Kudüs'te ki mülkiyet ilişkileri açısından gelişmesini engellenmesi
- VI. Tarihi şehirde ve Doğu Kudüs'te Filistinli nüfusu azaltacak politikaların uygulanması.”¹⁸⁹

2.2. Arafat Sonrası Gelişmeler

“8 Şubat 2005'te, Mısır'da yapılan görüşmelerde, taraflar arasında ateşkesi takiben, barış sürecinin ilerlemesine katkı sağlayacak adımlar atılması öngörülmüştür”¹⁹⁰. Ortak bir güvenlik işbirliği komitesi kurulması, İsrail'in 2005'te Gazze'den çekilmesi ve Batı Şeria'daki dört Filistin yerleşim biriminden çekileceğini taahhüt etmesi, bir grup Filistinli mahkumu serbest bırakması ve Filistin yönetimi'nin İsrail'e yönelik terör eylemlerini önleme yolundaki girişimler umut verici adımlar olmuştur. Bu zirve sonrasında İsrail ve Filistin tarafları arasında şiddete son verilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır.

Daha önce bu konuda birçok girişimde bulunulmuş, fakat başarı sağlanamamıştır. Neden olarak dönemin şartlarının barış için uygun olmaması gösterilmiştir. Ancak bugün şartlar değişmiştir. “Öncelikle Arafat'ın ölümü ve sonrasında Mahmut Abbas'ın Filistin lideri olması barış için fırsat olabilir.”¹⁹¹ Filistin sorununa ve İsrail'le mücadele yöntemine ilişkin yaklaşımı farklıdır. Abbas'ın barış için ilk adımı şiddete son vereceğini söylemesidir. Abbas, silahlı mücadelenin Filistin tarafının müzakere gücünü zayıflattığını, bu nedenle şiddete son verilmesi gerektiği tezini savunmuştur.

Barış sürecini tehdit eden unsurlar varlığını sürdürmektedir. “En küçük bir saldırı dahi şiddeti körükleyebilir ve barış görüşmelerini bitirebilir. Barışa yönelik tehdit silahlı gruplar ve İsrail içindeki radikal kesimlerden gelecektir.”¹⁹² Mahmut Abbas, bu kesimleri kontrol etmede zorlanacaktır. Abbas'ın lideri olduğu El-Fetih ile, iktidardaki

¹⁸⁹ Aynı, s.19

¹⁹⁰ Aras, B., Filistin –İsrail Barış Süreci Ve Türkiye, İstanbul, 2005, s.14

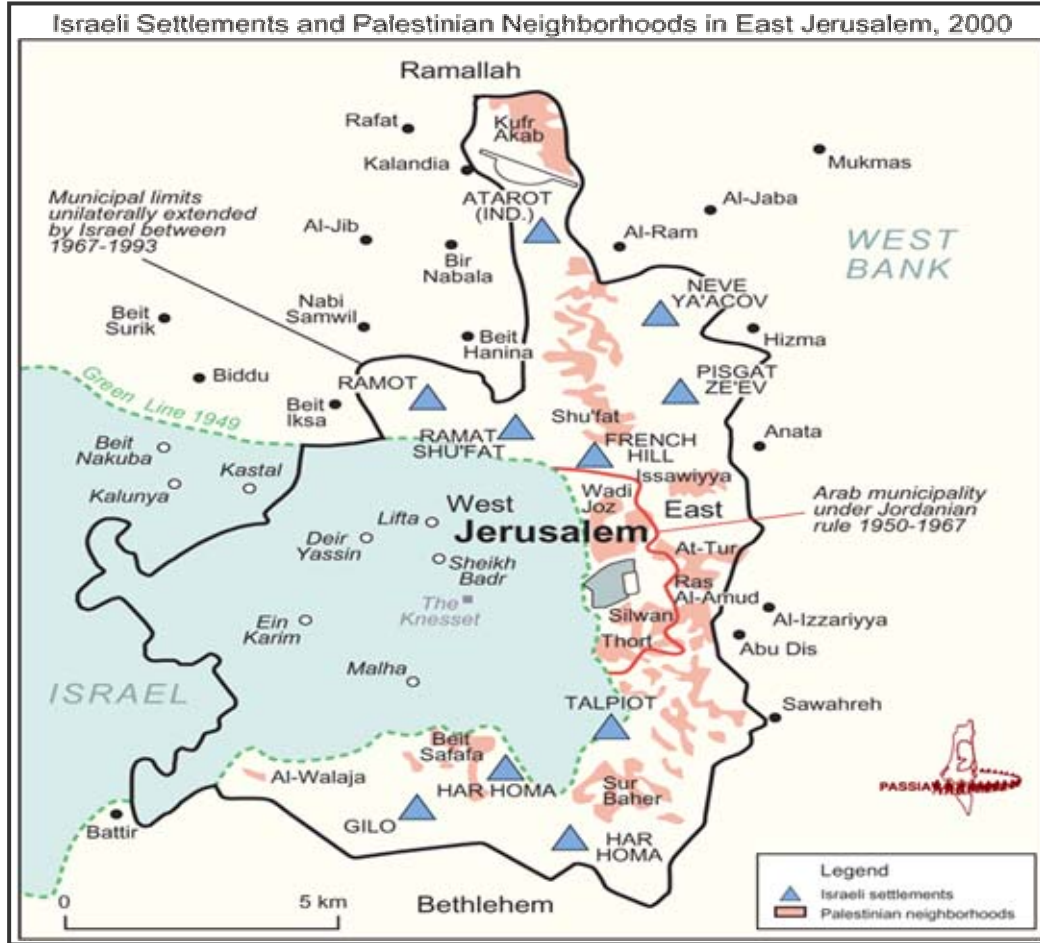
¹⁹¹ Bishara, M., Filistin/İsrail, İstanbul, 2003, s.62

¹⁹² Shahak, İ., - Mezvinsky, N., İsrail'de Yahudi Fundemantalistler, Ankara, 2002, s.88

HAMAS arasında bir uzlaşma sağlaması gerekmektedir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi, Filistinlilere istihdam sağlaması, siyasi konumunu sağlamlaştırması, yönetim içindeki yolsuzlukla mücadelenin olmasına bağlıdır.

İran ve Suriye Filistin politikasını etkileyen aktörlerdir. Filistin’de Lübnan’da İran ve Suriye destekli silahlı guruplar vardır. İran ve Suriye bu guruplar aracılığıyla İsrail’e yönelik tehditler oluşturabilir. “ABD İran ve Suriye üzerinde baskı kurup, İran’ı istikrarsızlaştırmak, İsrail’in güvenliğini garantiye almak ve barış sürecine etkilerini nötralize eden politikalar izlemektedir.”¹⁹³ Filistinliler, sürgün, işgal ve birçok sorun’un yanında yahudiler’le bir arada yaşamaya katlanmak zorunda kalmışlardır.

Harita :7 Doğu Kudüs’te Yahudi yerleşimciler¹⁹⁴



¹⁹³ Chesnot, C., - Jama, J., Filistinliler, Ankara, 2005, s.239

¹⁹⁴ www.passia.com

2.3. ABD'nin Filistin Politikası

ABD taraflar arasında daha uzlaşmacı ve bir orta yol önererek barış girişimlerinde bulunmuştur.

“Bu orta yol bulma çabası bir taraftan Kudüs ile ilgili Filistin pozisyonunu destekleyen uluslararası hukuk normlarını Filistin pozisyonunu destekleyen uluslararası hukuk normlarını esneterek İsrail'e manevra alanı açmaya, diğer taraftan da İsrail'in de facto statüden kısmi tavizler vermesini sağlayarak Filistinlilerin Kudüs konusundaki hassasiyetlerini tatmin etmeye yönelmiştir.”¹⁹⁵

ABD sürece destek vereceğini ve sorunun çözülmesi yönünde katkı yapacağını göstermiş, diğer taraftan de daha tedbirli ve mesafeli yaklaşacağını sinyali vermiştir. “Bu çerçevede İsrail yanlısı tutumunu ön plan çıkararak Filistin yönetimine verdiği yardımı geri almıştır”¹⁹⁶. ABD'nin aktif olarak içinde olmadığı, desteklemediği bir barışın başarı şansının da az olduğu söylenebilir.

ABD'nin Ortadoğu politikası, İsrail'in güvenliğini sağlamaya yöneliktir. “İsrail ile ABD ortak tehdit algılanmasına sahiptir. ABD İsrail'e tehdit oluşturan rejimlerle yakından ilgilenmektedir. Terörizm, Filistin meselesi ve Irak savaşı gibi konularda anlayış birliğine varmışlardır.”¹⁹⁷

Bugün tartışılan değişik senaryolar gündemdedir. Bunlardan biri Batı Şeria topraklarını Ürdün ile birleştirmek. Oysa Ürdün'ün nüfusunun % 50'sinden fazlası Filistin asıllıdır ve yeni toprak kazanımı hoş görülse bile Filistinlilerin Ürdün'de nüfusun çoğunluğunu oluşturması Ürdün halkı için istenmeyen bir durumdur.

Öte yandan Filistin Devleti'nin kurulması, Filistinliler kadar Arap dünyasının da milli davası haline gelmiştir. Filistinli mülteciler vatandaşlık hakkından yoksundur. Filistin diasporası çatışmaların tırmanmasına ve yeni çatışmaların ortaya çıkmasına hizmet eder. İsrail'de istikrar sağlanmadan, Ortadoğu sükun bulmayacaktır.

Kudüs'te Müslümanları dışlayan bir yaklaşım, kısa vadede başarı sağlayabilir ama orta vadede İsrail ve batı hedeflerine yönelik saldırıları tetikleyebilir. “Soruna bu açıdan yaklaşmak, bölgede totaliter rejimlerin devamına ve yeni diktatörlerin ortaya

¹⁹⁵ Davutoğlu ve diğerleri, s.19- 23.

¹⁹⁶ Akçay, M., Filistin'de Barış Oyunu Stratejik Atlatmalar, İstanbul, 2004, s.180

¹⁹⁷ Özmen, S., Ortadoğu da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail, İstanbul, 2005, s.37

çıkması yol açabilir.”¹⁹⁸ Sorununun bu şekilde çözümü, bölge yönetimlerinin ve İslam dünyasının muhalefetine yol açacaktır. “İstikrar ancak kaynakların kontrolü ile sağlanabilir. Bu ise işbirliği ile mümkündür. Oysa askeri müdahale bölgede kırılğan, zayıf ve meşruiyeti tartışmalı yeni yapılar ortaya çıkaracaktır.”¹⁹⁹

2.4. Barış’ın Önündeki Psikolojik Faktörler

Ortadoğu barış görüşmelerinin en problemli konularının başında ‘Kudüs sorunu’ gelmektedir. Tarafların yaptığı müzakerelerde diğer konularında “Filistin kimliği, Mülteciler sorunu, Su sorunu, Seyahat özgürlüğü, Yahudi yerleşimler sorunu, İnsan hakları sorunu, Kutsal yerler sorunu, İsrail birliklerinin geri çekilmesi gibi”²⁰⁰ kısmen veya tamamen çözüm getirdikleri halde iş Kudüs konusuna gelince görüşmeler tıkanmıştır.

Ortadoğu meselesi demek, Filistin sorunu demektir. Filistin sorunu ise özde “Kudüs meselesi demektir. Kudüs, Ortadoğu kökenli üç evrensel dinin en önemli merkezlerindedir. Bu nedenle Ortadoğu barış süreci Kudüs’e odaklanmıştır.”²⁰¹ “Müzakere masasındaki taraflar Kudüs söz konusu olduğunda iki siyasi aktörün temsilcisi olmaktan çıkarak, dünya sathına yayılmış üç büyük dinin temsilcileri niteliğini kazanmaktadırlar.”²⁰²

Filistin, Osmanlı devletinin doğuya doğru genişleme stratejisi çerçevesinde 1516 Mercidabık savaşı sonucu devletin bir parçası olmuştur. “Arz-ı Filistin”²⁰³ olarak anılmaya başlandı. Osmanlı yönetimi bölgeye verdiği öneme atfen Kudüs’e sancak statüsü verdi. 400 yıl süren Osmanlı hakimiyeti barış ve huzurun yaşandığı yıllar olmuştur.

19.yy sonları itibariyle Osmanlı, siyasi ve mali yönden zayıflamaya başladı. ‘Büyük Oyun’ olarak adlandırılan 19.yy uluslararası politikalar Filistin üzerinde odaklandı. Filistin dünya siyasetinin merkezine oturdu. Osmanlı izlenen ‘Büyük Oyun’ politikasına

¹⁹⁸ Dursunoğlu, A., Stratejik İttifak, Anka Yayınları, İstanbul, 2002, s.86

¹⁹⁹ Chomsky, N., Kader Üçgeni, İstanbul, 1993, s.312

²⁰⁰ Demirer, Y., - Özbudun, S., İsyanın Adı: Filistin, İstanbul, 2002, s.53

²⁰¹ Karagül, İ., “Ateşkes Barış Getirir mi?” Kudüs, Yaz, İstanbul, 2003, s.41

²⁰² Davutoğlu, a.g.k, s.328

²⁰³ Avcı, Y., Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti :Kudüs 1890-1914, Ankara, 2004, s.67

karşı denge politikası izleyerek (II.Abdülhamit) belli bir dönem daha Filistin hakimiyetini korumuştur.

I. Dünya savaşı beraberinde imparatorlukları parçalayan yeni bir dünya düzeni getirmiştir. Bu şartlar altında genelde Ortadoğu özelde Filistin ve Kudüs İngilizlerin hakimiyetine geçmiştir. Kudüs düştüğünde bütün batı başkentlerinde zafer çanları çalmıştır. (Savaş boyunca Osmanlı müttefiki Avusturya-Macaristan imparatorluğu da zafer çanlarına katılımda bulunmuştur.)

Filistin Ortadoğu alt bölgesinin önemli bir jeopolitik parçası olmakla beraber özelde Kudüs, Haçlı savaşlarından günümüze kadar doğuyla batı arasındaki mücadelenin kutsal mekanı olmuştur. Kudüs'ün Yahudiler ve Hıristiyan alemi için oluşturduğu bu önem günümüze kadar sürecek olan Filistin sorununun temelini oluşturmuştur. “Yahudi kimliği 19.yy başına kadar ekonomi, finans niteliğinde iken, 19.yy dan itibaren ekonomi, politik ve siyasi bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.”²⁰⁴

3. DÜZENLEYİCİ AÇILIMLAR

3.1. Ortadoğu'nun Stratejik Önemi

Ortadoğu kavramını ilk defa 1902 yılında Mahan, Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır.”²⁰⁵ Temelde ‘Ortadoğu’ kavramı, Batı merkezli ve sübjektif bir kavramlaştırmanın ürünü olarak ortaya çıktığı ve kullanım sahasına girdiği söylenebilir.

Bu kavramlaştırmayı yönlendiren ana bakış, Avrupa'yı dünyanın merkezi olarak kabul eden ve dünyanın diğer bölgelerini bu merkeze olan uzaklıklarına göre ‘yakın’, ‘orta’ ve ‘uzak’ şeklinde kategorize eden bakıştır. Avrupa ‘ben’ merkezli bir anlayışla ‘biz’ ve ‘ötekiler’ ayırımına giderek kendini diğer toplulardan ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Bu ayırım coğrafi olmaktan ziyade, politik ve kültürel bir ayırımdır.

Cemil Meriç bu ayırımın kökeninin Roma'ya kadar geri götürülebileceğini söylemektedir. “Arzı ikiye bölen bir topluluk: Roma kendi dünyasının hudutları belirsiz

²⁰⁴ Turan, Ö., Ortadoğu, Şafak Yay., İstanbul, 2003, s.46

²⁰⁵ Lindholm, C., İslami Ortadoğu, (Çev.B. Şafak), İmge Yay., İstanbul, 2004, s.87

bir Asya'dan ayırmak istemiştir.”²⁰⁶ Avrupa dünya'ya sınıflandırılabilir bir nesne olarak bakmıştır. Kendisine olan yakınlık derecesine göre, ‘Yakındoğu’, ‘Uzakdoğu’, ‘Ortadoğu’ şeklinde tasnifler yapmıştır. A.Turan Alkan bu tasnifi oryantalist çalışmalara izafe eder. “Batı Avrupa’da sanayi ihtilalin haber veren çalışmalar oryantalist etütlerdir.”²⁰⁷ Oryantalizm sanayi ihtilalini ve bugünkü Avrupa’nın sermaye birikimine altyapı hazırlamıştır, adeta. Genel anlamda bir baktığımızda Doğu, Batı için hayati bir öneme sahiptir. Edward Said bu önemi şöyle dile getiriyor:

“Doğu, sadece Avrupa’ya bitişik değildir; O ayrıca Avrupa’nın en büyük, en zengin ve en eski sömürgelerinin bulunduğu yerdir, kurduğu medeniyetlerin ve konuştuğu dillerin membaıdır, kültürel uzanımlarıdır, ve onun en derin ve en ziyade tekerrür eden ‘ötekisi’ (benden başkası) imgelerinden biridir.”²⁰⁸

Doğunun katkısını ise şöyle belirtiyor; “Doğu, Avrupa’nın ‘karşit simgesi’ (mefhumu, şahsiyeti, tecrübesi) olarak onun kendi kendini tesisine de yardımcı olmuştur.”²⁰⁹

Batı dünyasında ‘Doğu’; ‘Şark’; ‘Orient’ veya ‘Yakın Doğu’ olarak ifade edilmiş olan Osmanlı Devleti için tercih edilen bu kavramlaştırma, aynı zamanda kültürel ve de dini motiflerle beslenen ve farklı olan ‘öteki’ni ifade eden bir kavramlaştırma idi.

I Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu kavramı resmîyet kazanmıştır. İngiltere hükümetinde Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde ‘Middle Eastern Department’ adıyla bir idari birimin kurulmasıyla söz konusu resmîyet tamamlanmış oldu. Ortadoğu dar anlamda Türkiye, İran, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Körfez ülkeleri ve Mısır’ı içine alan bölgeden oluşur. Libya, Sudan, Eritre, Cibuti ve Afganistan’ı da içerdiği, geniş anlamda ise kapsamın daha da genişletilerek Atlas Okyanusundan Mısır’a kadar Kuzey Afrika’yı içine alacak genişlikte kullanılmakta olduğu da görülmektedir. Bölge yaklaşık olarak 15 milyon km² alan ve 450 milyon nüfusa sahiptir.

Ortadoğu’nun dünya ulaşım ve ticaret hattının hassas noktasında yer alması stratejik konumunu perçinlemiştir. Tarih boyunca dünya ticaret ağının merkezi, Akdeniz

²⁰⁶ Lewis, B., “Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, Ankara, s.84

²⁰⁷ Alkan, A., Doğu Batı karşısın da Cemil Meriç .1.Baskı .Ankara, 1993, s.98

²⁰⁸ Said, a.g.k, s.173

ve özellikle bu denizin Asya kıyılarına komşu doğu havzası idi. İran, Mezopotamya ve Anadolu üzerinden gelen karayolları bu kıyılarda denize ulaşıyor; Ortadoğu'nun hemen her köşesi, doğu ile batı arasındaki ticarete, önemli roller oynuyordu. Dünya hâkimiyeti güden bütün güçler Ortadoğu'ya hakim olmanın önemini kavramışlardı, bu nedenle Ortadoğu tarih boyunca her dönem bir çekişme ve üstünlük savaşına sahne olmuştur.

Ortadoğu, insanlığın en eski devirlerinden beri, taşıdığı jeopolitik, stratejik, iktisâdî, dinî ve kültürel yönleri dolayısıyla üç semavi dinin; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet, kültür ve medeniyetlerin; Pers Sümer, Akad, Asur, Babil, Himyer, Nebati beşiği olmuştur. Bu uygarlıklar, komşu medeniyetlerin ilmî, fikrî ve felsefî gelişimleri üzerinde derin izler bırakmıştır.

“Dünya hâkimiyeti için Avrasya'yı, Avrasya hâkimiyeti için de Ortadoğu'yu kontrol etmenin zorunluluğunu hisseden ABD, bu yolda stratejik bir madde olan petrol ve ana ulaşım yolları üzerinde egemenlik tesis ederek, rakipleri karşısında stratejik üstünlük sağlamayı amaçlamaktadır.”²¹⁰ Böylece, petrol ve doğalgaz rezervleri olmayan veya kısıtlı olan kendisine ‘rakip ekonomiler’ durumundaki AB ülkeleri, Japonya, Çin ve Avrasya ülkelerinin ekonomik büyümelerini kontrol altına almak istemektedir.

“Dünya kullanılabilir petrol rezervlerinin yüzde 68'i ve doğalgaz kaynaklarının yüzde 41'i Ortadoğu'dadır. Son on yılda saptanan rezervlerin ise yüzde 90'ı yine bu bölgededir. 2020 yıllarına gelindiğinde, bu bölgenin dünya petrol talebinin yüzde 40'ını karşılayacağı öngörülmektedir.”²¹¹

ABD; petrol ihtiyacının büyük bir bölümünü kendi kaynaklarından, geri kalan bölümünü Meksika, Venezüella ve Kuzey Denizi'nden karşılamakta, sadece küçük bir bölümünü Ortadoğu ülkelerinden almaktadır. bölgeyi denetim altına almak istemesinde esas amaç, rakiplerinin büyük ölçüde bu kaynaklara bağımlı olmasıdır. Bu stratejiler, ABD'yi Ortadoğu coğrafyasının yanında, stratejik önem taşıyan diğer yakın bölgelerin de kontrol altına alınması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

²¹⁰ Kansu, a.g.k, s.65

²¹¹ Bal, İ., “Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye”, Stradigma Dergisi, Sayı 3, Nisan 2003, s.4

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle, asırlardır Doğu ile Batı arasında köprü görevini görmüştür. “Petrol ve doğalgaz üretim ve tüketim bölgeleri arasında boru hatları ile ilişkilendirilmektedir. Mesafe ve coğrafi yapı, bu ilişkilendirmeyi bazen boru hatları bazen de kütle taşıma araçlarıyla olmasını gerektirmektedir.”²¹²

Petrol, boru hatları ile deniz kıyılarına sevk edilmekte ve buradan nihai pazarlara tankerler ile taşınmaktadır. Doğalgaz ise; pazara boru hatları ile sevk edilmektedir. Bu enerjinin piyasa’ya ulaşması Türkiye üzerinden olmaktadır. Türkiye, mevcut Irak-Türkiye petrol boru hattı, Bakû-Ceyhan Petrol Boru Hattı; dışında, tesis edilen İran (dolaylı olarak Türkmenistan) Batı’da Bulgaristan sınırına bağlayan doğalgaz boru hattı; Azerbaycan, Mısır, Irak, Suriye doğalgazını Türkiye ana hattına ve yine dolaylı olarak batı hattına bağlanmasına imkân verecek boru hattı projeleri üzerinde çalışmalar sürmektedir.

3.2. Enerji Kaynakları ve ABD’nin Ortadoğu Politikası

Uluslararası ekonomi-politik kaynak dağılımı açısından bakıldığında Ortadoğu genelde petrol ile özdeşleşen bir coğrafya olarak görülmektedir

“Uluslararası ekonomi-politik dengenin Asya’dan Avrupa’ya kayması sürecinde sanayi devrimini de doğrudan ilgilendiren bir olgu olarak enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması, Petrol’u stratejik bir araç, Orta Doğu’da bu stratejik aracın jeo ekonomik havzası olarak stratejik bir rekabet alanının haline dönüştürmüştür.”²¹³

Ortadoğu hidrokarbon kaynakları bakımından dünyanın en zengin bölgesidir. Her ne kadar Hazar Denizi ve Orta Asya’da yeni petrol rezervleri keşfedilse de Ortadoğu hala stratejik öneme sahiptir.

“Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisinin (%65,3) bölgede bulunması ve işleme maliyetinin düşük olması gerçeği, diğer taraftan dünya bilinen doğalgaz rezervlerinin ise üçte birinden biraz fazlasının (%36.1) Ortadoğu’da bulunması bölgeye cazibe merkezi haline getirmekte ve dış güçlerin bölge politikasına müdahale etmelerini teşvik etmektedir.”²¹⁴

²¹² Güvenç, N., Küreselleşme ve Türkiye, İstanbul, 1998, s.97

²¹³ Özdağ, Ü., “Terörizm Küresel Güvenlik ve Türkiye”, 11 Eylül Olayları ve Türkiye, Ankara 2001, s.3

²¹⁴ Kissinger, H., Diplomasi, (Çev. İ. H. Kurt), 3. Baskı, İstanbul. 2002,

Tablo: 1

BÖLGELER	%
Ortadoğu	65.3
Güney ve Orta Amerika	9.1
Afrika	7.3
Eski Sovyetler Birliği Bölgesi	6.2
Kuzey Amerika	6.1
Asya Pasifik	4.2
Avrupa	1.8

1:Dünyada Petrol Rezervleri Dağılımı (BP Web sayfası 2001).²¹⁵

Tablo: 2

BÖLGELER	%
Eski Sovyetler Birliği Bölgesi	36.2
Ortadoğu	36.1
Asya Pasifik	7.9
Afrika	7.2
Kuzey Amerika	4.9
Güney ve Orta Amerika	4.6
Avrupa	3.1

2:Dünyada Doğalgaz Rezervlerinin Dağılımı (BP Web sayfası, 2001).

²¹⁵ Bal, a.g.m, s.7

Tablo.1’de görüldüğü gibi dünyadaki toplam bir trilyon elli milyar varil civarı olarak bilinen petrol rezervlerinin % 65.32’si olan 685.6 milyar varil Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. Tablo 2’de görüldüğü gibi 155 trilyon metreküp civarındaki dünya doğalgaz rezervlerinin % 36.1’ini teşkil eden 55.91 trilyon metreküpü yine Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır.

11 Eylül saldırısı ve Afganistan’a yapılan müdahale ABD’nin uzun süredir üzerinde çalıştığı Orta Asya Petrol ve doğalgazını denetlemek için gereken fırsatı vermiştir. Orta Asya enerjisi Ortadoğu enerjisi kadar düşük maliyetli gözükmemektedir. ABD, Ortadoğu petrolünü (İran hariç) kontrol etmektedir. Bunu sadece ihtiyaç duyduğu petrolü uygun fiyattan temin edebilmek için yapmaktadır. Daha önemli amacı Avrupa ve Asya’nın temin ettiği enerjinin kaynağını ve yollarını denetlemektir.

Avrupa ve Asya enerjisinin önemli bir bölümünü Ortadoğu’dan sağlamaktadır. Avrupa Rusya üzerinden ABD kontrolünde olmadan enerji elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle Karadeniz’den Avrupa’ya çeşitli enerji iletim güzergahları gündemdedir. Çin ve Japonya başta olmak üzere Asya ülkeleri ise direkt olarak Kazakistan ve Türkmenistan’dan boru hatları ile enerjiye ulaşmayı planlamaktadır.

ABD 21.yüzyıldaki potansiyel rakiplerinin enerji yollarını kontrol altında tutmak istemektedir. Büyük güçler arasında, kilit petrol rezervlerinin kontrolü için savaş vermektedir. ABD’nin dünyada son 15 yıldır süre gelen bir petrol politikası vardır.

“1990-91 yılında, Orta Asya Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, özellikle Kazakistan’da genelde de bu ülkelerin tamamında, petrol ve petrol ürünleri ve bunların rafine edilmesiyle ilgili hemen hemen bütün sanayi dallarını Amerikan şirketleri ele geçirmişlerdir. Amerikan şirketlerinin ele geçiremedikleri yerler İran petroleridir.”²¹⁶

11 Eylül saldırısından sonra, Amerikan ekonomisi yeni bir durgunluğa girmiş, Avrupa ekonomileri ve Japon Ekonomisi sinyaller vermeye başlamıştır. Ucuz petrol ve sürekli enerji girdisine ihtiyacı duyulmaktadır. Yüzyılın başında çizilmiş olan haritalar ABD’nin küresel kapitalizmi ile mevcut çokuluslu şirketlerinin stratejik çıkarlarına ve ihtiyaçlarına cevap vermediği için bölgenin haritasının yeniden çizilmesi gerekmiştir. Irak savaşını, petrol-dolar savaşı olarak değerlendirmek mümkündür.

²¹⁶ Bağcı, H., “Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Işığında Türk Dış Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Sayısı, C. II., Ankara, 1998,

3.3. ABD Ulusal Güvenlik Doktrini

Amerikalılar, dünyanın iyiliği için, haçlı seferlerini andıran kahramanlık destanları gibi savaflara katıldığına inanma eğilimindedir. ‘Savaflarda iyi ve aydınlık olanı simgeleyen ABD kötü ve karanlık güçlere karşı hep zafer kazanmıştır.’

“ABD’nin ülke dışındaki askeri mevcudiyeti Amerika’nın dost ve müttefiklerine olan sadakatinin en güçlü ifadesidir. Kuvvetlerimizi hem kendi hem de başkalarının müdafaası için kullanmaya hazır olan Birleşik Devletler, özgürlükten yana güç dengesinin sürdürülmesi arzusunu göstermektedir. Belirsizlikle ve karşı karşıya olduğumuz güvenlik problemleriyle baş edebilmek için, Birleşik Devletlerin Batı Avrupa, Kuzeydoğu Asya ve daha birçok bölgede, üslere ve istasyonlara, ayrıca Amerikan kuvvetlerinin uzun süreli konuşlandırılması için geçici erişim düzenlemelerine ihtiyacı bulunmaktadır. (Birleşik Devletler Milli Güvenlik Stratejisi 17 Eylül 2002)”²¹⁷

Ulusal Güvenlik Doktrini’nde, ABD’nin neyin doğru ve neyin yanlış olduğunun tek ayırt edicisi olduğu tavrı hakimdir ve bu konuda ABD kendisini tek karar verici konumunda görmektedir. Savunulan ve uğrunda savaşılacak unsur Amerika’nın milli çıkarları değil, demokratik değerler, özgürlük ve insan hakları gibi temalar olarak takdim edilmektedir. Dolayısıyla ‘önleyici saldırı’ konseptini herkesin kendi alanında uygulayabileceği endişelerini ortaya koyanlara karşı ABD yönetimi tarafından verilen “ABD doğrunun ve özgürlüğün hamisi olarak dünyanın herhangi bir yerine bu değerlere yönelik her türlü tehdidi henüz oluşma aşamasındayken yok etme hakkını kendisi için değil, bütün özgür dünya için kullanacaktır.”²¹⁸

Uluslararası terörizme karşı savaş, demokratik değerlerin ve demokratik hayat nizamının savaşdır. Kısacası dünya barışını ‘şer’ güçlere karşı koruma vazifesi ve hakkı sadece Amerika’ya aittir. Amerika kendisi tarafından tanımlanan bir ahlaki düzenin tek koruyucusu olduğunu iddia etmektedir. Tarih oluşurken Amerikan ulusunu işe karıştırmadan kenara çekilip seyretmesi çok enderdir. Eğer tarihe ahlaki bir amaç yükleyecek olursak, Amerikalılar için tarihin en önemli derslerinden biri, ulusların ‘iyi’nin yanında olmakla görevlenmesidir. Amerikalılar için iki büyük savaş, özellikle de II. Dünya Savaşı bu tema etrafında gerçekleşmiştir.

²¹⁷ Dursun, D., “Ortadoğu’da Siyasal Sistemler Ve Liderler Tipolojisi Üzerine Düşünceler”, Türkiye Günlüğü, Bahar 2001,Sayı:15, S.87

²¹⁸ Chomsky, N., Demokrasi Gerçek ve Hayal, İstanbul, 1999, s.21

20. yüzyıla baktığımızda, ABD'nin üç global savaşa müdahale ettiğini görürüz. Bunlar emperyalizme, faşizme ve komünizme karşıdır. Bir Amerikalı bugün dünyada iyi ile kötünün var olduğunu görmektedir ve tehditleri hoş görmenin veya uzlaştırmanın incelikli entelektüel yöntemlerine pek aldırılmaz ve kendisi doğrudan zarar görmedikçe ABD'nin bu tehditlerle gerektiğince aktif bir şekilde ilgilenmesini istemektedir.

Amerikan politikasında dini söylem her zaman olmuştur. Bush'un dış politikasına yansıyan bu söylem de, dini içerikli bir ahlak terminolojisine dayanmaktadır. Söyleme göre dünyada kötülüğü ve iyiliği temsil eden güçler bulunmaktadır. Bu söyleme göre, Bush'un 11 Eylül'den sonra ortaya attığı şer güçler üçgeni içerisinde yer alan ülkelerin (Kuzey Kore, Irak ve İran) ve el-Kaide gibi terörist örgütlerin karşısında ABD iyiliği temsil etmekte ve savunmaktadır. Şer güçlerin tamamının Hıristiyan alemine mensup olmayan ülkelere seçilmesi kullanılan terminolojiye uygunluk göstermektedir.

3.4. Nükleer Silahlanma ve İsrail

İsrail, 13 Haziran 1952 tarihinde savunma bakanlığına bağlı olarak Atom Enerjisi Kurumu'nu kurdu. Bu kurum tarafından daha sonra Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'nin Waisman Enstitüsü'ne bağlı olarak nükleer araştırma merkezleri kuruldu. 1950'li yıllarda İsrail, nükleer araştırma alanında Fransa'yla işbirliği yapmaya başladı. Bu işbirliği sonucu elde ettiği yardımlarla 1958'de Negev çölünde ünlü Dimona nükleer reaktörünü kurdu. Bugün İsrail'in en modern nükleer reaktörü Dimona reaktörüdür. Bu reaktörün yeraltı tesisleri de bulunmaktadır.

Negev çölünde bir diğer yeraltı nükleer reaktörü de 1964 yılında tesis edildi. "İsrail nükleer silahlara sahip ülkeler arasında ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin'den sonra 6. sırada yer alır. İsrail'in sahip olduğu nükleer reaktör 7, nükleer başlıklı füze sayısı 200'den fazladır."²¹⁹ ayrıca İsrail'in çok yönlü bir nükleer savaş gücüne, gelişmiş tesislere, nötron ve hidrojen bombalarına sahip olduğu da biliniyor.

²¹⁹ Özmen, a.g.k, s.60

“İsrail Jericho-1 ve Jericho-2 adlı uzun menzilli füzeler geliştirmiş. 1981’de Irak’ın başkenti Bağdat yakınlarındaki Osirak nükleer santraline yönelik saldırı Jericho-2 füzeleriyle gerçekleştirilmişti.”²²⁰ İsrail’in F-16 savaş uçakları da nükleer bomba taşıyabilecek nitelikte. Bu uçakların menzili İran’ın başkenti Tahran’a kadar ulaşıyor. Nükleer silah gücüne sahip olan diğer ülkelerin aksine İsrail bu alanda sahip olduğu gücü çok fazla gizleme gereği duymamaktadır.

Geçmişte Pakistan’ın nükleer gücünü geliştirme çabası içine girmesi üzerine ‘İslâm bombası’ anti propagandasını yapan İsrail’dir. Nükleer silah gücüne sahip olmak isteyen bir ikinci İslâm ülkesi de Irak’tı. Ancak Irak’ın Bağdat yakınlarında kurduğu Osirak nükleer reaktörü bilindiği üzere 1981’de İsrail tarafından imha edildi. İsrail Ortadoğu’da nükleer silah üreten tek ülkedir. İzinsiz olarak ürettiği 200 adet nükleer başlıklı füze hiçbir araştırma ve teftişe konu olmamıştır. Uluslararası Nükleer Enerji Kurumu İsrail’in nükleer silah programını araştırma gereği duymamıştır

İsrail ordusu Ortadoğu’daki diğer tüm diğer ülkelerden daha fazla güçlü silahlarla donatılmıştır. İsrail bölgedeki en yeni ve gelişmiş silahları satın alan ülkedir. Bundan daha da önemlisi, dünyanın en güçlü ve geniş askeri gücü olan ABD ordusu tarafından korunmaktadır. Eğer Ortadoğu’daki devletler İsrail’in gücüyle dehşete düşürülürse Tel Aviv için gücünü bölgede tek egemen hale getirmek daha kolay olacaktır. İran’ın nükleer gücünü İsrail’in büyük nükleer ve askeri gücüne cevap vermek için geliştirdiklerini kabul etmek istememektedir.

Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların insanlık açısından oluşturduğu tehdit değişik ortamlarda yeniden tartışılır olmuştur. Ancak bu tartışmalarda çoğunlukla ABD ve İsrail’in çıkarlarını tehdit eden unsurlar ve güçler öne çıkarılmaktadır. İsrail, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasını (NPT) imzalamayan ülkelerden biridir. “ABD yönetimi bütün dünya ülkelerine bu anlaşmayı imzalamaları için baskı yaparken İsrail’e bu yönde hiçbir baskı yapmamıştır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)’nın denetimine açmaya da yanaşmıyor.”²²¹

²²⁰ Mezvinsky, a.g.k, s.61

²²¹ Balcı, F., “Tarihsel Süreç İçerisinde Orta Doğu”, <http://www.turkish-weekley.net/turkce/makale.php?id=73>

İsrail, İran ilgili iddialarını aynı zamanda kendi nükleer programını haklı göstermek için bir gerekçe olarak kullanmaktadır. Onun için önemli olan İran ilgili iddialarının doğruluğu değil, kendisini haklı göstermeye yarayacak bir gerekçenin bulunduğu dünya devletlerini ve kamuoyunu ikna edebilmektir. İsrail, İran'ın veya herhangi bir komşu ülkenin on yıl hatta daha fazla bir süre sonra sahip olacağı nükleer gücün dengine daha bugünden sahip olduğu halde, kendisinin sahip olduğu nükleer tehdit gücünü dikkatlerden uzak tutmaya ve sürekli karşısına aldığı ülkelerin bu yöndeki çalışmalarının tartışma konusu yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

4. POTANSİYEL AÇILIMLAR İŞBİRLİĞİ ALANLARI

4.1. Siyasal Yönetim Biçimi olarak Demokrasi

Demokratik düşüncenin evrimi insanın akıllı bir yaratık olduğu görüşüne dayanmaktadır. Demokrasinin bir toplumda gelişebilmesi için o toplumu oluşturan insanların büyük çoğunluğunda akılcı ve bilimsel davranış kalıbının yerleşmiş olması gerekir. “Büyük Ortadoğu Projesinin kapsadığı bölgedeki insanların çoğunluğu ise duyguları ve dogmatik düşünceleri doğrultusunda hareket etmektedir Bu nedenle bölgede demokratik düşüncenin gelişimi zordur ve uzun bir zamana ihtiyaç gösterir.”²²²

Demokrasi sadece çoğunluğun yönetimi değil aynı zamanda çoğulcu bir yönetim şeklidir. Çoğulcu bir yönetim şekli bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını, azınlıkta olanların korunmasını ve onlara özgür seçimle iktidara gelme olanaklarının sağlanmasını zorunlu kılar. Özgürlüklerin korunmasının teminatı bağımsız yargıdır. Bireysel hak ve özgürlüklerin olmadığı, iktidarın veya belirli bir görüşü savunan hakim grubun diğer grupları dışladığı ve yargıyı kontrol altına aldığı Ortadoğu bölgesinde demokrasinin kolaylıkla gelişebileceğinden söz etmek mümkün değildir.

Demokrasi, farklılıkların birlikte yaşandığı, bir denge rejimidir. Farklılıkları hoşgörü ile karşılamayan ve kendisi ile aynı grupta olmayanları yok etmek için çalışan gruplardan meydana gelen Ortadoğu'daki toplumsal yapıda demokrasi nasıl yerleştirilebilir? bu gruplar arasında uzlaşma nasıl sağlanabilir? Demokrasilerde farklı gruplar arasında denge, fikir ve örgütlenme özgürlüğü ile sağlanmaktadır. Fikir

²²² Lindholm, C., İslam Toplumlarında Gelenek ve Değişim, (Çev. N. Çelik), Ankara, 2005, s.64

özgürlüğünün olmayışı ve örgütlenmelerin etnik ve dini temellere dayanması Ortadoğu'da demokrasinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Toplumun doğru bilgi edinme haklarını sağlayacak özgür kitle iletişim araçlarının varlığı demokrasinin temel niteliklerindedir. Kitle iletişim araçlarının iktidarın kontrolünde olduğu veya kitle iletişim araçları üzerinde baskı ve sansürün uygulandığı Ortadoğu'daki toplumlarda halk doğru bilgilendirilemez. Belli bir fikrin ve bilginin halka empoze edilmesiyle halk şartlandırılmakta ve halkın akılcı kararlar alması engellenmektedir. Muhalefetin oluşması ve gelişmesi mümkün olmamaktadır. Böyle bir toplumda demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesi zordur.

“Toplumun gelişmesi, refah ve huzur içinde yaşayabilmesi için demokrasi olmasa olmaz koşuldur. Ancak bir toplumda demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesi için bazı koşullar vardır. Temel yaşamsal gereksinimlerin karşılanmadığı, toplumsal sınıflar arasında gelir dağılımında farkların bulunduğu Ortadoğu bundan uzaktır.”²²³ Ayrıca ulusal bütünlüğün güvenliğin sağlanmış olması demokrasinin gelişimi ve yerleşmesi için çok önemlidir.

Toplumsal sınıflar arasında kesin bir üstünlüğün bulunmaması, sınıflar arası geçiş alışkanlığının yüksek olması demokrasinin gelişimi ve yerleşmesini kolaylaştırır. Tabi bütün bunların yanında toplumun eğitim seviyesi ile ulusal kültürün eşitlik, özgürlük, hoşgörü ve uzlaşma değerlerine sahip olup olmaması o toplumda demokrasinin gelişimini ve yerleşmesini belirleyen temel parametrelerdir. Bu parametreler Ortadoğu'da mevcut mudur?

“Ortadoğu'da demokratik olmayan toplumlarda halkın veya farklı grupların talepleri cebri tedbirler ve zorlamalarla önlenmeye çalışılmıştır. Geçen zaman içinde halkın tepkisi ve potansiyel enerjisi artmıştır.”²²⁴ Bu nedenle Ortadoğu'da demokrasinin dış dinamiklerle hızla gerçekleştirilmeye çalışılması bölgede büyük problemlere ve kanlı çatışmalara neden olabilir. Bölgede iç dinamiklerin yönlendirilmesiyle halkın demokratik taleplerin karşılanması yönünde hareket edilmeli ancak acele edilmemeli ve halkın demokratik açılımları sindirmesi sağlanmalıdır.

Bir toplumda demokrasinin gelişmesinin en sağlıklı ve doğal yolu iç dinamiklerce gerçekleştirilmesidir. Ancak bir toplumda demokrasinin var olabilmesi

²²³ Fukuyama, F., “Amerikan İstisnacılığının Sonu,” A. Demirhan, ABD, Terör ve İslam, 11 Eylül Üzerine, Ankara, 2001 s.74

²²⁴ Attali, J., “Yeni Dünya Düzeninin oluşumu”, NPQ Dergisi, Güz 2003, s. 18

için gerekli olan ekonomik ve toplumsal koşullar yoksa iç dinamikler oluşabilir mi? Bunun çok zor hatta mümkün olmadığını tarihsel deneyimler göstermiştir. Böyle bir durumda iç dinamiklerin oluşması ve demokrasinin açılımlarının yapılabilmesi ancak bir savaş ve kriz sonrasında görülebilir. Bu durumda otoriter yönetimlerin zayıflaması iç dinamiklerin oluşmasına ve gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Bu gibi durumlarda dış dinamikler iç dinamikleri harekete geçirmektedir. Ancak bu topluma dış dinamiklerce demokrasi yerleştirilmeye çalışılırsa bunun topluma maliyeti iç dinamiklerin doğal bir gelişme trendinde o toplumda demokrasinin geliştirilmesini ve yerleştirilmesini sağlamasından çok daha yüksek olacaktır. Bir süper gücün demokrasinin gelişebilmesi için uygun koşulların olmadığı bir ülkede silahlı güç kullanarak otoriter yönetimi yok etmesi ve o toplumda demokrasiyi gerçekleştirmeye çalışmasının maliyeti kan ve gözyaşdır

4.2. Toplumsal mühendislik çabaları

ABD'nin dünya kamuoyuna açıkladığı 'Büyük Orta Doğu Projesi', küresel sistemin gerekli gördüğü bir 'işletim sistemi' ayarına işaret etmektedir. Büyük Orta Doğu Projesi kapsamındaki ülkelerin işletim sistemleri, Amerika Birleşik Devletleri tarafından çok uluslu şirketlerin rahatlıkla yatırım yapabileceği şekilde yeniden dizayn edilmek istenmektedir.

“Küresel sistem ancak çağdaş hukuk sistemi, iyi kurumlar, etkin yönetim ve demokrasi unsurları bir arada bulunduğu zaman işlemektedir.”²²⁵ BOP kapsamındaki mevcut ülkelere bakıldığında hemen hepsinde küresel işletim sisteminin unsurlarının eksik olduğu görülmektedir. Küreselleşme sürecinde çok etkin olan çokuluslu şirketler, bu ülkelerde yatırım yapabilmek ve pazarlarında söz sahibi olabilmek için, bu ülkelerin “işletim sistemlerinin”²²⁶ ayarlamasını istemektedirler. İşletim sistemi ayarı için ise öncelikle bu ülkelerin “demokratikleştirilmesi”²²⁷ gerekmektedir. Demokratik ortamın, hukuk sistemini de beraberinde getireceği düşünülmektedir. Büyük Orta Doğu Projesi kamuoyuna açıklanırken, proje kapsamındaki ülkelerin demokratikleşmeleri için

²²⁵ Friedman, T., Küreselleşmenin anlamı, İstanbul, 2002, s.33

²²⁶ Aynı, s.38

²²⁷ Aynı, s.65

gereken katkının sağlanacağına belirtilmesi de hatırdan tutulması gereken önemli bir noktadır.

Bu kapsamda Bush yönetiminin, BOP kapsamındaki bölge ülkelerine ekonomik yardım yapılmasını, Büyük Orta Doğu ve Orta Asya Kalkınma Bankası'nın kurulmasını, bölgesel ticaret ve yatırımların desteklenmesini isteyen bir çalışmanın olduğu da bilinmektedir. Bu çalışma, 'Yeni Marshall Planı' olarak da adlandırılmaktadır.

Bugün küreselleşmenin öncülüğünü ABD'nin yaptığı ve küresel sürecin nimetlerinden en çok ABD kökenli çokuluslu şirketlerin yararlandığı görülmektedir. Çokuluslu şirketler, yeni pazarlar aramakta, yatırım yapıp çok kar edebilecekleri ülkelerin peşinde koşmaktadır. Büyük Orta Doğu Projesi'nin, bir anlamda da çokuluslu şirketlere yeni pazarlar açma, yüksek kar edebilecekleri yeni ortamlar hazırlama amacına yönelik olduğu gözlenmektedir.

Bu anlamda Büyük Orta Doğu Projesi, siyasi olduğu kadar ekonomik amaçlar da taşımaktadır. Pek çok uluslararası uzmanın üzerinde birleştiği nokta, BOP'un siyasi amacının ABD'nin tek süper güç olarak enerji kaynakları ile ulaşım yollarına hakim olma isteğidir. ABD bu siyasi amacının yanı sıra, çokuluslu şirketler eliyle bölgenin kaynaklarına da hakim olmayı da hedeflemektedir. Küreselleşme sürecini yönlendiren çokuluslu şirketler, Büyük Orta Doğu Projesi kapsamındaki ülkelerin "işletim sistemlerinin"²²⁸ ayarlanmasını istemektedir.

ABD, BOP ile hem siyasi hem ekonomik amaçlarını gerçekleştirme hedefi peşinde koşmaktadır. Küreselleşmenin öncülüğünü yapan ABD, kendi koyduğu küresel sistemin kurallarını zorla dayatmaktadır. ABD'nin BOP kapsamındaki ülkeleri 'demokratikleştireceğini' söylemesi de pek inandırıcı bulunmamaktadır. Çünkü ABD'nin Afganistan sonra da Irak'a 'demokrasi ve özgürlük getireceğim' diye müdahale etmesi sonrasında ise ortaya insanlık dışı katliamların, İşkence ve zulüm görüntülerinin çıkması vicdan sahibi herkesi dehşet içinde bırakmıştır.

ABD'nin küresel sistemi yanlış yönettiği artık iyice ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin adaletsiz ve eşitsiz yönü giderek derinleşmekte, ortaya çıkan yoksulluk ve sefalet de teröre kaynaklık yapmaktadır. Çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerin kaynaklarını talan etmesinin teşvik edilmesi de bir başka yanlış oluşturmaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi'nin çokuluslu şirketlerin sömürü hedeflerine yardımcı olacak şekilde

²²⁸ Aynı, s.73

dizayn edilmesi, bölgede yeni acıların yaşanmasına, zaten kangren olan sorunların iyice içinden çıkılmaz hale gelmesine neden olacaktır. Ayrıca bölgedeki yoksulluk, sefalet ve umutsuzluk da artacaktır.

Büyük Ortadoğu Projesi'nin bölgeye getireceği iddia edilen 'demokrasinin' bölgeye, ve bölge insanına bir faydasının olacağı tartışmalıdır. Çünkü demokrasi, dışarıdan dayatılarak kurulması mümkün olmayan bir rejimdir. Demokrasiyi toplum talep etmeli, siyasal iktidarlar da bu talebe cevap verecek kararlılıkta olmalıdır.

ABD'nin "demokrasi getiriyorum"²²⁹ dayatmasıyla, hiçbir ülkenin demokratikleşmesi mümkün değildir. ABD'nin bu gerçekleri görmesi, öncelikle küreselleşme sürecinin getirdiği adaletsizlik ve eşitsizlikleri ortadan kaldıracak önlemleri acilen alması, zorba ve dayatmacı zihniyeti terk etmesi, işbirliğine ve diyaloga açık olması gerekmektedir. Küresel süreç adalet, barış, insan hakları, demokrasi ve eşitlik temelinde yeniden dizayn edilmelidir. Böyle bir anlayışla hareket edildiğinde Büyük Orta Doğu Projesi gibi planlara gerek kalmayacak, dünya barışını tesis etmek de mümkün olabilecektir.

4.3.İşbirliği Zemini Olarak İKÖ

"Birleşmiş Milletler (BM)'den sonra dünyanın en geniş tabanlı uluslararası örgütü İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)'dür."²³⁰

1966 yılında Suudi Arabistan Kralı Faysal tarafından 'İslam Birliği' teması ortaya atıldı. 1969'da Fas Kralı II. Hüseyin yine aynı kapsamda 'İslam Dayanışması' adı altında İKÖ düşüncesini geliştirdi. Ancak Arap devletleri 'birlik' düşüncesinde farklı yaklaşımlar sergilediler. Bir grup 'İslam Birliği'ni savunurken, diğer grup ise, 'Arap Birliği'ni savunuyordu. Ağustos 1969'da Mescid-i Aksa'nın yakılmasının Arap devletleri arasında uyandırdığı tepki fikir ayrılıklarını ikinci plana iterek bir uzlaşma zemini oluşturdu.

Suudi Arabistan ve Fas'ın çabalarıyla Eylül 1969'da Fas'ın başkenti Rabat'ta Türkiye'nin de Dışişleri Bakanlığı düzeyinde katıldığı ilk İslam Zirve Konferansı

²²⁹ Özkan, A., "Küreselleşme sürecinde Demokrasi Kültürü ve Siyasal İletişim", İstanbul, 2003

²³⁰ Füller, G., Siyasal İslam'ın Geleceği, İstanbul, 2004

düzenlendi. 24 İslam ülkesinin katıldığı zirveye yine Arap ülkeleri arasında yaşanan çekişmeler damgasını vurdu. Söz konusu çatışmalar İKÖ'nün resmen kurulmasını 3 yıl geciktirdi. Örgütün kurumsal yapısının oluşturulması ve örgütün amaçlarını ortaya koyan İslam Konferansı Yasası'nın belirlenmesi ancak 1972'de Cidde'de yapılan zirvede gerçekleştirilebildi. Soğuk Savaş'ın böldüğü örgüt, İKÖ içerisindeki fikir çatışmaları sadece 'Arap Birliği' mi 'İslam Birliği' mi tartışmasından ibaret olmadı. Söz konusu ayrılıkların bir de ideolojik boyutu vardı. Örgütün kuruluşu Soğuk Savaş döneminin en şiddetli bloklaşmalarına denk geldi. Bu nedenle uzun yıllar boyunca İKÖ kısıtlı sayıda üyeye sahip işlevsiz bir örgüt olmaktan ileriye gidemedi.

Soğuk Savaş sonrasında tabanı giderek genişleyen ancak, 'işlevsizlik' konusunda bir ilerleme sağlayamayan İKÖ'nün bu durumu bir çok nedenle açıklanabilir. Özellikle üye ülkelerin aynı din çatısı altında birleşmiş olmalarına rağmen farklı, siyasi ve kültürel yapılardan oluşmaları ortak ve etkili politikalar üretmeleri yolunda en büyük engel oldu.

2000 sonrası Arap dünyasında oldukça popüler olan reform ve modernizasyon konularını bugün artık İKÖ de gündemine almıştır. Yemen'in başkenti Sana'da düzenlenen "32. İKÖ Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda öne çıkan reform çalışmaları iki ana başlık altında toplanabilir. İlk olarak güçlü bir karar alma mekanizması olmayan örgütün kurumsal yapısında yapılması öngörülen reformlar İKÖ'nün geleceği açısından büyük önem taşıyor."²³¹

Örgüt kuruluşundan beri hiçbir etkin karar alamamış, ortak bir politika izleyememiştir. İKÖ'nün fonksiyonel bir örgüte dönüşmesi için bazı düzenlemeler gerekmektedir. İKÖ'nün ismi 'İslam Ülkeleri Örgütü' ya da 'Müslüman Ülkeler Örgütü' olarak değiştirilebilir. Bunun yanı sıra, isimden çok daha önemli olan kurumsal yapıda yeni düzenlemelere gidilmelidir. Böylece alınacak kararların daha etkin ve uygulanabilir olması sağlanacaktır.

Bunun için toplumsal reformlar yapılmalıdır. Bu çerçevede demokrasi, adalet, siyasal özgürlükler, kadın hakları, insan hakları ve sivil toplum gibi üye ülkelerin hemen hemen hepsinde yok denecek kadar az olan kavramların tesis edilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için ülke yöneticilerinin meşruluk probleminin

²³¹ Kaya, M., "İKÖ imaj Yeniliyor." Zaman, 21 mart 2005

ortadan kalkması gerekir. Değişimin aşağıdan yukarıya gerçekleşmesi ve bu değişim sürecinin toplumun öncelikleriyle uyumlu olması için adımlar atılmalıdır. Bunun için çözüm taleplerinin toplumsal dinamiklerden beslenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde dış kaynaklı dönüştürme projeleri umut olabilmektedir.

ABD'nin Genişletilmiş Büyük Orta Doğu Projesi'nin merkezine yerleştirmeye çalıştığı 'İlimli İslam Modeli' İKÖ gündemine de gelmiş, buna karşılık kapsamı ve içeriği dahi bilinmeyen 'Aydın İlimlilik' kavramı ortaya atılmıştır. Bu ödünç gündemle, öngörülen sosyal reformlara akademik bir zemin oluşturulduğunu savunan akademisyenler, böylece Batı düşüncesindeki İslam imajının düzeltilebileceği savunmuştur. İKÖ'ye üye ülkelerde yöneten ve yönetilenler arasındaki uçurumların kaldırılması gerekiyor. Reform çalışmaları ancak bu şekilde başarıya ulaşabilir.

4.4. Küresel Aktörlük Ve Siyasi Liderlik Açısından İKÖ

İKÖ Üye devletler arasında İslam dayanışmasını geliştirmek, İktisadi, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer önemli faaliyet sahalarında üye devletler arasında işbirliğini güçlendirmek ve uluslararası örgütlerde üye devletler arasında dayanışmayı yürütmek, ırkçılığın, ayrımcılığın ve sömürgeciliğin her şeklinin ortadan kaldırılmasına gayret etmek, adil bir temel üzerine kurulmuş uluslararası barış ve güvenliği desteklemek için gerekli tedbirleri almak, İslam dünyasının kutsal yerlerinin korunması için sarf edilen gayretleri ve Filistin halkının mücadelesi için sağlanan desteği eşgüdüm içinde yürütmek, Filistin halkına haklarını tekrar kazanması ve topraklarını kurtarması için yardım etmek, bütün Müslüman milletlerin vakarını, bağımsızlık ve milli haklarını korumak amacı ile onların mücadelesini güçlendirmek; üye devletler ile diğer devletler arasında işbirliği ve anlayışı geliştirmeye elverişli bir ortam yaratmak İKÖ'nün temel felsefesi haline gelmelidir.

İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) Mekke'de yapılan 3. olağanüstü zirvesi kısmen de olsa bu gibi açılımları gündemine almıştır. İKÖ zirvesi sonrasında açıklanan ve yol haritası diye nitelenen 'eylem planı'nda kısmi ihtiyaçlara vurgu yapılmıştır. Mesela İKÖ, son zamanlarda yaygınlaştırılmaya çalışılan İslam karşıtlığı ile mücadele edilmesi, "İKÖ üyesi ülkeler arasında dayanışma ve işbirliğinin sağlanması, İslam'ın

doğru imajı ve değerlerinin yansıtılması gibi önemli konuların takipçisi olacağını vurguluyor.”²³²

İKÖ'nün eylem planında İslam dünyasının ekonomik ve bilimsel alanlarda daha fazla gelişmesi, refah seviyesinin yükseltilmesi ve eğitim kalitesinin artırılması için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. İslam dünyasının küresel bir vizyona kavuşabilmesinde İKÖ çok önemli rol oynayabilir, bu hedefe ulaşabilmek için 21. yüzyılın koşulları göz önünde bulundurularak. İKÖ'yü yeni baştan yapılandırmak gerekmektedir.

İKÖ artık küresel bir aktör olma arzusunu ortaya koyabilmelidir. İslam toplumunun çıkarlarını korumak ve yükseltmek amacıyla tüm bölgesel ve uluslararası forumlarda hazır bulunması ve etkin koordinasyon sağlanması, İKÖ üyelerinin uluslararası ve bölgesel örgütlere aday olmalarının önemine vurgu yapması gerekmektedir. İKÖ üyesi ülkelerin uluslararası kuruluşlara üye olması, önemli görevler alması, İslam dünyasının küresel sistemde uğradığı haksızlıkların önlenmesine ciddi katkıları olacaktır.

Küresel sistemin karar vericileri İslam dünyasının dışındaki ülkelere oluşmaktadır. İslam'a karşı önyargıyla yaklaşan bu ülkelerin kanaatlerinin olumlu yönde etkilenmesi büyük önem taşımaktadır. 'Hükümetler de dahil olmak üzere, uluslararası toplumun, tüm dinlere saygı gösterme ve dinlerin lekelenmesine karşı mücadele etme sorumluluğunu İKÖ üstlenmelidir. İKÖ'nün bu politikaları, kısa süre içinde İslam dünyasına yönelik olumsuz haber ve kanaatlerin değişmesine katkıda bulunacaktır.

İKÖ'nün, çatışmaları önleme, güven inşa etme, barışı sağlama ve kriz sonrası rehabilitasyon gibi konulardaki rolü yadsınamaz. İKÖ üyeleriyle uluslararası ve bölgesel örgütler arasında işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliğine de vurgu yapılmalıdır.

İKÖ bu tavrıyla savaş değil barışı, çatışma değil işbirliğini, tahakküm değil adaleti benimseyeceğini ilan etmiş olur. "Çatışmaları önleme ve güven inşa etme" rolü eğer geliştirilebilirse, İKÖ'nün uluslararası arenada söz sahibi olması daha da kolaylaşacaktır.

²³² Turan, S., "İKÖ Yeni Roller Tartışıyor." Yeni Şafak 11 Mayıs 2006

SONUÇ

Çalışmamızda zihniyet-dış politika arasında teorik bir çerçeve oluşturduk, Bu çerçevenin Amerikan dış politikasına etkilerini, kuruluşundan günümüze kadar kısaca ortaya koyduk, strateji-zihniyet ilişkisi, bu ilişkinin Ortadoğu'ya yansımalarını ve Yahudi zihniyetiyle paralel noktalarını inceledik. Çalışmamızı çatışma ve müzakere teknikleri teorik çerçevesinde ele aldık. 'Çatışmanın İç Dünyasını Keşfetme' yöntemini uygulayarak sorunun çözümü için açılımlarda bulunduk.

Çatışmanın sebepleri teorisine bakıldığında, bunların ABD tarafından nasıl benimsendiği ve dış politika araçları olarak kullandığını görürüz. Çatışmayı faydalı ve yapıcı olarak gören zihniyetin kuvvet-güç kullanımı ile tek taraflı tasarruflarını müşahede ettik. Savaşın umulan faydası, savaşı rasyonel bir karar verme prosesi haline getirmiş, 'Savaşın getirisinin, savaşın kaybından büyük olduğu durumlarda' ABD tarafından başvurulan önemli bir yöntem olduğu görülmüştür. Bu zihniyet, aşağıda yorumlayacağımız sürecin çıkış noktası olmuştur.

İnsan doğası, insanların adaletsiz ve agresif yönü, insanın ahlaki mükemmeliyetsizliği, (Hıristiyan doktrini) psikolojik güdüler, ABD hükümet ve devlet başkanlarının etkisi, Oryantalistlerin inanç ve güvenç sisteminden gelen önyargılı yaklaşımlar (Oryantalist bakış), kontrolü kaybetme endişeleri, askeri operasyonlar ve kriz yönetimleri.

"ABD dış politika uygulamalarının seküler bir yapıya kavuşması, Ortadoğu'nun barış ve istikrarına pozitif katkı sağlayacaktır." İddiası ve aşağıda belirteceğimiz hususlar, hipotezimizi bir kez daha doğrulamaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde amerikan dış politikasının dayandığı zihni temellerin; Hıristiyanlık doktrini, kilise, misyonerlik, oryantalizm, sömürgecilik, siyaset felsefeleri ve evrim teorileri olduğunu inceledik.

Kötülüğü insanın günahı yaratır. Buna tanrı neden olmaz. Tanrı insana dürüstçe yaşaması için veya günah işlemesi için hür irade bağışlamıştır. Yer yüzünde devletten başka bir örgütün gücü vardır, ki bu da 'kilise'dir. Kilise'nin diğer kurumlardan farkı tanrı tarafından kurulmuş olmasıdır. Bir yandan insanların dine karşı ilgisi azalırken, öte yandan misyonerlik teşkilatlarının bu derece güçlenmeleri, bu kuruluşların faaliyetlerini sadece dindar insanların bağışlarıyla yürütmediklerini akla getirmektedir.

Bir toplum yüksek bir olgunluk ve güç düzeyine ulaştığında, sömürgeciliğe girer; şekil verir, korur, gelişimini gözetir ve doğuşunu sağladığı topluma hayatiyet

kazandırır. ‘Sömürgecilik bir ulusun genişleyici gücüdür; mekan için dal budak salmasıdır. Arzın büyük bir bölümünün o ulusun diline, geleneklerine, ideallerine ve yasalarına boyun eğişidir.’

Amerikan insanı, inancını materyalizme dönüştürmüştür. Hayatını, kârlı bir şekilde yatırım yapabileceği bir sermaye olarak görür. Eğer bunu başarır, ‘başarıdır.’ Onun değeri sevgi ve mantık gibi insani meziyetlerinde değil, satılabilirliğinde aranılır.

Savaşın uluslararası ilişkilerde bir politika aracı olarak kullanılması ile ilgili bir çok savaş teorisi geliştirilmiştir. Clausewitz; Savaşı bir düelloya benzetmektedir. ‘Bir farkla ki savaş, düellonun büyük çaplısı ya da güreşinin yakın hasmını alt etmesi, yıkması, böylece tam direnişin yok etmesinde olduğu gibi safhaları olan bir mücadele türü. Terör ise genel anlamda korkutma, yıldırma, tedhiş manalarına gelir.

Ancak uluslararası ilişkilerde terörün ve terörizmin bağlayıcı bir tanımı yoktur. Ancak terörün kesin bir uluslararası tanımı yapılmamıştır. Tanımının muğlaklığı, müdahalelere zemin hazırlamıştır. Çünkü tanımlamak kendini de bağlayan bir tutarlık gerektirecektir. Nitekim birisinin ‘terörist’ dediğine bir başkası ‘kurtuluş savaşçısı’ diyebiliyor. ABD’nin resmi terörizm politikası, ABD’nin bir terörist devlet olduğunu ortaya koyuyor. ABD, kendisine karşı girişilen eylemleri, savaş olarak nitelemekte, savaş mantığı içinde cezasını kendisi vermektedir. Bu çifte standarttır. ABD, karşıtlarını insanlığa karşı işlenen (terör) suçlar kapsamında değerlendirmektedir. Kendisine yönelmiş bir tehdit’in, bütün insanlığa yönelmiş bir tehdit olarak algılatmaktadır.

Amerika, karşısında bir düşman bulunsa da bulunmasa da yayılmacı emellerini sürdürmüştür. Bunu yaparken de ‘çıkarlarına hizmet ettiği için değil’, ‘az gelişmiş halkların buna ihtiyacı’ olduğu için yaptığını savunmaktadır. Durum böyle olunca yeryüzünde Amerika’nın ilgi alanına girmeyen bir coğrafya bulunmamaktadır. Bu da çatışmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Nitekim ‘dünyanın kurtarıcısı,’ havariliğine soyunması ve Ortadoğu’ya ilgisini sürekli gündemde tutmasını bu gibi argümanlarla açıklayabiliriz.

Strong’a göre, tanrı Amerikan ırkını uluslararası yarışmaya hazırlıyordu. Hıristiyanlık, en yüce uygarlığın temsilcisi, bütün dünya’ya yayılacaktır. Meksika’yı Orta ve Güney Amerika’yı, Afrika’yı ele geçirecektir. Anglo Saxon ırkını da İbrani, Yunan ve Roma uygarlıklarının temsilcisi, İbranilerin monoteist inançlarını Akdeniz çevresinde yaymaya çalışmaları gibi Anglo-Saxonların da Hıristiyanlığı bütün dünyaya taşıdıklarını ileri sürüyordu.

Evrimcilere göre kapitalist sınıfın dışta ticari egemenliğini genişletmek ve içte üstünlüğünü desteklemek için ırkların bütününe yok edilmesi gerekmektedir. Bazı Amerikalı siyasetçilere göre ise ‘Amerikan ulusu tanrı tarafından belirli görevler için ‘seçilmiş ulus’ tu. Misyonu ise şu şekilde dile getiriliyordu ‘tanrı bin yıldır dili İngilizce olan, teorik halkları iş olsun diye hazırlamıyor. O bizi yeryüzünün en üstün yöneticileri durumuna soktu. Amerikan halkını dünyanın yeni baştan doğuşuna önderlik edecek halk olarak seçti.

Amerikan politikasında dini söylem her zaman olmuştur. ABD dış politikasına yansıyan bu ahlakçı söylem ise, vurguladığımız dini içerikli bir ahlak terminolojisine dayanmaktadır. Söyleme göre, dünyada kötülüğü ve iyiliği temsil eden güçler bulunmaktadır. Bu söyleme göre, Bush’un 11 Eylül’den sonra ortaya attığı şer güçler üçgeni içerisinde yer alan ülkelerin (Kuzey Kore, Irak ve İran) ve el-Kaide gibi terörist örgütlerin karşısında ABD iyiliği temsil etmekte ve savunmaktadır. Şer güçlerin tamamının Hıristiyan alemine mensup olmayan ülkelere seçilmesi kullanılan terminolojiye uygunluk göstermektedir.

Oysa, ABD’nin yüklendiği ve kendisine özgü yaklaşımlarla gerçekleştirdiği dünya jandarmalığı görevi, dünya barışına olumlu katkıda bulunmamıştır.

Bu teorik çerçevelerin stratejiye dönüştürülmesi sürecinde, siyaset teorilerinin, ve özellikle de jeopolitik teorilerin temel argümanlarının, Amerikan dış politikası uygulamalarının felsefi dayanağının bu teoriler olduğu ortaya çıkmıştır. Jeopolitik teoriler dış politik uygulamalarla hayat bulmuştur. ABD’nin genişlemesi, sömürgelere sahip olması, Jeopolitik teorisyenlerin stratejileriyle gerçekleşmiştir.

Savaşın sürekli olarak Amerika’dan uzak denizlerde kabul edilmesi ve ittifaklar zinciri oluşturulması fikri, ABD dış politikasının ana düşüncesi olmuştur. Bu tezden hareketle ABD müdahaleci bir dış politika doktrini benimsemiştir. Bu strateji sonucu ABD açık denizlerde hakimiyetini pekiştirmiş, Rusların sıcak denizlere inmesine engel olmuştur. Bu strateji iç kuşağın merkezini teşkil eden Ortadoğu, Basra-Pakistan, Hindistan hattını süper devletlerin taktik manevralara dayalı temel rekabet sahası haline getirmiş, yeni bir gücün ortaya çıkmasını engellemek ve SSCB’yi kuşatmak amacıyla bir dizi savunma paktı kurmuştur. Bu savunma stratejileri SSCB’nin sıcak denizlere inmesini engellediği gibi, Ortadoğu’ya müdahalesini de engellemiştir. Bugün Ortadoğu üzerindeki nüfuz savaşını ABD kazanmıştır.

Uluslararası ilişkiler teorileri, yeniden tanımlanarak günümüze kadar hakim yaklaşımlar haline gelmiştir. Amerikan hegemonyası uluslararası teorilerin dönüşümünü

temsil eder. Bugün benimsenen teorileri, bu damardan beslenmektedir. Machiavelli ‘bir devletin hedeflerine ulaşmasında gücün akılcı kullanımı ile mümkündür’ der. Bu kuramı ile, siyasi realizm’e ilham vermiştir.

Teorisi oluşturulan stratejilerin uygulama araçları olan kurumların yapısı, işleyiş mekanizmaları ve uluslararası politikada oynadığı roller göz önüne serilmiştir. ABD’nin gücünün artması, dünya politikasında oynadığı rolün artmasına paralel olarak Savunma Bakanlığı da aynı oranda büyümüş, yeni birimler kurulmuş ve dış politika oluşumunda ağırlıklı bir kurum haline gelmiştir.

Dış politikanın yapılış ve uygulanış sürecine bir çok kurum ve kişinin katılması Amerikan dış politikasının çok yönlü çapraz etkiler altına girdiğini ve neyin Amerika’nın ulusal çıkarları, neyin uluslararası gerçekleri yansıttığı ve neyin Amerika’nın amacı olduğu ayırt edilemez hale gelmiştir. Bu uygulamanın tezahürü şu şekilde gerçekleşmiştir: CIA müttefiklerine yardım ve Amerikan karşıtlarına karşı koymak için para, nüfuz, baskı ve kargaşayı kullanmak. CIA birçok ülkede, politikacılar, siyasi partiler, işçi sendikaları, basın-yayın ve kültür kuruluşlarına gizlice yardımda bulunarak bunları kontrol altında tutmuştur.

ABD politikası ulusal güvenlik doktrini çerçevesinde kuvvete başvurmadan çekinmemiştir. Sahip olduğu askeri kapasitesini uluslararası ilişkilerde kullanılmıştır. Bu da politika ile silahlı kuvvetleri işbirliğine sevk etmiştir. Amerikan hayat tarzının tüm insanlara benimsetilmesi arzusu, ABD dış politikasında önemli bir rol oynar. ‘ABD yöneticileri için iyi olan, tüm insanlar için de iyidir’ ABD uyguladığı politika ile askeri operasyonların maliyetlerini müttefiklerine fatura etmiş, Liderliğin sağladığı tüm avantajlardan faydalanmıştır.

Amerikan dış politikasının araçları olan bu kurumların kullandığı yöntemler, bu yöntemlerin uluslararası etkileri, bu etkilerin ABD ulusal çıkarı açısından sonuçları ve bir uluslararası sorun ortaya çıktığında bu güç unsurlarının nasıl kullanıldığı ele alınmıştır. Günümüzde devletler ekonomik ve siyasi olarak tek bir devlete bağımlı olmaktan kaçınmaktadırlar. Bu bakımdan ülkeler, iç ve dış politikayı diğer ülkenin denetimine veren ve egemenliği ortadan kaldıran tek taraflı bağımlılıktan kaçınarak siyasal, askeri ve ekonomik ilişkilerini çeşitlendirme yoluna gitmektedirler.

ABD’nin belirli ülkelerin politikalarını değiştirmeye zorlamak amacıyla uyguladığı yaptırımların bir bölümü askeri, bir bölümü siyasi, ama büyük çoğunluğu ekonomik içeriklidir. Bunlar: silah ambargosu, dış yardımların azaltılması veya kesilmesi, ticarete kısıtlamalar getirilmesi, gümrük tarifelerinin yükseltilmesi, o ülkenin

ekonomik ve mali varlıklarına el konulması, en çok kayrılan ülke statüsünün geri alınması, vize engeli konulması, uçuşların yasaklanması, kredilerin, mali desteğin ve yatırımların engellenmesi şeklinde kendisini göstermektedir.

Teorik düzlemin pratiğe yansımalarının, soğuk savaş ve soğuk savaş sonrası dönem örnek olaylarla açıklanmış, soğuk savaş olgunlaştıran faktörler, doktrinler ve Türkiye'nin NATO'ya giriş süreci, II.Dünya Savaşının sonuçları itibariyle uluslararası sisteme ABD, Rusya gibi güçlü aktörler ortaya çıkarması, güç merkezinin Avrupa'dan Amerika'ya kayması, dünya'nın 'iki kutuplu' bir nitelik kazanması, ABD'nin Rusya'yı Ortadoğu'da kuşatması ve Ortadoğu politikasına etkileri ve ABD' Ortadoğu'da oynadığı rol örnek olaylarla ele alındı.

Amerika iki kutuplu döneminde lider olmasına rağmen rahat olmamıştır. Çünkü anakara tarafından çevrelenmiş durumdadır ve bu eski dünya nüfus, doğal kaynaklar ve kendi kendine yeterlilik bakımından eski dünyanın göreceli üstünlüğünün devam ettiğini, bu nedenle ana karada ortaya çıkabilecek bir gücün Amerikan hegemonyası için bir tehdit oluşturacağını, böyle bir durumda ABD her anlamda kuşatılmış olacaktır. Bu tez'den hareketle ABD müdahaleci bir dış politika doktrini benimsemiştir.

Bu kuşağın başka bir güç tarafından kontrol edilmemesi, yeni bir gücün ortaya çıkmasının engellenmesi ve SSCB'yi kuşatmak amacıyla bir dizi savunma paketi kurulmuştur. Spykman teorisi Mackinder'in güncelleşmiş hali ve bu doğrultuda SSCB'yi kuşatma pratiği ile eski İngiliz İmparatorluk bölgelerinin, ABD nüfuz bölgelerinin yeniden tanımlanması, güncel koşullara uyarlanması ve ABD çıkarlarına uydurulmuş şeklidir.

Soğuk savaş'ın ikinci döneminde Ortadoğu güç dengesinin uluslararası politikaya getirdiği hareketlilik, Bağdat Paktı, özellikleri, sonuçları, Türkiye'nin dış politikasına etkileri ABD'nin rolü, Arap ülkelerinin tavrı, Arap-İsrail Savaşı, İsrail in kurulması, savaşın sonuçları, Süveyş Bunalımı, bunalımın uluslararası politikada doğurduğu yeni güç dengesi, Eisenhower Doktrini ile ABD'nin güç dengesini etkileme politikaları, NATO'nun Rusya'yı çevreleme siyaseti ele alınmış, Türkiye NATO'ya girişinin, dış politikasına getirdiği yeni durum incelenmiştir.

Truman Doktrini Türk Dış Politikası'nı derinden etkilemiştir. Doktrinden sonra Türkiye Batı ile yoğun ilişkilere girmiş ve Batı'nın en sağlam müttefiki haline gelmiştir. Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle birlikte uluslararası alanda genel olarak Batı özel olarak da Amerikan yanlısı bir dış politika izlemiştir. Türk dış politikası Amerikan çıkarlarıyla özdeşleştirilmiştir. Türkiye Ortadoğu'da Batı çıkarlarının savunuculuğunu

üstlenmiş, Batı adına aktif bir dış politika izlemiştir. Bu ise Türkiye ile bölge devletleri arasındaki ilişkiyi etkilemiştir. Türkiye, ABD ile ittifakından ve onun desteğinden aldığı güçle Bağdat Paktı'nı kurmuştur. Ancak, Türkiye'nin bölgesel çıkarlarına hizmet etmemiştir. Sovyetler Birliği'nin düşmanlığını çekmiş, bu nedenle başarısız olmuştur.

Süveyş Bunalımı İngiltere ve Fransa'nın bölgeden tamamen kopmalarına sebep olmuş, bu iki devletin yerini de kesin olarak ABD almıştır. SSCB Ortadoğu'daki ve Arap dünyasındaki prestijini güçlendirmiştir. Nasır'ın Süveyş Krizi'nden zaferle çıkması ve Arap dünyasında liderliğini pekiştirmiştir. Türkiye'nin Araplarla ilişkileri bozulmuştur. Eisenhower Doktrini ile ABD bütün varlığıyla Ortadoğu'ya girmiş, etki alanını genişletmiştir. ABD doktrinle, Fransa ve İngiltere'nin Ortadoğu'da bıraktığı boşluğu doldurmak ve Batılı ülkeler için hayat damarı olan petrolün SSCB kontrolüne geçmesini önlemiş, Böylece ABD ve SSCB'nin Ortadoğu'da da güç mücadelesine sebep olmuştur.

Soğuk Savaş, Türkiye'yi dış ilişkilerinde blok içi disiplin mengenesine almış, ülkenin hareket alanını son derece kısıtlamıştı. Türkiye 'Kraldan çok kralcı' bir tutum içinde Atlantik Paktı çıkarlarını savunmuştur. Ancak Johnson mektubu dış politikanın yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Bunun sonucu; İslam ülkeleri, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle, Üçüncü Dünya ülkeleriyle İlişkiler geliştirilmiş, soğuk savaş dönemi dış politikasını terk edilmiş, çok yönlü dış politika takip edilmeye çalışılmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi, Körfez Savaşı 11 Eylül'den sonra ABD dış politikasının 'savaşı' bir araç olarak benimseyip benimsemediği tartışmaları, bu çerçevede 'küresel terör' kavramı, ABD'nin Afganistan ve Irak Savaşı, SSCB'nin dağılmasıyla soğuk Savaş'ın bitmesi, Amerikanın 'dünya'yı koruduğu' tehdit kaynağının ortadan kalkması, Amerikan müdahalelerinin de ortadan kalkacağı beklentilerini boşa çıkarmıştır.

11 Eylül saldırıları, 'her Müslüman terörist olabilir ve bunlar nerede iseler, o bölge ve ülkeler düşman sayılacaktır' görüşü doğrulanmış, 'küresel terör' kavramı, uluslararası terörizmin yeni bir tehdit haline geliş süreci, bu sürecin ABD'nin Afganistan ve Ortadoğu müdahalesine kazandırdığı meşruiyet, ABD'nin uluslararası alanda 11 Eylül saldırılarını algılama şekli ve bütün bu yeni durumun Türkiye- ABD ilişkilerine yansımaları ele alınmıştır. ABD dış politikası, Soğuk savaş sonrası 'savaşı' zihniyet sürekliliği ile meydan okumaya vardirmiştir.

Ortadoğu'da barış ve huzurun sağlanması, bölgenin demokratik yönetimlere kavuşması, bölgesel istikrarı da beraberinde getirecektir. Osmanlı hakimiyetinin sona ermesi, Soğuk Savaş, Arap-İsrail savaşları, İran-Irak savaşı, bölge dışı güçlerin müdahalesi bölge insanını yormuştur. Osmanlı dan günümüze bir çok güç Ortadoğu'da istikrarı sağlamayı denemiş fakat başarılı olamamıştır.

Bölge rejimleri anti demokratik politikalarla muhalefeti sistem dışına itmektedir. baskılar nedeniyle muhalefet, yer altına inmeye ve daha da radikalleşmeye zorlanmaktadır. Muhalefetin sistem dışında kalması istikrarsızlık kaynağı olmuştur. İran'ın ABD karşıtı politikalar izlemesi, Körfez Savaşı sonrası Irak'ın fiili olarak bölünmesi, terörizmin dış politika aracı olarak kullanma tecrübesinin bölgede gelişmesi Ortadoğu'da istikrarsızlığın artmasına katkıda bulunmuştur.

Ortadoğu'daki silahlanma faaliyetleri dikkate alındığında, dengeleri bozma ve denge kurma çabalarının sürdüğünü görmekteyiz. İran ve Suriye dışındaki ülkelerin, Batı yanlısı oldukları, barışı bozmaya yönelik bir girişimde bulunmayacakları varsayılmaktadır. ABD'nin Ortadoğu Politikasına bakıldığında da, Ortadoğu'da barışı bozacak bir teşebbüse imkan verilmeyeceği ortadadır. Ortadoğu'daki olayların kırılma noktası, Filistin-İsrail sorunudur.

Zihniyet-din ekseninde Filistin-İsrail sorunu 'Kudüs üzerinde odaklanmıştır. Yüzyıllık sürecin geçirdiği dönüşüm, bu dönüşümün politize olmuş bir kimliğe dönüşmesi ve Filistin üzerinde nasıl bir Yahudi politikasına dönüştüğünü bu tezde tasvir edilmeye çalışılmıştır. Tarihi insanlık tarihiyle yaşıt olan kent, belki de bu nedenle daha derin ve büyük bir problem haline gelmektedir. Bu derinliğe bir de üç semavi din tarafından kutsal sayılması ve üç din mensuplarının sembol ve ritüellerini taşıması da ayrı bir önem kazandırmaktadır.

Referansını tarihi argümanlar ve dini söylemlerden alan Yahudi düşüncesi 19. yy. sonunda geçirdiği zihniyet ve kimlik değişimiyle Filistin üzerinde bir asırlık problemin kaynağı olmuştur. Bu kimliğin yeniden inşasında batı düşüncesi ve politikasının da önemli bir katkısı olmuş hatta örtülü veya açık destek şeklindeki uygulamalara bile rastlanmıştır.

Asırlarca farklı din ve düşüncelere sahip etniseleri bünyesinde barındıran Osmanlı bir arada yaşama tecrübesinin de dünya siyasi tarihinin ender örneklerindedir. Batı dünyasında farklı din ve etniseler zenginlik ve uyum faktörü olarak görülürken,

Doğu ve Ortadoğu için bu faktörler çatışma politikasının unsurları haline getirilmiş, ayrıştırma çatışma eksenine oturtarak bölünme politikasına dönüştürmüştür. Bu politikanın uygulama görevini ise Yahudiler üstlenmiştir. Arap-Yahudi savaşlarının gösterdiği bir diğer gerçek de; Yahudilerin Ortadoğu politikasının aktörleri olmasından ziyade, Batı ülkelerinin Ortadoğu politikasının uygulayıcısı olmalarıdır. İsrail'in bu rolü ve gördüğü destek genelde Filistin problemini özelde ise Kudüs sorununu daha da çözümsüz kılmaktadır.

Nitekim uluslararası kamuoyu baskısı ve uluslararası hukuk çerçevesinde alınan kararlar, özellikle vurguladığımız BM hukuku ve kararları da uygulama şansı bulamamıştır. İsrail'e karşı uygulanan bu toleranslı politika ve ayrıcalıklı tavır sorunun çözümünü neredeyse imkansız kılmakta, Batı'ya karşı da bir güvensizlik ve yargı unsuru taşımaktadır.

Bu güvensizliğin doğurduğu öfke, Filistin de sıra dışı bir savaş şekline dönüşmektedir. Siyonist felsefenin hiçbir kutsalı tanımayan ve en temel insan hak ve özgürlüklerini yok eden uygulamaları, temel hak ve özgürlükler insan hakları gibi alanlarda yeni bir tanımlama ihtiyacı doğurmuştur.

Uluslararası hukuk kurallarının kolay bir şekilde ihlal edilmesi uluslararası kamuoyu tarafından bir tehdit unsuru ve güvensizlik kaynağı olarak algılanmaktadır. Filistin sorununun kalıcı bir barış ortamına çekilmesi, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin güçlü bir yapıya kavuşmasından geçer.

Taraflar arasında kalıcı ve gerçek anlamda bir barışın sağlanmasının ön şartı ise, tarafların uluslararası hukuk kurallarını tanımasıdır. En önemlisi de tarafların bunu istemesidir. Filistin-İsrail sorununun kırılma noktası ise Kudüs sorunudur. Kudüs'ün statüsü çözülmediği müddetçe çatışmalar devam edecektir. Ortadoğu'nun ana problemi de budur.

Arafat'ın ölümü ve Mahmut Abbas'ın Filistin lideri olması, barışa uygun bir zemin oluşturabilir çünkü Abbas tam da İsrail ve Batı taleplerini karşılayabilecek bir lider profili çizmektedir. Hamas'ın bağımsızlık politikalarını akamete uğratan da budur. Filistin ve İslam Dünyası'nı tatmin etmeyen bir barış, yaşama şansından yoksundur. Barışa yönelik asıl tehdit ise silahlı İsrail radikallerinden gelecektir.

Amerikan yönetimi İsrail teziyle soruna yaklaşmaktadır. Soruna bu açıdan yaklaşmak bölgede totaliter rejimlerin devamına ve yeni diktatörlerin çıkmasına zemin hazırlamak anlamına gelmektedir. İsrail ve ABD sürekli diyalog ve ittifak halindedir. Mevcut bölge yönetimleri, varlıklarının devamı için ciddi bir muhalefet beklentisinden

uzaktır. Bu tavırsızlık bölge halklarını derinden sarsmaktadır. ABD desteğiyle ayakta kalan yönetimlerin varlıklarına yönelik tehdidin kendi halklarından gelme ihtimali yüksektir.

ABD müdahalesi Ortadoğu'ya barışı getirmek ve demokratik rejimleri inşa etmekten ziyade, var olan kaos-terör ve istikrarsızlık ortamını daha da körükleyecektir. Güç kullanmaya dayalı askeri müdahale uzun vadede bölgede daha kırılğan, zayıf ve meşruiyeti tartışmalı yeni yapılar ortaya çıkaracaktır.

'Büyük Orta Doğu Projesi' ile bölgedeki anti-demokratik rejimlerin yıkılması için gerekirse güç kullanabileceğini deklere eden ABD Afganistan'dan sonra Irak'ı da işgal etmiştir. ABD, soğuk savaş sonrasında, askeri ve siyasi yönden dünya patronu hüviyetine bürünmüştür. Avrupa Birliği, Bosna savaşında olduğu gibi Irak savaşında da ortak bir politika izleyememiştir. Almanya ve Fransa'nın karşı çıkmalarına rağmen başta İngiltere ve İspanya olmak üzere bir çok AB üyesi savaşta ABD safında yer almıştır.

11 Eylül saldırıları, ABD'nin küresel egemenlik yolunun açılmasında etkili olmuştur. Yeni güvenlik stratejisi 11 Eylül'e tepki olarak doğmamış, alt yapısı çok önceden hazırlanmıştır. ABD'nin şu an izlediği dış politikalar, 1945'ten beri izlediği 'dünyanın çeşitli bölgelerinde kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasına engel olma' politikasının devamından başka bir şey değildir. Amaç, dünya liderliğini elde tutmak, süper gücün devamını sağlamak ve potansiyel rakiplerin doğmasını önlemektir. Ancak bu hedefe ulaşmak için askeri üstünlüğün yanı sıra dünyanın temel enerji kaynaklarının kontrol edilmesi de gerekmektedir. Ortadoğu ve özellikle Irak bu çerçevede gündeme gelmiştir.

ABD'nin Irak Savaşı, Robert Kegan'ın 'önce müdahale etmeyi, ardından rıza almayı' savunan makalesinin uygulamasıdır. 'Savaş kazanıldıktan sonra atmosfer değişecek, muhalifler çözülecek ve sonuçta herkes ABD'nin üstün olduğu bir anlaşma zeminine razı olacaktır.

ABD Soğuk Savaşın sona ermesi ile tek süper güç haline gelmiştir. Bu durumunu muhafaza edebilmek için tabii olarak hem global hem de bölgesel cari dengeleri muhafaza etme ihtiyacı içerisine girmiştir. Küresel bazda Şanghay örgütü'nü takip etmek, diğer taraftan Avrupa'nın sivrilmelerini önlemek istemektedir. Bölgesel bazda ise cari dengeleri değiştirebilecek ülkeleri kontrol etmek ana hedefidir.

Ortadoğu tarih boyunca çeşitli devletlerin ve medeniyetlerin ilgi odağı olmuş, paylaşılabilir bir bölge olmuştur. İnsanlık tarihinde bilinen ilk medeniyetler

Mezopotamya'da kurulmuştur. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapan bölge 400 yıl Osmanlı'nın hakimiyetine kalmıştır. Bölgenin kısaca açılanabilecek özelliklerinden ve sahip olduğu zenginliklerden dolayı bugün de ilgi odağı olmaya devam etmektedir.

ABD; dünya rezervlerin 2/3'ünü (%65.3) oluşturan Ortadoğu petrol ve enerji kaynaklarını kontrol etmek, bu kaynaklara ulaşan deniz yollarını açık tutmak, İsrail'in varlığını garanti altına almak, İsrail'e tehdit potansiyeli taşıyan aktörleri zayıflatmak, Irak, Suriye İran'ı kontrol etmek, emperyalizme tavır alan 'İslam tehlikesini' azaltmak, bölge ülkelerindeki kitle imha silahlarını ortadan kaldırmak, balistik füzelerin yayılmasını önlemek, İran'dan gelebilecek tehditleri bertaraf etmek istemektedir.

Soğuk savaş sonrası ABD ve Batı güçleri Ortadoğu'ya ilgilerini sürdürmüşlerdir. Rusya ve Çin gibi diğer güçlerin de bölgede rol arayışları devam etmektedir. ABD kaynakların üretiminde ve pazarlanmasında daha fazla rol alma ve yönlendirme emelindedir. Dolayısıyla Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi bu kaynakların dağılımını etkileyecek oldu bittilere izin vermemiştir. Saddam'ın bölge ve dünya barışı için tehlike arz ettiği, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu, dolayısıyla. Saddam'ı etkisiz hale getirmek bir görev olmuştur.

ABD Irak hareketini sözde terörizmle mücadele, özde ise kendi güvenliğini sağlama adına yapmıştı. Bu da Sudan'dan İran'a ve oradan da Orta Asya'ya uzanan kısa ve uzun vadeli hesapların olduğu anlamına geliyordu. ABD, Körfez Savaşı ve Afganistan Savaşı'nda bulduğu uluslararası desteği Irak Savaşında elde edememiştir. NATO ve AB'de çatlaklar oluşmuş, Fransa ve Almaya ABD'ye karşı tavır almış, Rusya ve Çin ise destek vermemiştir. Bağlantısızlar Hareketi de savaşa karşı çıkmıştır. Türkiye ise malum tezkere ile tavrını göstermiştir.

Türkiye bulunduğu coğrafya ve jeopolitik konumu itibariyle, dünyanın en kritik, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgelerinin ortasında yer almakta hem bu üç bölgeden etkilenmekte hem de bu bölgeleri etkileyebilecek konumda ve durumda bulunmaktadır. Ayrıca Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkileri ve Avrupa Birliği'ne aday ülke olması, Türkiye'nin durumunu ayrıcalıklı kılmaktadır. Bu bölgelerin içinde Ortadoğu, tarihten gelen sorunlar nedeni ile çatışmaların en yoğun olduğu bölgedir.

Yapılan analizlere göre ise esas sorun, Osmanlı'nın bölgeden çekilmesinden sonra doğan boşluğun doldurulamamasıdır. Türkiye, Balkanlara ve Kafkaslara katkı

sağlayabildiği gibi, tarihi ve kültürel bağları nedeni ile Ortadoğu'daki mevcut sorunların çözümüne de katkı sağlayabilecek bir konumdadır. Bölgede sağlanabilecek devamlı ve adil bir barış, başta kitle imha silahları olmak üzere silahlanmaya ayrılacak kaynakların, halkın refahı ve mutluluğuna katkıda bulunabilecek kurum ve faaliyetlere harcanması bölge ülkelerinin hedefi olmalıdır.

Türkiye, bölgeyi 400 yıldan fazla yönetmiş, Osmanlı Devleti'nin halefidir. Türkiye, ABD'yi karşısına almadan, sorumluluğunun idrakinde, senaryoların uygulanmasında temkinli, ulusal menfaatlerini düşünerek etkin rol almalıdır. Bu çerçevede komşularını incitmemelidir. ABD'nin bir işgalci güç olarak bölgede ne kadar kalacağını kestirmek güçtür. Ancak biz, Türkiye olarak bölge halkları ve milletleriyle bu coğrafyada yaşamak zorundayız.

EKLER:

EK-1

Batı Medeniyetinin Ben-İsraki J.Galtung²³³

1- Mekan: Galtun'a göre Batı medeniyetinin prototipi olan Batı insanının içinde yaşanılan mekan ve yeryüzü ilgili temel önermesi “ Batı ve özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dünyanın merkezini oluşturur, diğer bütün bölgeler bu ana kuvvetin çevresini (periphery) teşkil ederler” önermesidir. Sömürgecilik ve yeni sömürgecilik böylesi bir mekan anlayışının ürünüdür.

2.Zaman: Galtung'a göre batı insanının zaman idrakinin temel önermesi “Sosyal süreçler alçaktan yükseğe, basitten gelişmişe doğru doğrusal bir gelişim içinde seyrederek ve bu ilerleme mutlaka bir müsbet son ile neticelenir.” Şeklinde Bu bütüne uygun davrananlar ilerici, bunu sorgulayanlar ise geridir. Fukuyama'nın Tarih'in sonu tezi bu zaman idrakinin tipik bir yansımasıdır.

3.Bilgi:Galtung, batı insanının bilgi ile ilgili temel önermesini “dünya az boyutlu, ya da nihai olarak tek boyutlu bir bakış açısı ile anlaşılabilir.”Şeklinde özetlemektedir. Akıl, bilim, ilerleme

4.İnsan tabiat: Galtung batı medeniyetinin insan-tabiat prototipi'nin tabiat anlayışını “insan tabiat'a hakimdir.” Önermesi ile özetlemektedir.İlk bakışta basit bir gerçekliğin ifadesi gibi gözükse de bu önerme, gerçek bir zihniyetin ana parametrelerinden birisi olarak, gerekirse doğurduğu pratik sonuçlar açısından güçlü ve sert bir ben idrakinin yansımasıdır.

²³³ Ahmet Davutoğlu, “Medeniyetlerin Ben-İdraki, Divan,1997/1,İstanbul, s.23-32”

5.İnsan-Tanrı ilişkisi: Galtung Batı insan zihniyetinin İnsan-Tanrı ilişkisi ile ilgili boyutunu ve bunun modernite içindeki sürekliliğini “Tanrı ya da modern dönemde O’nu ikame eden bazı ideoloji/prensipier insan üzerine hakimdir. “diyerek göstermektedir. Galtung, bu çerçevede, Tanrı’nın otoritesinden ideolojilerin ve devletin otoritesine geçişi aktörlerin değiştiği, yapının ise aynı kaldığı bir süreç olarak görmektedir. Kilise tanrısal otoriteyi yeryüzüne yansıtan bir kurumdur.

6.İnsan-insan: Galtung batı medeniyetinin protipini, zihniyetinin bu boyutunu “bireyler, sınıflar ve milletler olarak bir grup insan diğer insanlara hakimdir, bazıları diğerlerine göre daha eşittir.” Önermesiyle tanımlamaktadır. Ari ırkı’nın kast sisteminden sömürgeci zihniyetin meşhur “Beyaz Adam’ın misyonu” anlayışına Yahudilerin ve Almanların bir diğerini yok etmeye çalışan seçilmiş millet doktrinlerinden, Huntington’un “Batı ve değerleri” şeklindeki kategorik ayrımındaki gizli seçilmiş medeniyet doktrinine kadar sadece seçilmiş bir grup insanı ya da topluluğu eşit gören gerçekte eşitsizlikçi bütün düşünce biçimleri bu zihniyetin yansımasıdır.

EK-2

Tablo:Dünya'daki ABD askeri varlığı (100 ve üzeri olanlar)²³⁴

Kara Kuvv.	Deniz Kuvv.	Deniz Piy.	Hava Kuvv.	Asker Top.	S.Bak. Mem.	Aile Men.	Toplam
AVRUPA							
68.640	12.474	3.368	33.623	118.105	23.346		136.807
<hr/>							
278.258							
Belçika							
894	105	30	549	1578	634	2827	5039
Bosna-Hersek							
3.100	10	5	1	3116	6	1	3123
Almanya							
55.149	322	279	15.248	70.998	16.488	97.571	185.057
Yunanistan							
71	238	84	68	506	104	98	708
Singapur							
8	92	16	44	160	48	111	319
Grönland							
0	0	0	153	153	3	0	156
İzlanda							
3	1022	48	670	1743	277	1465	3485
İtalya							
2326	5174	149	4055	11.704	2406	12.804	26.914
Makedonya							
350	0	0	1	351	13	355	
Hollanda							
4	557	0	29	590	5	44	639
Portekiz							
15	58	7	925	1005	164	1302	2471
Sırbistan							
5675	1	1	2	5679	13	0	5692
İspanya							
38	1554	141	257	1990	406	1938	4334
Türkiye							
172	26	19	1759	2153	399	2195	4747
İngiltere							
410	1217	165	9526	11.318	2084	14.905	28.307
Denizde							
0	2632	2071	0	4703	0	0	4703

²³⁴ Johnson, C., Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı, (Çev. H. Kösebalaban), İst., 2005,s.173

Eski SSCB (Ermenistan,Azerbaycan,Beyaz Rusya, Gürcistan,Kazakistan,Kırgızistan,Moldavya,Rusya, Tacikistan,Türkmenistan,Ukrayna ve Özbekistan).	39	81	25	151	3	49	203
DOĞU ASYA VE PASİFİK	30.584	19.110	20.157	21.819	91.670	9457	50.283 151.410
Avustralya	8	61	663	71	803	9	218 1030
Japonya	1827	327	110	8514	37.605	2875	7027 47.507
Güney Kore	28654	327	110	8514	37.605	2875	7027 47.507
Singapur	8	92	16	44	160	48	111 319
Tayland	42	9	30	32	113	3	64 180
Denizde	0	12.382	196	0	12.578	0	0 12.578
ORTA DOĞU	2945	16159	409	7365	26.878	833	927 28638
Bahreyn	38	1843	157	27	2065	286	543 2894
Diego Garcia	4	557	0	29	590	5	44 639
Mısır	341	30	57	72	500	67	110 677
Kuveyt	2150	7	41	2010	4208	98	5 4311
Umman	0	122	7	544	673	5	16 694
Suudi Arabistan	285	29	47	4444	4805	305	43 5153
Birleşik Arap Emirlikleri	0	13.546	0	0	13.546	0	0 13.546
Denizde	0	13.546	0	0	13.546	0	0 13.546
AFRİKA(Sahara Çölü'nün Güneyi)	46	6	209	18	279	7	138 424
BATI YARIM KÜRE (Amerika Kıtası ve Çevresindeki Adalar)	307	12.560	764	384	14.015	300	1064 15.379
Kanada	13	53	9	88	163	21	203 387
Şili	5	5	319	8	337	0	39 379
Küba (Guantanamo)	6	419	132	0	557	201	475 1233
Honduras							

176	1	11	206	394	20	31	445
Denizde							
0	12.0140	0	12.0140	0	12.014		
DÜNYA TOPLAMI							
102.561	60.315	24.988	63.234	251.098	33.946	189.268	
<u>474.312</u>							

Kaynak: ABD Savunma Bakanlığı, Washington merkez Hizmetleri, Enformasyon, Harekat ve Rapor Dairesi,
Worldwide Manpower Distribution by Geographical Area, 30 Eylül 2001

KAYNAKÇA

- Akar, A., Büyük Ortadoğu Kuşatması, 2.Baskı, İst., 2004
- Akçay, M., Filistin’de Barış Oyunu Stratejik Atlatmalar, İst., 2004
- Akdes, N., Türk-Amerikan Münasebetine Kısa Bir Bakış, Ankara, 1959
- Akşin, A., 1945 Sonrası Türk Dış Politika Gelişmeleri, İst., 1959
- Ali, H., Atatürkçü Dış Politika Ve NATO, 1968
- Alkan, T., Doğu Batı Karşısında Cemil Meriç 1.Baskı .Ankara, 1993 .
- Altun, F., “Modrernleşme Kuramı Ve Gelişme Sorunu” Divan İlmi Araştırmalar, 2000/8, Yıl 5, Sayı: 9, İstanbul, 2000
- Anderson, B., Hayali Cemaatler, İstanbul, 1995
- Aras, B., Filistin –İsrail Barış Süreci Ve Türkiye, İst., 2005
- Arendt, H., Totalitarizmin Kaynakları, Anti semitizm, İstanbul, 2005
- Arı, Ö., Uluslararası İlişkiler Açısından Türkiye Ve Komşuları, İst., 1979
- Arı, T., Basra Körfezi Ve Ortadoğu’da Güç Dengesi, 2. Baskı, İst., 1996
- _____, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yay., İst., 2002
- _____, Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika, 4.Baskı, 2002
- _____, Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler Ve Dış Politika, 2.Baskı, İst., 1997,
- Arıboğan, D., Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İst., 1997
- Armaoğlu, F., Siyasi Tarih, 10.Baskı, Ankara, 1994
- _____, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Ankara, 1991
- _____, “Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Haz:İsmail Soysal Ankara, 1999
- _____, Filistin Meselesi Ve Arap İsrail Savaşları, Ankara 1994
- Aster, E., İlk Çağ Ve Orta Çağ Felsefe Tarihi, 2.Baskı, İstanbul, 2000
- Ataöv, T., Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu, Ankara, 1970
- Attali, J., “Yeni Dünya Düzeninin Oluşumu”, NPQ Dergisi, Güz 2003
- Ateşoğlu, N., Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye Ve Komşuları, Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul. 1994
- Avcı, Y., Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs 1890-1914, Ankara, 2004
- Bağcı, H., “Küresel Ve Bölgesel Gelişmelerin Işığında Türk Dış Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Sayısı, C. II., Ankara, 1998

- Baharçipek, A., "Uluslararası Sistemdeki Yeni Yapılanmaların Türkiye Açısından Yarattığı Bazı Önemli Sonuçlar Üzerine Bir Değerlendirme", Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Sayısı, C. II., Ankara, 1998
- Bal, İ., "Ortadoğu'da Savaş, ABD Ve Türkiye", Stradigma Dergisi, Sayı: 3, Nisan 2003
- Balcı, F., "Tarihsel Süreç İçerisinde Orta Doğu", [Http://Www.Turkish-Weekley.Net/Turkce/Makale.Php?Id=73](http://www.Turkish-Weekley.Net/Turkce/Makale.Php?Id=73)
- Başkaya, F., Küreselleşme Mi? Piyasacı Efsanesinin Çöküşü, Ankara, 1999
- Barnett, T., Pentagon'un Yeni Haritası, (Çev.C. Küçük), 3.Baskı, İst., 2005
- Barthold, V.V., Rusya Ve Avrupa'da Oryantalizm, (Çev. K. Bayraktar), İst., 2004
- Beşli, S., "Kudüs'ün Statüsü Sorunu", Filistin Çıkmazdan Çözümüne, İstanbul, 2003
- Bishara, M., Filistin/İsrail, İstanbul, 2003
- Booth, K., "Güvenlik Ve Özgürleş(Tir)me", Avrasya Dosyası, Yaz 2003, Cilt:9, Sayı:2, Ankara, 2003
- Borosage, R., Kanunsuz Devlet, (Çev. B. Başak), İst., 1993
- Boice, J., Hristiyan İnancının Temelleri, 1.Baskı, İstanbul, 2005
- Bozdağ, İ., II.Abdülhamit'in Hatıra Defteri, 2.Baskı, İst., 2001
- Çaşın, H., "Soğuk Savaş Sonrasında Askeri Stratejik İstihbaratın Yeni Vizyonu", Avrasya Dosyası, Yaz 2002, Cilt:8, Sayı:2, Ankara, 2002
- Chomsky, N., Korsanlar Ve İmparatorlar, (Çev. F. Ünsal), Akademi Yay., İst., 1999
- _____, Amerikan Müdahaleciliği, Aram Yay., İst., 2003
- _____, Kader Üçgeni, İletişim, İstanbul, 1993
- _____, Demokrasi Gerçek Ve Hayal, Pınar Yay., İst., 1999
- Chesnot, C., Filistinliler, Doruk Yayınları, Ankara, 2005
- Clausewitz, C. V., Savaş Üzerine, May Yay., İst., 1975
- Çalık, M., "Ortadoğu Üzerine Cengiz Çandar'la Mülakat," Türkiye Günlüğü, Bahar, Sayı:15, 1991
- Çandar, Ç., "Türkiye, Ortadoğu Ve Dış Politika," Mülkiyeler Birliği Dergisi, Yıl:1983, Sayı:73 Ankara, 1983
- Çubukçu, M., Ortadoğu'nun Yeniden İşgali, İstanbul, 2006
- Çelik, E., 100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi, 1969
- Davutoğlu, A., "Jeopolitik Teoriler Çerçevesinde Dünya Kuvvet Dengesi Ve Ortadoğu", İlim Ve Sanat, Sayı: 6, 1986
- _____, "Yahudi Meselesinin Tarihsel Dönüşümü Ve İsrail'in Yeni Stratejisi" Avrasya Dosyası, İsrail Özel Sayısı, Ankara, 1994
- _____, Stratejik Derinlik, İstanbul, 2001

- _____, “Küresel Ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci”, Filistin, Çıkmazdan Çözüme, İstanbul, 2003
- _____, “Bunalımdan Dönüşüme Batı Medeniyeti Ve Hristiyanlık”, Divan İlmi Araştırmalar, 2000/2, Yıl 5, Sayı :9, İstanbul, 2000
- _____, “Medeniyetlerin Ben-İdraki, Divan İlmi Araştırmalar, 1997/1, İstanbul, 1997
- _____, “Küreselleşme, Zihniyet Bunalımı Ve Demokrasi”, Divan İlmi Araştırmalar, Sayı :96, İstanbul, 2003
- Demirer, Y., İsyanın Adı: Filistin, İstanbul, 2002
- Diğer, Ö., İşletme Yönetimi, İst., 1996
- Doğan, N., “Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hak Ve Hürriyetlerinin Kötüye Kullanılmaması İlkesi”, DEÜSBE, Cilt:XIX, Sayı :69, İzmir, 1996
- Durali, T., Çağdaş Küresel Medeniyet, İst., 2002
- Dursun, D., “Ortadoğu’da Siyasal Sistemler Ve Liderler Tipolojisi Üzerine Düşünceler”, Türkiye Günlüğü, Sayı:15, Bahar 1991
- Dursunoğlu, A., Stratejik İttifak, İstanbul, 2002
- Dugin, A., Rus Jeopolitiği, (Çev. V. İmanov), İst., 2003
- Dünyada Küreselleşme Ve Bölgesel Bütünleşmeler, DPT 7.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1995
- Ebenstein, W., Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, (Çev. İ. Özel), İstanbul, 1996
- Efegil, E., “Washington’un Hazar Havzası Politikası Ve Türkiye”, Avrasya Dosyası, Yaz 2000, Cilt:6,Sayı:2, Ankara, 2000
- En-Nedşe, R., Sultan II.Abdülhamit Ve Filistin, (Çev. N. Gevri), İstanbul, 1998
- Eralp, A., Ve Diğerleri, Devlet Sistem Ve Kimlik, 3.Baskı, İst., 2003
- Erken, E., “Türkiye Ve Ortadoğu Ülkeleri Arasındaki Münasebetler”, Bsv Bülteni, Sayı:6, İst., 1990
- Erol, H., Kudüs’ün Kutsallığı, İst., 2000
- Esther, A., Jean-C., Paylaşılmayan Kutsal Topraklar Ve İsrail, İstanbul, 2002
- Falk, R., Yırtıcı Küreselleşme, (Çev. A. Çaksu), 2.Baskı, İst., 2002
- Faruki, İ. R., İslam Ve Siyonizm, (Çev.M. Çiçek), İst., 1990
- Friedman, T., Küreselleşmenin Anlamı , İst., 2002
- Fukuyama, F., “Amerikan İstisnacılığının Sonu,” A.Demirhan, ABD Terör Ve İslam, 11 Eylül Üzerine, Ankara, 2001

- Fusfeld, D. R., “Çağdaş İktisadi Düşüncenin Gelişimi”, (Çev. O. Sezgin), İst., 1988
- Füller, G. E., Siyasal İslam’ın Geleceği, Timaş Yayınları, İstanbul 2004
- Garaudy, R., Siyonizm Dosyası, (Çev. A. Ayan), İst., 2002
- _____, İsrail Mitler Ve Terör, İstanbul, 1996
- Gellner, E., Uluslar Ve Ulusçuluk, İstanbul, 1992
- Gerger, H., “Nato”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Ankara, 1978
- Ghee, G.Mc., Abd-Türkiye-Nato-Ortadoğu, (Çev. B. Çorakçı), 1.Baskı, Ankara, 1992
- Giddens, A., Modernliğin Sonuçları, Çev:Ersin Kuşdil, İstanbul 1994
- Güler, Ş., “Ortadoğu Petrolü’nün Uluslararası Politikadaki Yeri”, A.Ü SBF. Yay. No:432, Ankara, 1979
- Güldemir, U., Çevik Kuvvetin Gölgesinde Türkiye, İstanbul, 1987
- Gönültaş, N., Bush Ve Evanjelizmin Mesih Planı, İst., 2003
- Gönlübol, M., Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, 1.Baskı, Ank., 1964 .
- _____, Ve Diğerleri ,Olaylarla Türk Dış Politikası ,8. Baskı, Ankara : 1993
- Görün, K., “Dış İlişkiler Ve Türk Politikası”, A.Ü.SBF Yay. 531, Ankara, 1983
- Göze, A., Siyasal Yöntemler Ve Düşünceler, İst., 2000
- Güngör, H., “Ortadoğu’da Genel Stratejik Durum Değerlendirmesi Ve Bölgedeki Krizlerin Türkiye’nin Milli Güvenliğine Etkisi”, Stratejik Etütler Bülteni Ekim, 1981, Sayı: 76, Ankara, 1981
- Güvenç, N., Küreselleşme Ve Türkiye, Bds Yay., İstanbul, 1998
- Gündüz, A., “ABD Savaşlarının Ekonomik Sonuçları”, Küresel Güçler, Haz:Fatma Sel Turhan, 2005
- Haşimi, C., “İnsanlık Ve Terör”, Tezkire, Yıl 11, Sayı:23, Kasım/Aralık 2001
- Halberstam, D., Barış Zamamı Savaş, İst., 2002
- Hakov, C., “Yakın Doğuda Türk Arap İlişkilerinde Yeni Gelişmeler”, Ankara, 1983
- Halil, A., Atatürkçü Dış Politika, Nato Ve Türkiye, İstanbul, 1968
- Hobsbanm, E., Kısa 20.Yy Aşırılıklar Çağı, (Çev.Y. Alagon), İst., 1996
- Hüseyin, A., Ortadoğu’da Devlet Ve Terör, İst., 2004
- İbn-İ H., Mukaddime, (Çev.S. Uludağ), 2.Baskı, İstanbul, 1988
- İzmir, M., Yeni Dünya Dizaynı, İst., 2003
- İzzeti, İ., İran Ve Bölge Jeopolitiği,(Çev. H. Uygur), İst., 2005
- Johnson, C., Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı, (Çev. H. Kösebalaban), İst., 2005
- Kansu, I., Emperyalizmin, Yeni Masalı Küreselleşme, Gül Dikeni, Ankara, 1999

- Karagül, İ., "Ateşkes Barış Getirir Mi?" Kudüs, Yaz, 2003
- Karaman, L., Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu, İstanbul, 1991
- Karpat, K., Türk Arap İlişkilerine Toplu Bir Bakış, Ankara, 1979
- Kaya, M., "İKÖ İmaj Yeniliyor." Zaman, 21 Mart 2005
- Kazgan, G., Küreselleşme Ve Ulus Devlet, İstanbul, 2000
- Kennedy, P., Büyük Güçlerin Yükseliş Ve Çöküşleri, (Çev.B. Karnakçı), 9.Basım, İst., 20002
- Kent, S., "Stratejik İstihbarat", Avrasya Dosyası, Yaz 2003, Cilt:9, Sayı:2, Ankara, 2003
- Keyman, F., Türkiye Ve Radikal Demokrasi, İstanbul, 2000
- _____, "Kemalizm, Oryantalizm Ve Modernite." Doğu Batı., Sayı 2.Şubat -Mart-Nisan, 1998
- Kılıçbay, M., "Türkiye Yarımını Hesaplar Hale Geliyor", Türkiye Günlüğü, Yaz 1992, Sayı: 19, İstanbul, 1992
- Kirişçi, K., "Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya Türk-Amerikan İlişkileri: Reelpolitik Ötesi Genişlemesi", Avrasya Dosyası, Yaz 2000, Cilt:6, Sayı:2, Ankara, 2000
- Kissinger, H., Diplomasi, (Çev: İ. H. Kurt), 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları. İst., 2002
- Kurat, N., "Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış", Ankara, 1959
- Kurat, Y., "50 Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", Belleten, Cilt Xxxix, Sayı:154, Nisan 1975, Ankara, 1975
- Kutar, G., Çok Uluslu Şirketler Ve İnsan Kaynağı Yönetimi, İstanbul 1996
- Kürkçüoğlu, Ö., "Türkiye'in Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası", Ankara, 1972
- Lewis, B., "Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, Ankara, 2004
- Lindholm, C., İslami Ortadoğu, (Çev.B. Şafak), İstanbul, 2004
- _____, İslam Topluluklarında Gelenek Ve Değişim, (Çev. N. Çelik), Ankara, 2005
- Mahajan, R., Yeni Haçlılar, (Çev. İ. Kapaklıkaya), İst., 2003
- Manaz, A., Siyasi Siyonizm Tarihi, İstanbul, 2005
- Mahan, A., Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi, 3.Basım, İstanbul, 2005
- Mezvinisky, İ., İsrail'de Yahudi Fundemantalistler, Ankara, 2002
- Neill, W.H. Mc, Dünya Tarihi, (Çev. A. Şenel), Ankara, 1994

- Nilus, S., Siyon Liderlerin Protokolleri, (Çev. R. Can), İstanbul, 2003
- Nicault, C., Kudüs 1850-1948, (Çev. E. Seval Vali), İstanbul, 2001
- Öke, Mim K., Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, 4.Baskı, İzmir, 2002
- _____, Din-Ordu Gerilimi, İstanbul, 2002
- Öymen, E., "Savaşı Reddeden Askerler", Cogito 3 Aylık Düşünce Dergisi, Sayı:3, İst., 1995
- Öymen, O., Silahsız Savaş, İst., 2002
- Özdağ, Ü., "Terörizm Küresel Güvenlik Ve Türkiye", 11 Eylül Olayları Ve Türkiye, Asam Yay., Ankara, 2001
- Özel, M., Amerikan Yüzyılının Sonu, İst., 1994
- _____, "21.Yüzyıla Girerken Dünya Sistemi Ve Türkiye", Çerçeve, Sayı :17, Mayıs-Temmuz, 1996
- Özkan, A., Küreselleşme Sürecinde Demokrasi Kültürü Ve Siyasal İletişim, İst., 2003
- Özmen, S., Ortadoğu Da Etnik, Dini Çatışmalar Ve İsrail, İstanbul, 2004
- Öztürk, Ahmet, Terörizm, 3.Baskı, İst., 2003
- Pazarcı, H., Uluslararası Hukuk, C. I., Ankara, 1992
- Ruelland, G., Kutsal Savaşlar Tarihi, (Çev. T. Tunçdoğan), İstanbul, 2004
- Sander, O., Siyasi Tarih 2, 4. Baskı, Ankara, 1994
- _____, Türkiye'nin Dış Politikası, 1. Baskı, Ankara, 1998
- Said, E., Oryantalizm, (Çev. S. Ayaz), 4.Baskı, İst., 1992
- _____, Filistin Sorunu, İstanbul, 1985
- Setzer, M., "Ekonomik Küreselleşme: Küreselleşmenin Ekonomi Ve Teknoloji Üzerindeki Etkileri", SODEV, Ankara, 1997
- Sevinç, N., Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri, İstanbul, 2002
- Soysal, İ., Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz, 1.Baskı, İst., 1993
- Skirbekk, G., Felsefe Tarihi, (Çev.E. Akbaş), 1.Basım, İstanbul, 2005
- Şami, A., Din Devleti İsrail, İst., 2004
- Şaylan, G., Değişim, Küreselleşme Ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara, 1995
- Tonybee, A., Hristiyanlık Ve Dünya Dinleri, (Çev. M. Aydın), İstanbul, 2004
- Turan, S., "İKÖ Yeni Roller Tartışıyor." Yeni Şafak 11 Mayıs 2006
- Turan, Ö., Ortadoğu, İstanbul, 2003
- Yavuz, H., "Batılılaşma Değil, Oryantalistleşme", Doğu Batı, Sayı: 2, Şubat-Mart-Nisan, 1998

- Yergin, D., Petrol, (Çev. K. Tuncay), 3.Baskı, İst., 2003
- Yenigün, C., “Silahsızlandırma’nın Arkaplanı”, Anafor, Beykent Ü. U.İ. Kulübü Yay.,
C:1, Sayı 1, İst., Haziran 2003
- Yıldızoğlu, E., Küreselleşme Ve Kriz, İstanbul, 1996
- Waltz, K., İnternational Realations, 4.Baskı, New York, 1994
- Weber, M., Protestan Ahlak Ve Kapitalizm’in Ruhu, (Çev. Z. Gürata), Ankara, 2002
- Weber, A., Felsefe Tarihi, (Çev. H. Eralp), 5.Baskı, İstanbul, 1998
- Williams, H., Ve Diğerleri, Uluslararası İlişkiler Ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir
Derleme, Ankara, 1996

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlköğrenimini Atatürk İlkokulu'nda 1984'te tamamladı. Orta öğrenimini 1987 de, Lisesi öğrenimi ise 1990'da bitirdi. 1990–1994 yılları arasında ticaretle uğraştı.1994 eğitim yılında Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 1998 de lisansını tamamladı.Aynı yıl evlendi. Ardından bir eğitim firması bünyesinde, eğitim uzmanı ve yöneticilik yaptı. Birçok kamu ve özel sektör firmasının eğitim ve danışmanlık projesinde yer aldı. 2004 yılında eğitim danışmanlık alanında faaliyet gösteren firmasını kurdu. Bir taraftan da akademik hayatını sürdürmektedir.

CURRICULUM VITAE

He was born in Şanlıurfa in 1972. He completed his elementary school education in Atatürk Elementary School in 1984 and his secondary school education in 1987 and his high school education in 1990. He dealt with trade between the years of 1990-1994. He started to his university education in Uludağ University, IIBF (Faculty of Economics and Administrative Sciences) in 1994 academic year. He completed his bachelor's degree in 1998. He got married in the same year. Afterwards he served as training expert and manager under the structure of a training company. He took part in the training and consultation projects of several public and private sector companies. He established his own company which functions in the sector of training and consultation in 2004.